2

HRVATSKA

KNJIŽEVNA

REVIJA

MARULIĆ

2008.

ISSN 0350-4220

MARULIĆ

hrvatska književna revija
Izdavač i osnivač: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Izdavača zastupa: Slavko Pauk
Uređuje uredički odbor
Glavni i odgovorni urednik:
Radovan Grgec
Tajnik uredništva: Mladen Jurčić
Godina izdavanja i tiskanja 2008.
Copyright:
HKD sv. Jeronima, Zagreb
Omot: Ante Starčević
Revija izlazi šest puta godišnje (veljača, travanj, lipanj, kolovoz, listopad, prosinac)
Rukopisi se ne vraćaju.
Uredništvo i uprava:
Zagreb, Trg kralja Tomislava 21
Telefoni: (01) 48 29 375; tel./fax: 49 22 300
E-mail: hkd.marulic@zg.t-com.hr
Stranke se primaju svakog dana osim subote, od 11 do 13 sati.
Godišnja pretplata 210 KUNA.
Žiro-račun kod Zagrebačke banke

2360000 - 1101396418

Cijena ovoga broja: 35 KUNA
Godišnja pretplata za inozemstvo: 100 USA dolara (500 kn).
Inozemstvo Europa 65 Eura (420 kn)
Uplaćuje se na devizni račun kod Zagrebačke banke Zagreb:

2500-3207374-SWIFT ZABA HR 2X

Tisak: DENONA d.o.o. Zagreb

Perica GRGEC

«Ljudi ne gledaju ni u prošlost ni u budućnost, nego gledaju televiziju»

Tako nam, otprilike, poručuje natpisom na majici poneki prolaznik, a te riječi pogađaju, između ostaloga, i bit stvari o kojoj se radi u prevedenom članku što slijedi. Riječ je o kvazireligijskom fenomenu koji kod nas još nije tako dobro istražen, iako se s njime svakodnevno suočavamo.

U »Općem religijskom leksikonu« (izd. Leksikografski zavod »Miroslav Krleža») pojam kvazireligije određuje se kao »svjetonazor koji po sebi nije religija, ali funkcionira kao religija«. Potom se, u istom članku, kao primjeri kvazireligije nabrajaju integralni nacionalizam, fašizam, nacizam i komunizam. U novije doba međutim, u novom društvenom okružju, s kvazireligijskim se sadržajima susrećemo uglavnom kao korisnici medijâ, prvenstveno televizije. Gledamo npr. ekonomsko-propagandne poruke u kojima spasiteljski likovi umnažaju i blagoslivljaju razne slastice ili pića, alkoholna ili bezalkoholna, a u preduskrsno vrijeme imali smo priliku često gledati i slušati najavu u kojoj nas se pozivalo da se spomenemo svetkovati blagdan televizijskoga nedjeljnog popodneva.

Ta najava, parodirajući doduše crkveni stil, doista je bila nalik kakvu duhovnom nagovoru. Činilo nam se da je sročena tako te bismo je trebali shvatiti kao poziv na stanovitu pobožnost. To ipak nismo mogli, jer se u njezinu tonu osjećala ironija. Ali gle, čak nam se i to samo činilo: i ta ironija, ta himba – bila je hinjena. Svaka providnost pokazuje se tu suvišnom, pa se vraćamo na početak, uviđajući, slično kao Ahmed Nurudin na Jurjevo: »Moj Bože, oni vjeruju!« Ili poniznije: »Moj Bože, pa mi u to vjerujemo!« Radi li se u takvim slučajevima o opijumu naroda ili opijumu *za* narod, nije uvijek lako razlučiti, ali kako god bilo – parafrazirajući poznatu izreku, danas valja priznati: »Medij je religija«, te na popis kvazireligijâ uvrštavati i religiju medijâ.

Koliko se taj fenomen ozbiljno uzima u obzir i istražuje na Zapadu, neka nam primjer pruži prijevod jednog članka iz časopisa »Herder Korrespondenz«, ožujak 2008.

Elizabet HURT

Izazov medijske religije*

(Pojava novog tipa religije)

Vodeći mediji u našem društvu nipošto nisu bezreligiozni, naprotiv: televizija npr. puna je ponudâ religiozne identifikacije i interpretacije. U svakom slučaju, medijski prenesena religija nema mnogo veze s kršćanskom religioznom kulturom; upravo stoga ona je izazov Crkvama.

*

U jednom prilogu o medijima kao »tajnim suodgojiteljima« medijski pedagog Andreas Mertin izvješćuje o događaju vrijednom pažnje: dok je, u svibnju 2000., luksuzni parobrod »Sun Vista« s preko 1000 ljudi na palubi tonuo, putnici su na bijegu u čamce za spašavanje pjevali naslovnu melodiju iz filma »Titanic«: »My heart will go on«. Pjevali su je da bi, kako kasnije ispripovjediše, »sačuvali svoj mir«. Očito, utjecaj medijâ određuje religioznu praksu. Na mjesto tradicionalne molitve stupa pjesma Celine Dion. Nešto slično možemo promatrati i u zgodama kada pri smrtnom slučaju utjehu više ne pružaju misli o Muci i Uskrnuću, nego popularne pjesme kao »Put« Herberta Grönemeyersa, ilustrirane odgovarajućim videospotovima.

»Popularna religija« medijâ

Ti primjeri pokazuju: ne samo da su danas religiozni elementi na raznolik način prisutni u masmedijskoj popularnoj kulturi, nego se i sama religiozna socijalizacija sve više premješta u popularnokulturni prostor medija kao što su film, televizija ili internet. Upravo zbog tog uznapredovalog premještanja govori se danas o medijskoj religioznoj socijalizaciji. U njoj se stvara novi tip religije, koji se odvaja od životnih konteksta vezanih uz povijest nastanka i više ne poseže za osnovama uobičajene religiozne socijalizacije – osobito ne za ispovijeđću i naukom.

Praktični teolozi i sociolozi religije u tom su smislu uveli pojam »popularne religije« (Hubert Knoblauch), kao oblika religije koji nastaje pod utjecajem tržišta i medijâ. Ta medijalizirana, popularna religija do neslućenih razmjera pojačava individualizaciju i privatizaciju religioznog života i zornost religije. Sami mediji pritom – uvelike sasvim neovisno o sadržajima crkvene religiozne

* »Herder Korrespondenz«, ožujak 2008., str. 150 – 154.

kulture – preuzimaju religiozne funkcije i preobličavaju tradicionalnu religiju sukladno medijskoj kulturi. Religija se dakle pomoću medijâ ne samo prenosi, nego i svara. Nastaje medijska religija.

Tu popularnu, u medijima i preko njih stvaranu religiju opisao je sistematski teolog Günther Thomas u brojnim razvojnim istraživanjima, prije svega na primjeru televizijskoga masovnog medija. U prilogu o temi »Liturgija i kozmologija« («Religijske funkcije televizije«, 91 – 105, Wiesbaden 2000.) on razlikuje četiri religiozna oblika u televizijskom kontekstu. Prva se razina analize odnosi na eksplicitnu religiju u njezinim medijskim samoprikazima i prikazima izvana. Ovamo spadaju prijenosi bogoslužja, »nedjeljna prigodna riječ«, redakcijski izvještaji o Crkvi poput serije »Bog i svijet« na ARD-u i fikcionalni zabavni oblici poput župničkih serija i biblijskih filmova.

U drugu razinu odnosa između religiozne i medijske kulture ubraja Thomas upotrebu religioznih motiva, simbola i tema u novim kontekstima. U televizijskim serijama, tako, obrađuju se pitanja o smislu smrti i patnje, dok u filmovima nastupaju mitski likovi otkupiteljâ. Harry Potter pojavljuje se danas kao »božansko dijete« koje štiti svoj svijet od moći zla. Lav Aslan u »Narnijskim kronikama« C. S. Lewisa također je otkupiteljski lik, koji predaje svoj život da bi raskinuo čini zla.*

Treću razinu preklapanja religiozne i medijske kulture čine prema Thomasu medijske prilagodbe i preobrazbe religioznih obreda. Tako se zna događati da mediji proglašavaju svece, poput medijske svetice Dijane, »kraljice srdaca«, da se vjenčanja »izvode« u obliku showa na televiziji, ili da se u talk-showovima ljudi »ispovijedaju« i od voditelja dobivaju »odrješenje«.

Medijsko preuzimanje religioznih funkcija postaje još jasnije u četvrtoj kategoriji koju Thomas izdvaja, a to je razina obrednog strukturiranja svakodnevice i zasnivanja smisla. Odgovarajuća istraživanja »medijske religije« usredotočuju

*Zanimljivo je napomenuti da je C. S. Lewis svoje književno stvaralaštvo vidio i u funkciji anonimne, implicitne kristijanizacije, te da je »Kronike iz Narnije« nazvao »svojevrsnim pred-pokrštenjem dječje mašte«.

Tako je u vezi s činjenicom da gotovo nitko od kritičara nije zamijetio kršćansku potku njegova znanstvenofantastičnog romana »S tihog planeta« napisao: »Kad bi se barem našao netko raskošnijeg talenta i dokoniji, mislim da bi ovo golemo neznanje moglo pomoći u evangelizaciji Engleske; danas se koliko mu drago teologije može prokrijumčariti u ljudsku svijest pod okriljem fantastike.« (Pismo s. Penelopi, 9. srpnja 1939.)

O Aslanu pak: »Nisam rekao sebi: 'Hajde da Isusa kakav on stvarno jest u našem svijetu, prikažemo likom Lava u Narniji', nego: 'Pretpostavimo da bi Sin Božji, kao što je u našem svijetu postao čovjekom, u zemlji poput Narnije postao Lavom, i zatim zamislimo što bi se dogodilo.« (C. S. Lewis: Letters to Children, 44 – 45) – Op. prev.

se upravo na taj učinak medijâ, osobito televizije. Televizija, prema mišljenju praktičnog teologa Thomasa H. Böhma u studiji »Religija kroz medije – Crkva u medijima i *medijska religija*«, nudi medijski osiguranu izvjesnost svakodnevice. Ona strukturira i ritualizira vrijeme i pruža zaklon i sigurnost. Kao pratilac svakodnevice integrira se u životni svijet ljudi i ispunjava funkcije religije.

Medij organiziran u obliku programa pokazuje se pritom kao kompleksan liturgijski poredak. »Vječna« višekanalna liturgija televizije, kako je Günther Thomas opisuje u istraživanju pod naslovom »Mediji – obred – religija« (Frankfurt 1998.), zasebna je zbilja, u koju se svatko može uključiti bez ikakva predujma i vlastitog djelovanja. Ona je, prema Thomasu, »sveprisutna, tobože svevideća i bezahtjevna«. Sveukupni tijek programa kao beskonačna liturgija utažuje potrebu gledalaca za kontinuitetom, za prisnošću životnog svijeta, ali i za povezivanjem u zajednicu. Kao beskrajan obredno-liturgijski red televizija tako preuzima ulogu religije.

Kako se medijska religija odnosi prema kršćanstvu

«Medijska religija« ne označuje stoga samo fenomen religije u medijima, nego i činjenicu da su sami mediji predmet religioznog opažanja. Što takav razvoj znači za tradicionalnu crkvenu religioznu kulturu? Kako se religija mijenja u medijima? Kako se medijska religija odnosi prema kršćanskoj? U brojnim istraživanjima na temu medijske religije ta se pitanja obrađuju ponajprije s obzirom na preobliku kršćanskih motiva i sadržaja u medijskim prikazima. Pri tome nemalen broj suvremenih promatrača govori o »povratku religije« u popularnoj medijskoj kulturi, ističući kako kršćanstvo opstaje i u sekulariziranom društvu i obilježava ga.

No u stvari mnogo toga što se u medijima pojavljuje kao »religija« samo je još nalik religiji. Sadržaji iskazanih kršćanskih motiva u popularnoj se medijskoj kulturi sve više potiskuju, mijenjaju i preformatiraju. Tako se na primjeru televizijskog medija može promatrati – sjetimo se samo omiljenih telenovela – kako religija prije svega služi kao zaliha simbola za uprizorenje velikih osjećaja. U tiskanim medijima kao što je visokotiražni »Bild« također se religija upotrebljava kao sastavni dio novog ruha nereligioznih, mahom senzacionalističkih sadržaja, koji time dobivaju na vrijednosti i pobuđuju veću pozornost.

Kada pak dječački bend »Take that« u svojoj pjesmi »Pray« nastupa u religioznom ruhu, i tu se kršćanski motiv molitve samo upotrebljava za objavu nove »radosne vijesti«, u kojoj ljubav preuzima baštinu religije. Sadržaji kršćanskih iskaza gube tako svoj »životni smještaj«; više se ne odnose na povijest Božjeg odnosa s ljudima. Naprotiv, ono što se u medijima pojavljuje kao religiozno,

odvojilo se od svojega kršćanskog podrijetla. Nastaje religiozni znamen u kojemu kršćanska religija ostaje bez svoje sadržajne jezgre.

Višestruki medijski manjak vidljivosti kršćanske religije kao religije moguće je žaliti i opisivati kao manjkavost medijske »religije«. S druge strane međutim nameće se s obzirom na očit uspjeh medijske religije i pitanje naviješta li Crkva svoju poruku na način nedovoljno »primjeren vremenu«, pa se ta poruka – sadržajno preobražena i lišena jezgre – seli u izvancrkvene prostore kao što su popularni mediji. Primjer »zemaljske religije ljubavi« (Ulrich Beck), kako se ona pokazuje recimo u filmu »Titanic«, potvrđuje: mediji se pune religiozno nabijenim ponudama smisla i čine »smisao« iskusivim ovdje i sada. Bezbrojni otkupiteljski likovi koji se danas pojavljuju na filmu i televiziji sa svojim spasenjskim porukama, daju naslutiti da te poruke tako dobro prolaze upravo zato što se mogu neposredno doživjeti i »dohvatiti«.

Kršćanskoj poruci otkupljenja, koju navješćuje Crkva, čini se da nedostaje upravo te iskusive, aktualne važnosti. Tu je Crkva pred izazovom da zapazi što od religioznih potreba i čežnji dolazi do izražaja u medijskoj religiji. Konkretno to znači: medijska zbilja i njezini iskustveni svjetovi teme su kojima se i Crkva mora pozabaviti. Crkva bi stoga trebala biti otvorena i kompetentna za uobličenje središnjih sadržaja kršćanske vjere na način primjeren uvjetima medijskog društva.

Medijski kompetentna Crkva, kakvu danas mnogi zahtijevaju, mora stalno preispitivati metode prenošenja vjerske poruke. Na fenomen medijske religije može se tako gledati kao na priliku za razvoj novih izražajnih oblika i doživljajnih mogućnosti vjere. Napetost između vjernosti kršćanskoj poruci i prilagodbe potrebama medijskog društva valja pritom izdržati i tako oblikovati da *kako* ne trijumfira nad *što*.

Drukčije rečeno: nije dovoljno da se samo želi bolje uspjeti tako da se sve stilizira po pravilima medija, a zaboravi na stvarno naviještanje evanđelja. Ako put do medijskih iskustvenih svjetova postane sam sebi svrha, onda Crkva od spasenjske poruke nudi samo ono što se u medijskom društvu ionako već može doživjeti, i to na zabavniji način. Upravo s obzirom na uspjeh medijske religije kao čiste razonodne religije morala bi se Crkva baviti temama koje medijska zabava izostavlja ili preko njih brzo prelazi. Crkva bi trebala, zaključuje Böhm, »nanovo, dosljednije i radikalnije sricati otkupiteljski i preobrazbeni učinak kršćanske poruke spasenja«.

Medijska religija kao masovni fenomen

Inge Kirsner u svojoj disertaciji »Otkupljenje na filmu« (Stuttgart 1996.) govori o tom kako njezin rad ne istražuje samo temu otkupljenja u konkretnim filmovima, nego i otkupljenje filmom. U tom smislu zadobivaju mediji religiozne funkcije, npr. po svojim ponudama zasnivanja smisla ili liturgijskom poretku koji proizvode. U aktualnim istraživanjima tog fenomena poprima tema medijske religije sasvim nove dimenzije. Ne obuhvaća više samo medijsko prikazivanje religioznih tema, nego uključuje i religiozne opažaje samih recipijenata.

Je li nešto u medijima religiozno i pojavljuju li se mediji sami po sebi kao religija, odlučuje se uvelike s gledišta medijskih korisnika. Za teologiju i Crkvu to je istodobno i izazov i provokacija. Koliko mediji preobražavaju religioznu kulturu, toliko njihovi korisnici zadobivaju vlast tumačenja. Na njima je sada izbor religioznih sadržaja; njihova medijskoreligiozna recepcija odlučuje što još uopće od sadržajâ »prelazi rampu«.

Tumačenje, strukturiranje i šira smisaona kontekstualizacija vlastitog života

Noviji empirijski radovi s područja praktične teologije dovode baš tu medijskoreligioznu recepciju u središte pozornosti. Jörg Herrmann u knjizi »Medijsko iskustvo i religija« (Göttingen 2007.) istražuje značenje medijskih iskustvenih svjetova za individualnu religioznost i preispituje empirijsku valjanost koncepta medijske religije. Polazeći od labavo strukturiranih intervjua što ih je vodio s mladim ljudima te obradio metodama kvalitativnog istraživanja medijske recepcije, on propituje kako religiozne ponude smisla u kinu, književnosti i filmu prihvaćaju i upotrebljavaju njihovi recipijenti.

Rezultati studije pokazuju da se medijima ne samo u religijskoteološkim analizama poput Böhmove pridaje religiozni potencijal, nego se i u konkretnoj svakodnevici medijski recipijenti njima koriste kao vrijednosnim i smisaonim orijentirima. U spomenutim intervjuima dolaze do izražaja prije svega tri medijskoreligiozne funkcije: upravljanje životom, uvećanje života i sagledavanje života. Medijski proizvodi pomažu recipijentima u tumačenju, strukturiranju i široj smisaonoj kontekstualizaciji njihova života. Vrednovanje intervjua donosi tako potvrdu danas rasprostranjene teze o medijskokulturalnom preuzimanju funkcija tumačenja smisla iz područja crkveno posredovane religiozne kulture.

Slične rezultate donosi još jedno aktualno istraživanje o medijskoj religiji, što ga je proveo Wilhelm Gräb. »Osjećam se nekako kao Frodo...!« (Frankfurt 2006.) – tako glasi, upućujući na filmsku trilogiju »Gospodar prstenova«, znakovit naslov studije, u kojoj se kombiniranom analizom popularnih kinofilmova i njihove recepcije konkretizira i empirijskoj provjeri podvrgava fenomen medijske religije. Ta recepcijskohermeneutički usmjerena studija utvrđuje da je u kontekstu religioznokulturalne mijene nastala medijska religija koja se može opisati upravo kao »masovni fenomen«. Medijska religija označuje »nastup subjektivno-osobnog prisvajanja obrazaca smisla«, u kojemu ima udjela svaki čovjek u modernome medijskom društvu.

Smislotvorni odgovori na pitanja vezana uz orijentaciju u praktičnom životu

Empirijski usmjerena praktična teologija kako nam je Gräb podastire, okreće se »življenoj religiji« te istražuje tendencije proizvodnje religije u medijskoj kulturi. Pritom se iznova pokazuje: medijima pada u dio moć stvaranja religije. Oni donose smislotvorne odgovore na pitanja recipijenata vezana uz orijentaciju u praktičnom životu. Taj njihov učinak nije nužno povezan s eksplicitnim religioznim sadržajima. Naprotiv, radi se o implicitnim religioznim funkcijama – funkcijama u kojima se očituje temeljno, medijski posredovano preoblikovanje kršćanske vjeroispovijedi i nauke.

Tu se rezultati novih empirijskih studija o medijskoj religiji podudaraju s onim što su religijskosociološka istraživanja već odavno otkrila, a to je: sve dublji jaz između baštinjene crkvene vjerske nauke i življene ljudske religioznosti. Značenje medijske religije međutim, prema Gräbu, još je dalekosežnije. Na njoj kao masovnom fenomenu može se očitati kako se crkvena religiozna kultura potiskuje i tako preobražava da istodobno nastaju oblici novog, postmodernoga kršćanstva.

»Tradicionalno« kršćanstvo i Crkva, prema Gräbu, moraju reagirati na masmedijsku preobrazbu religiozne kulture kako bi se sami uopće opet »religiozno osposobili«. Kako se to ima dogoditi, kazuje nam Gräb sasvim eksplicitno u studiji »Smisao za beskonačno. Religija i medijsko društvo« (Göttingen 2002.). Navodno bi trebalo kršćansko bogoslovlje desupstancijalizirati i odbaciti »dogmatski balast« kojim upravlja profesionalna teologija. Mnogo simpatičnija je Gräbu teologija rasterećena svih dogmi, koja se okreće »smislu za beskonačno« izraženu u medijima i sukladno tome mijenja vlastitu praksu.

Tome valja suprotstaviti argument: crkvena će se religija potvrditi na tržištu ponude smisla samo ako svoj profil zasnuje i na svojim sadržajima te ne pristane na takav pojam religije u kojem se pozornost posve preusmjerava sa supstancije na funkciju. Medijska *religija* može se označavati kao »religija« samo ako se odustalo od pitanja o supstancijalnom značaju religije.

Medijska *religija* nevidljiva je religija. Ona sama ne nastupa kao religija i može se samo u funkcionalnom smislu promatrati kao takva. Čisto funkcionalna odredba religije ne obuhvaća unutarnju perspektivu religioznih vjerskih sustava. U mjeri u kojoj se zanemaruje autentična razina religioznoga samorazumijevanja, religiozne se funkcije sve više udaljuju od religioznih sadržaja. Određivanje pak religije bez obzira na konkretan sadržaj – čini praktičnu religiju nemogućom.

Nova istraživanja medijske religije vide naprotiv baš u funkcionalnom pojmu religije prikladno sredstvo da se uđe u trag preobrazbenim procesima u postmoderni. U to se uklapa i fenomen da je u medijskoj kulturi samo na recipijentima odluka može li se neki medijski proizvod shvaćati religiozno. To neprestano individualno odlučivanje korisnikâ medijâ o religioznom značaju medijskih ponuda smisla, postavlja praktičnu teologiju pred novu situaciju. Sadržaji religioznih poruka i ono na što se od toga recipijenti stvarno odazivaju ne može se više jednoznačno odrediti.

Medijska religioznost koju nove empirijske studije otkrivaju u intervjuiranih, pokazuje da je religiozno ostalo bez »čvrste«, supstancijalno-sadržajne vrijednosti. Naprotiv, treba ga opisati kao proces individualnog prisvajanja medijskih obrazaca smisla, pri čemu se sadržaji gube u korist funkcija. Medijska religioznost kakvu promatraju Gräb i Herrmann ne poznaje, sukladno tome, nikakva katekizma, nikakva sustava religiozno-dogmatskih razlika ili simbola. K tome, u subjektivnom, procesualnom prisvajanju medijskih obrazaca smisla oni za recipijente vrijede samo fragmentarno i trenutačno. Što danas obećava smisao i utjehu, možda već sutra neće više ispunjavati tu funkciju, jer je prioritet pripao nečemu drugom.

Bez potrebe za konačnim smislom

Činjenica da ne postoji »kanon« koji bi odražavao i utvrđivao bitne vjerske sadržaje medijske religije, može se protumačiti kao pokazatelj krize preoblikovanja kršćanstva. »Pravu transcendenciju«, utvrđuju u svojim studijama Gräb i Herrmann, ispitanici doduše povremeno spomenu, ali se ona više ne opisuje kao

»veliki smisao« – ona za ispitanike naprosto više ne postoji. Pitanja u intervjuima koja se odnose na Boga ili na apsolut, nailaze na nerazumijevanje. Sadržajno odredive teme više ne potvrđuju dimenziju bezuvjetnosti, karakterističnu za kršćansku vjeru u Boga.

U medijskoj religiji ne očituju se potrebe za konačnim smislom u kontekstu »velikih« transcendencija i metafizički zadanih smjernica. Pod tim vidikom religija, vezana uz jednoznačno predočene sadržajne vrijednosti, naprosto više ne postoji. Tako se čini da empirijsko-kvalitativne studije o medijskoj religiji nanovo daju povoda zaključku kako nam se valja oprostiti od svakog supstancijalnog obilježja religije.

Medijska religija religija je ovostranosti i imanentne transcendencije

Medijska religija religija je ovostranoga; ona poznaje samo »male«, imanentne transcendencije, koje svakodnevnô čine nesvakodnevnim i estetski ga uzvisuju. Religija u kršćanskom smislu dovodi svagdašnje u vezu s personalno pojmljenom transcendencijom koja prekoračuje svijet svagdašnjice kao takav. To međutim ima, kao što Herrmann u vezi s time priznaje, i nezanemarive posljedice s obzirom na sadržaj, koje bi teologija i Crkva trebale također s odgovarajućim naglaskom na sadržaju označiti kao razlike između medijske religije i tradicionalnoga kršćanstva: Tko pita o smislu patnje i smrti, toga medijska religija ne upućuje na Boga Otkupitelja i Gospodara povijesti, nego na zabavne pripovijesti o ljudima koji se moraju nositi sa sudbonosnim događajima.

Tko pita o budućnosti i cilju svog života, toga medijska religija ne upućuje na još neostvareno konačno dovršenje u Božjoj sadašnjosti, nego na showove i zvijezde koji pokazuju kako svoj život učiniti osobitim i jedinstvenim. Tko u životu traga za ispunjenjem i spasom, medijska ga religija ne upućuje na spasenje koje je već započelo u Kristu, nego na mogućnosti autentičnog iživljenja ovdje i sada.

To što medijska religiozna kultura crkvenu religioznu kulturu sve više preobražava i potiskuje, ne bi trebalo biti povod za scenarije zalaska ili za jednostrano podcjenjivanje medijske religije. Crkva bi naprotiv trebala medijsku religiju ozbiljno uzeti kao izraz današnjih čežnji i potrage za smislom te – i sredstvima medijskog naviještanja – upravo na tom mjestu isticati u kršćanskoj poruci ono što se ničim ne može zamijeniti i čega se ne možemo odreći. Takva Crkva i ne mora pošto-poto dospjeti u medije da bi postala »atraktivna« i

zanimljiva. Ako pruža uzor kršćanske zajednice, ako vjeru čini pristupačnom doživljaju i iskustvu – upravo će tako naići na odziv i pobuditi zanimanje.

S njemačkog izvornika preveo i priredio:
Perica Grgec

Jeronimske književne večeri u travnju 2008.

10.4. - Mato Marčinko: »Mučenička Hrvatska« (govore Mato Marčinko, Nevenka Nekić)

17.4. - Evelyn Underhill: »Mistični put« (govori Mladen Jurčić)

Procesija križarâ na Maslinsku goru
(*Oslobođeni Jeruzalem*, XI., 1–15)*

1.
Međùtim, Vođi puka kršćanskoga
napadom bavi misao se svaka,
izradbu sprava požuruje stoga;
kad, evo, k njemu Petra pustinjaka,
što ga na stranu pozva, lica stroga,
ozbiljna, riječ mu ovih naglasaka:
«Orùžje zemno, Vođo, sada spravljaš,
a otkud valja počet' zaboravljaš.

2.
Nebeskog valja držat se počela:
zvat' pobožnim javnim molitvama,
blaženih vojsku i Božjih anđèla,
nek', jer to može, pobjedu dâ nama.
Svećenstvo staviv' obredna odijela
da ide uz poj pokornih psalama;
vi odličnici vojni, a pukom âjte
i primjer svima pobožnosti dajte.»

* *Oslobođeni Jeruzalem* Torquata Tassa (1544. – 1595.), najveći pjesmotvor, po općem sudu, talijanske književnosti nakon Danteove *Božanstvene komedije*, nije samo junački, viteški, ljubavni ep, nego posjeduje i elemente religiozne poeme. Ne samo zbog toga što je okosnica radnje prva križarska vojna (s njezinim kontraverzama) na čelu s Gotfridom (Goffredom) Bujonskim (Buglione), kojega u spjevu od preko 15 300 stihova prati stalni epitet *pio* (pobožni), nego i zbog nepatvorene religioznosti velikog pjesnika, koja se, kao u njegova miljenika Francesca Petrarce, u djelu očituje na više razina i načina, a u životu, isto tako, kroz neprestano preispitivanje vlastite spiritualnosti i grješnosti.

Početak XI. pjevanja, procesija križara i kršćanskog puka na Maslinsko brdo, možda je ponajljepše mjesto u spjevu, nadahnuto vjerom i Biblijom, što redovito reprezentira Tassa u izborima iz *Oslobođenog Jeruzalema*, a nerijetko i u antologijama talijanskog pjesništva.

Stoga mi se učinilo prikladnim podastrijeti ga cijenjenim čitateljima *Marulića* kao ulomak iz mojega prepjeva Tassove velepjesni, na kojem radim više godina, stigavši, evo, do XI. od dvadeset njezinih pjevanja. – prim. prev.

3.

Samotnik strogi tako njemu slovi,
a Goffred dobri savjet prihvatio:
«Srcu mi gode naputci ti ovi«,
odvrati, »slugo Isukrstu mio.
Pastire puka zato odmah zovi,
te dovedi ih gdje god koji bio,
i Ademara i časnog Vilima
da slavlje vode sveto, i ti s njima.»

4.

Ujutro starac, uz biskupe, pače
svećenstvo niže sazva da se javi
na posvećeno mjesto gdje inače
bogoljubni se obred sveti slavi.
Odjeću bijelu skupa tu oblače,
plašt Pastir svaki i pozlaćen stavi
tkan bijelim lanom, te dvostrani, što se
na grudi kopča, mitrom kruni kose.

5.

Na čelu Petar, na vjetru vihori
stijeg što se štuje i u samu Raju,
dok svećenici kretom smjernim, sporim
u dva pak duga slijeda koračaju.
Pokornim pjesmam' suglazba se tvori
dvojaka, jedni drugim odpjevaju.
Zajedno, uz bok u zadnjemu su redu,
Ademar, Vilim, na začelju gredu.

6.

Za njima, kako doliči, Goffredo,
uz Vođu nitko ne stupa sa strane,
vojvode slijede pravilnim dvoredom,
postrojbe zatim kao kad se brane.
Pûk okupljeni napušta tim slijedom

zaprte, skrite šance iskopane,
trubalja surov zvuk ne odjekuje,
već glas se blagi pobožnosti čuje.

7.

Tebe su, Tvorče, Sine zvali pjevom,
jednak što Ocu, Duše, što vas spoji
Ljubav; Čovjeka, Boga, Mati Djevo,
ištuć' vam milost molbama u svojim,
vas što ste Vođe čete s munjâ sijevom,
na nebu koja u troredu stoji,
i tebe, Sveče, što na Božjem čelu
ljudsku si nječist oprao na vrelu.

8.

I tebe zovu, na kom zgrada davna
božanska stoji, ti joj čvrsta stijena,
dostojno njom sad nasljednik tvoj ravna,
za milost, oprost otprv' vrata njena,
vjesnike ine rajskog carstva slavna,
po kojim smrt je navijek pobijeđena,
one što širećʼ nauk istiniti,
krv kô svjedoci nastaviše liti;

9.

i one, kojim pera, zbora snagu
Bog dade, da nas pravom putu uči,
i službenicu Kristu vjernu, dragu,
na život što se dičniji odluči;
djeve, što prezrev' putenosti ljagu,
pir s Kristom htjele, u izbi bdijući;
i druge hrabro što su prkosile,
ne bojeći se carske, ljudske sile.

10.

Pjevajućʼ tako u jutro pak rano,
pobožan narod miče se po stazi

k Maslinskom brdu, iduć' polagano,
brdu što dobi po maslini naziv;
zbog sveta glasa brdo svijetu znano,
kôm istočno se od mirâ uzlazi,
od njih se stere, tek na razdaljini
dôl Jozefata, smješten po sredini.

11.

I vojska, pojuć', prolazila tuda,
doline ječe kud ona korača,
visoke gore, s njima špilje svuda;
s tisuću strana Jeka pak uzvraća,
zbor šumski kanda, poput nekog čuda,
skriva se između' duplji, grmlja, drača,
dok zvuk se jedan jasno opetuje:
ime se Krista i Marije čuje.

12.

Na zidinama stojeć' sve to glede
sa zebnjom mirno i tiho pogani:
povorka kako smjerno pojuć' grede,
svečanost čudna, obredi im strani.
Kad prizor sveti nesta, tad uvrjede,
skvrnítelji bijedni bijesom, mržnjom gnani,
vikati stali; od psovki, pogrdâ
tutnjila rijeka, dolina i brda.

13.

Od napjeva pak ali slatka, čista
unatoč tomu niti ponajmanje
ne odustaje pûk Isusa Krista,
kô da to ptičjih jata cvrkutanje;
ne muti mir mu iz daljine trista
što strijelâ stiže, nastavlja pjevanje,
jer dovest' kraju može molbu svoju,
ustraje dalje pobožnom u poju.

14.

Vrh gore oltar digoše ukrašen
i stol za velju večeru misnika,
s obiju strana svjetlost žarka sjaše
iz pozlaćena svijećnjaka velika.
Tu s drugim ruhom, krasnim, Vilim staše,
razmišlja prvo pribranoga lika,
pa onda sebe jasnim glasom kori,
Bogu se moleć', zahvale mu zbori.

15.

Pokorno sluša onaj što mu bliže,
udaljen, barem to očima prati.
Odsluživ' tajne uzvišene s križem
najčišće žrtve: »Ite«, reče zatim;
na glave pûka bojovničkog diže
misničku ruku blagoslov im dati.
Pobožne čete tad su natrag pošle
po istom putu, kojim tu su došle.

Bilješke:

1.*

1: *Vođi puka kršćanskoga*... Goffredu.

4: *Petra pustinjaka*... To je Pietro l'Eremita, važan čimbenik u radnji epa, mudračkoga i svetačkog lika, savjetnik Goffreda, kojega on bespogovorno sluša.

3.

7: *Ademara i časnog Vilima*... Oni su biskupi u križarskoj svećeničkoj hijerarhiji, predstavljeni već u I. pjevanju (38,8).

8: *slavlje sveto*... procesiju.

4.

1: *starac*: pustinjak Petar.

6: *Pastir*, tj. biskup.

*u bilješkama podcrtani broj označuje oktavu, a obični - stih po redu u toj oktavi. - prim. prev.

5.

2: *stijeg*... križ.

7.

1–3: Tassova parafraza crkvenih litanija počinje prizivom dogme o Svetom Trojstvu.

4–5: Prema angelologiji anđeoskom vojskom zapovijedaju Mihovil, Gabrijel i Rafael. Apokrifni tekst, pripisan Dioniziju Areopagitu, govori o trima redovima (korima) anđela, koje su oni svojom voljom odabrali.

7–8: Riječ je o sv. Ivanu Krstitelju, koji je uranjanjem u vodu rijeke Jordana krstio Isusa, nakon čega se čuo glas s neba: »Ovo je Sin moj, Ljubljeni moj, koga sam odabrao!« (Mt 3,6) Citat iz Biblije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 938. I drugi citati preuzimlju se iz tog izdanja.

8.

1: *I tebe zovu*... sv. Petra. Prema *Mateju* (16,18) Krist je Petru rekao ove riječi, na kojima se temelji papinstvo: »Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam...« Prijevod: »Ti si Petar-Stijena, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju...« (o. c., str. 951)

4: *nasljednik tvoj*... Aluzija na papu iz Tassova vremena, tj. na Grgura XII., koji je za jubilarnu godinu 1575. proglasio uobičajene jubilarne oproste.

5: *vjesnike*... apostole.

6: *smrt je navijek pobijeđena*... Misli na otkupiteljsku Kristovu žrtvu vlastitom smrću.

7: *one*... mučenike, svjedoke vjere.

9.

1–2: Apostrofiraju se tzv. crkveni naučitelji.

3–4: Odnosi se na Mariju iz Betanije, koja je izabrala »plemenitiji« (kontemplativan) način života; ona je, za razliku od svoje sestre Marte, koja je posluživala Isusa kao gosta, »sjela Gospodinu do nogu i slušala njegovu riječ.« (*Luka* 10,39; o. c., str. 996)

5–6: *djeve*... redovnice.

7–8: *hrabro prkosile*... mučenice. Tu završuje dosta precizna i vrlo elokventna intertekstualna spona s litanijama, koje u rimokatoličkom obredu počinju invokacijom Oca, Sina i Duha Svetoga, pa Bogorodice i triju anđeoskih zborova, te Ivana Krstitelja. Zatim slijedi sv. Petar, apostoli, učitelji vjere, mučenici, Marija Magdalena, djevice i mučenice.

10.

5: *sveta glasa*... o tomu kako se Isus, prije Muke, povukao na molitvu na Maslinsko brdo, i tu probdjeo noć prije uhićenja.

8: *dôl Jozefata*... Dolina duga oko dvije milje između Maslinske gore i brijega Morije. Ime joj pak znači pravda Božja, jer će se u njoj, prema proroku Joelu, odsudnog dana okupiti svi ljudi pred vječnim Sudcem.

12.

2: *pogani*... Tassov naziv za inovjerce unutar zidina Jeruzalema, koji su opsjedali križari.

13.

5–6: Sa zidina su procesiju iz daljine gađali strijelama, što je bilo bezopasno.

14.

2: *velju večeru*... euharistijsku žrtvu.

5: *ruhom*... Kad je započeo misu, prema obredu, biskup je promijenio, jedan dio, ruho (ogrtač).

7: *kori*... Misu je biskup započeo, kako je propisano rimokatoličkim obredom, sa *Confiteor*... («Ispovijedam se...»)

15.

1–2: Homerovski realizam: oni što su bliže oltaru, slušaju pozorno; udaljeniji, motre pokrete predvoditelja misnog slavlja.

4: *Ite*... Misa se, dakako, služila na latinskom, sa završnom formulom, koju izgovara svećenik: »Ite, missa est!« Doslovan prijevod: »Idite, misa je gotova!«

S talijanskog izvornika prepjevao i priredio
Mirko Tomasović

Josip Karninčić O. P. – apostol bolesnih i umirućih II.

Apostol bolesnika u Splitu

Podvrgavajući se posljednjoj asignaciji u svom redovničkom životu, Karninčić je 30. rujna 1959. stigao u Split te se i drugi put nastanio u samostanu sv. Katarine djevice i mučenice. Već 20. siječnja 1960. vikar provincijala Budrovića, dr. fr. Tarcizije Šimetović postavio ga je ekonomom splitskog samostana. Ovu će službu Bepi vršiti više godina, baš kao i službu sakristana i samostanskog vijećnika. Imajući mnogo povjerenja u njega, provincijali Budrović i Fazinić često su ga znali imenovati svojim vikarom za pojedine samostane ili za čitavu provinciju. Štoviše, za svog trećeg mandata (1963. – 1967.) provincijal Fazinić imenovao ga je svojim *sociusom*, tj. zamjenikom. Kao *socius diffinitoris* sudjelovao je 1962. godine na generalnom izbornom kapitulu svoga Reda u Toulousi, kada je za novoga generala Reda izabran fr. Anicet Fernandez. Upravo će taj general Reda propovjednika 21. rujna 1963. na molbu provincijskog kapitula hrvatskih dominikanaca imenovati Bepija doživotnim savjetnikom Hrvatske dominikanske provincije. Sámo pak provincijsko vijeće imenovalo ga je u rujnu 1960. članom upravnog vijeća »Editionis operum«. Od 1963. do 1967. Bepi je bio i arhivar provincije. U srpnju 1967. provincijsko vijeće izabralo ga je za predsjednika provincijskog ekonomskog vijeća. Početkom sedamdesetih godina Bepi se sam, u svojoj uslužnosti i dobroti, ponudio provincijalu fr. Dragi Kolimbatoviću da će prije isteka njegovog mandata srediti ekonomske knjige provincije, koje su bile u prilično lošem stanju.[1] Sjećajući se koliko mu je značila ova Bepijeva usluga fr. Drago Kolimbatović piše: »Pa kako bih mogao ne voljeti ga?!«[2]

Koliko je Karninčić kao ekonom i sakristan splitskog samostana bio pedantan i savjestan svjedoči nam i fr. Marijan Pavlović: »Toliko je bio pedantan u vođenju računa, da je znao dobar dio dana ili noći izgubiti kako bi pronašao pogrešku od samo nekoliko ondašnjih para, koja mu se potkrala. Nije imao mira dok je ne bi pronašao. Kao sakristan, zadnju večer u mjesecu do pola noći bi pravio raspored misa za idući mjesec. U pola noći bilježnica sa novim rasporedom misa bila je u sakristiji.«[3]

Veliko povjerenje u padre Bepija imao je i blagopokojni nadbiskup i metropolit splitsko-makarski dr. Frane Franić, koji ga je 28. ožujka 1968. imenovao članom Biskupijskog vijeća za redovništvo. Na koncu trogodišnje službe produžio mu je mandat za još tri godine, a predsjednik vijeća fra Berard Baršić delegirao ga je da umjesto njega obavi kanonsku vizitaciju kod klarisa u Splitu, benediktinki u Trogiru, anćela u Kaštel Sućurcu, Kaštel Novom i Kaštel Štafiliću te kod služavki Malog Isusa u Kaštel Kambelovcu i Trogiru.[4]

Za života u Splitu Bepi je više puta vršio službu izvanrednog i redovitog ispovjednika u nekoliko ženskih samostana. Izvanredni ispovjednik sestara službenica milosrđa (anćele) na Dobrom bio je ukupno devet godina od 20. siječnja 1964. do 13. siječnja 1973. Sestre anćele povremeno je odlazio ispovijedati i u njihov samostan u Žrnovnici, a nekoliko godina svakoga tjedna i njihove kandidatice također u Žrnovnici. Od 22. listopada 1959. do 8. siječnja 1966. bio je redoviti ispovjednik sestara dominikanki u samostanu sv. Martina u Dioklecijanovoj palači. Potom je od 5. srpnja 1966. do 10. listopada 1971. bio njihov izvanredni ispovjednik, a od 10. listopada 1971. do 10. listopada 1974., te od 28. kolovoza 1977. do 28. kolovoza 1980. ponovno redoviti. Koncem listopada iste godine ponovno je imenovan redovitim ispovjednikom kod dominikanki u samostanu sv. Martina, tako da je tu službu vršio dok ga bolest i starost nisu onemogućile. Od 1. siječnja 1960. do 31. prosinca 1967. bio je i izvanredni ispovjednik sestara dominikanki u samostanu Gospe Fatimske na splitskim Škrapama. Odmah potom od 1. siječnja 1968. do 31. prosinca 1970. bio je njihov izvanredni ispovjednik.[5]

Iz spomenutoga je vidljivo kako je o. Karninčić najduži ispovjednički »staž« stekao u samostanu sv. Martina sestara dominikanki u Splitu. Stoga smatram svrsishodnim pozvati se na sjećanja s. Ksaverije Oreb OP, koja je sve do nedavnog premještaja u Korčulu živjela u tom samostanu: »Doživljavala sam ga kao izvanredna čovjeka, svećenika, redovnika i dominikanca. Kao redoviti ispovjednik naše zajednice u sv. Martina (13 godina u dva navrata) brinuo se

[1] Usp.: Catalogus conventuum, fratrum et sororum, Zagreb, 1964., str. 8; KARNINČIĆ, J., Podaci o životu..., str. 27 – 29; KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 40.
[2] KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 40.
[3] Fr. Marijan Pavlović Ivanu Armandi, Split, 29. kolovoza 2007.
[4] Usp. KARNINČIĆ, J., Podaci o životu..., str. 29.
[5] Usp. isto, str. 25.

za svaku i pojedinu sestru. Bio nam je i otac i brat. Želio je da budemo 'svjetlo svijeta'. Živio je s Bogom, zračeći ljubavlju i dobrotom. Nikada nije pokazivao znakove žurbe. Uvijek je bio spreman saslušati svaku sestru smireno i strpljivo. I nije takav bio samo prema nama. Sam Bog zna kolike je okorjele grešnike priveo na pravi put. Tamo gdje se nitko nije usudio poći on je odlazio i dotične uspijevao privesti Bogu.«[6]

S ovom izjavom s. Ksaverije Oreb vjerojatno bi se složile brojne redovnice i penitenti koje je Bepi ispovijedao, a svojom rukom vjerojatno bi ju potpisao i po potrebi nadopunio nekadašnji dominikanski provincijal fr. Anđelko Fazinić. Ovo tvrdim jer je upravo Fazinić 10. listopada 1965. imenovao Karninčića ispovjednikom dominikanskih sjemeništaraca u Bolu na Braču. Ništa nije smetalo što se Bepi tada nalazio u Splitu. Fazinić mu poručuje da će provincijalat snositi troškove putovanja od Splita do Bola i natrag te nastavlja:[7] »Budući da Vam radi potreba samostana u Splitu neće biti moguće svake sedmice putovati na Bol, to nastojte da barem jedanput mjesečno obavite ovu dužnot i to bilo kojeg dana u sedmici, kako Vam je najprikladnije radi Vaših dužnosti u Splitu.«[8] Očito je provincijal, sigurno ne bez razloga, htio da baš Bepi barem jednom mjesečno ispovjedi one u kojima je provincija gledala svoju budućnost.

No, Bepija su za ispovijed tražili i splitski svećenici, o čemu svjedoči fr. Marijan Pavlović: »Kao ispovjednik bio je omiljen među časnim sestrama i svećenicima. Puno puta mogli su se vidjeti svećenici kako na hodniku ispred njegove sobe čekaju za ispovijed. Neki od njih danas su biskupi.«[9]

Ipak, fr. Josip Karninčić najpoznatiji je ostao po svojoj predanoj i požrtvovnoj službi apostola bolesnikâ. Od dolaska u Split pa sve dokle ga je zdravlje služilo, Bepi je neumorno obilazio bolesnike i starce u njihovim kućama, bolnicama i staračkim domovima. Od početka 1960. te je posjete uredno bilježio pa se tako sačuvalo ukupno šest bilježnica maloga formata u koje je precizno zapisivao imena posjećenih, datume kada ih je posjećivao i adrese na kojima su se nalazili, uključujući i broj sobe za one koji su bili u bolnici ili staračkom domu. Iz ovih bilježnica proizlazi da je od 4. siječnja 1960., kada je zabilježio ime prvog bolesnika, pa do 9. siječnja 1983., kada je zabilježio ime posljednjega, o. Karninčić obavio gotovo dvanaest i pol tisuća posjeta. Najviše, ukupno 2094,

[6] KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 39 – 40.

[7] Usp. Fr. Anđelko Fazinić fr. Josipu Karninčiću, imenovanje ispovjednikom dominikanskih sjemeništaraca u Bolu na Braču, Zagreb, 10. listopada 1965., JK.

[8] Isto.

[9] Fr. Marijan Pavlović Ivanu Armandi, Split, 29. kolovoza 2007.

obavio je 1968. godine. Općenito je najplodnije razdoblje njegovog apostolata bolesnikâ bilo od 1965. do 1972. godine. Kroz to vrijeme pohodio ih je više od osam tisuća puta. U posljednjoj godini života zabilježio je svega četiti posjeta i to u prvih devet dana mjeseca siječnja.[10]

Hladni statistički podaci međutim, premda interesantni, ipak ne zalaze u dubinu same stvari i ne otkrivaju koliko su Bepijevi posjeti značili samim bolesnicima. To značenje mogla bi nam otkriti bolesnička svjedočanstva, ali njih gotovo da i nema. Ipak, jedno kratko svjedočanstvo u svojim je sjećanjima na o. Karninčića zabilježio njegov subrat fr. Drago Kolimbatović. On zapravo prenosi izjavu gospodina Bože Delonge, oca dominikanke č. s. Leticije, kojega je Bepi još 1967. posjetio u bolnici na splitskim Firulama. Nakon tog posjeta gospodin Božo Delonga rekao je svojoj kćerki, s. Leticiji: »Ćerce moja, ono ti je živi svetac. Svaka njegova riječ liječi, a i samom svojom pojavom smiruje one kojima dolazi u posjete.«[11]

O Bepijevom apostolatu bolesnih i umirućih interesantno svjedočanstvo ostavio je i fr. Marijan Pavlović: »Njegova posebna ljubav bili su bolesnici i umirući u bolnici, koje je kroz mnogo godina obilazio. Svo bolničko osoblje znalo je broj njegova telefona i zvali su ga i danju i noću, kada je netko od bolesnika zaželio sakramente. O. Bepo čak je imao i ključ bolnice!«[12]

Danas, kada u bolnicama i staračkim domovima postoje kapele, a služba bolničkog kapelana smatra se nečim što je razumljivo samo po sebi, možda nam je teško shvatiti koliko je žrtava i samoprijegora, a ponekad i rizika nosio sa sobom apostolat bolesnika u Bepijevo doba. Stoga je potrebno osvježiti svoje pamćenje i znanje o političkom (ne)vremenu u kojem je Bepi živio i djelovao. Bilo je to, dakako, vrijeme bezbožnog komunizma, kada se ni u snu nije moglo pomišljati na bolničke kapelane i uređenje liturgijskog prostora u javnim ustanovama. Štoviše, noseći pričest bolesnicima u bolnice, svećenici su euharistijskog Krista nerijetko morali skrivati u džepove, kako bi ga uopće mogli unijeti u bolnicu i donijeti bolesnima i umirućima. S time se vjerojatno suočio i Karninčić, no to ga očito nije obeshrabrilo ni pokolebalo, jer ga se svakog dana iznova moglo vidjeti gdje odlazi u bolnice kako bi potrebitima pružio

[10] Usp.: KARNINČIĆ, Josip, Posjeti bolesnika I: od 1. I. 1960. do 31. XII. 1963., rukopis, JK; isti, Posjeti bolesnika II: godine 1964. – 1965. – 1966. – 1967., rukopis, JK; isti, Posjeti bolesnika III: od 2. I. 1968. do 30. VI. 1969., rukopis, JK; isti, Posjeti bolesnika IV: od 1. VII. 1969. do 12. VII. 1972., rukopis, JK; Posjeti bolesnicima V: od 14. VII. 1972. do 18. V. 1979., rukopis, JK; isti, Posjeti bolesnicima VI: od 20/5/1979. do , rukopis, JK.

[11] KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 39.

[12] Fr. Marijan Pavlović Ivanu Armandi, Split, 29. kolovoza 2007.

utjehu, duhovnu hranu i popudbinu. Ovim nevoljama treba dodati i činjenicu da Bepi nije bio zadužen isključivo za posjete bolesnima, starima i umirućima, nego je u splitskom samostanu vršio i neke druge službe, poput one ekonoma i sakristana, koje zahtijevaju mnogo vremena i truda. No, unatoč zauzetosti, uvijek je pronalazio vremena za potrebitu braću i sestre u Kristu. Dakako da za svoj požrtvovni rad nije primao nikakvu plaću, niti je to želio. Svoj apostolat obavljao je isključivo iz ljubavi prema bližnjima u skladu s Kristovim riječima: »Zaista, kažem vam, što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće, meni učiniste!« (Mt 25,40)

U siječnju 1983. Karninčić je prestao posjećivati bolesnike i umiruće.[13] Bilo bi logično pretpostaviti da su ga na to prisilile godine i narušeno zdravlje, no tome nije tako. Pravi razlog zbog kojega je dobri padre Bepi prestao sa svojim apostolatom bolesnih i umirućih otkriva nam fr. Marijan Pavlović: »Kada je bilo na dekanatskom sastanku postavljeno pitanje za službenog bolničkog kapelana, koji bi imao i svoju plaću, napustio je tu službu, koju je dragovoljno i bez ikakve naknade godinama vršio.«[14]

Na glasu svetosti

Živeći uistinu sveto i uzorno, padre Bepi je zašao u duboku starost. Bio je najstariji član splitskog samostana i nestor Hrvatske dominikanske provincije. Dakako, s godinama pojave se i razne tegobe i zdravstveni problemi, koji ni njega nisu mimoišli. Ipak, dobro se držao. Sve do početka 1983. nastavio je posjećivati bolesnike, no ipak je bio svjestan kako se približava kraju svoga života i kako mu svaki dan može biti posljednji. O tome svjedoči fr. Karlo Posavec OP koji nam prenosi sljedeće Bepijeve riječi: »Posljednji je dan mjeseca svibnja. Deset je sati i spremam se na počinak. Oko mi zapne za zidni kalendar i spontano prebacim list od tog mjeseca iza ostalih listova. Legnem i započnem svoju starinsku molitvu: 'Jo gren u posteju moju kako u greb moj, ako ustanen fola ti budi Bože moj, ako priminen primi duh moj.' Jedva sam izgovorio posljednje riječi ove molitve, a savjest me prekori da su one u proturječju s onim što sam maločas učinio, prebacivši onaj list kalendara kao da sam siguran da ću sutra živ osvanuti. Ustanem, vratim ga natrag, ponovno legnem i tada istom – mirno zaspim.«[15]

[13] Usp.: KARNINČIĆ, J., Posjeti bolesnicima od VI...
[14] Fr. Marijan Pavlović Ivanu Armandi, Split, 29. kolovoza 2007.
[15] KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 40 – 41.

Fr. Drago Kolimbatović OP sjeća se jedne druge Bepijeve izjave koja svjedoči kako je stari redovnik neprestano imao na umu mogućnost skore smrti: »Svake večeri prije počinka izvučem ključ iz svoje brave, ali samo napola. Ako se dogodi da po noći umrem, braća neće morati razbijati vrata, nego će rezervnim ključem, - jer u ekonomatu postoje duplikati ključeva svih soba – gurnuti izvana moj ključ i sobu otključati rezervnim bez problema.«[16]

Nekadašnji apostol bolesnika na koncu je i sam postao bolesnik potrebit tuđe pomoći te riječi utjehe i ohrabrenja. Splitski dominikanci s ljubavlju su ga njegovali i bdjeli uz njega. Sjećajući se posljednjih dana njegova života, s. Ksaverija Oreb OP, koja je i sama često s krunicom u ruci sjedila uz njegovu samrtnu postelju, kaže: »Zadivili su me braća dominikanci svojom bratskom, upravo sinovljom ljubavlju prema padre Bepu. Njegovali su ga i bdjeli nad njim danju i noću. Uvjerena sam da kod Boga neće zaboraviti svoga padre Iliju (Zrno o. p.), kojega je od milja zvao 'Snago moja'; ni padre Iku (Odrljina o. p.), koji ga je uvijek nasmijavao svojim šaljivim dosjetkama; ni svu ostalu braću i sestre, jer svi su bili sretni da barem u nečem mogu pomoći svom dobrom i dragom padre Bepu.«[17]

Ovaj neumorni radnik u vinogradu Božjem preminuo je na glasu svetosti 9. srpnja 1983. u dominikanskom samostanu sv. Katarine djevice i mučenice u Splitu. Dva dana kasnije pokopan je u dominikanskoj grobnici na splitskom groblju Lovrincu. Sprovodne obrede predvodio je hvarsko-bračko-viški biskup mons. Celestin Bezmalinović OP, a prigodnim riječima od njega su se oprostili provincijal Hrvatske dominikanske provincije fr. Marinko Zadro, fr. Milan Šesnić OP i don Srećko Bezić u ime penitenata. [18]

Bepijevu smrt svi su doživjeli kao odlazak svetog i uzornog redovnika i svećenika. Ovdje ću se pozvati na riječi što ih je u kroniku dominikanskog samostana u Korčuli zapisao fr. Bertrand Paršić OP: »Bio je dragi padre Bepi duša puna Boga, puna pobožnosti, puna dominikanskog duha i ljubavi prema Redu i našoj dominikanskoj provinciji. Hodao je našim samostanima, crkvama, ulicama i bolnicama – svetac! Ne opozivljem. Točno govorim. Svi mogu potpisati ovu izjavu, svi ovako misle... Ispisao je šest bilježnica imenima bolesnika koje je posjetio ... Zamišljam koliki i kakav ga je špalir dočekao u nebu...«[19]

[16] Isto, str. 41.
[17] Isto, str. 40.
[18] KARNINČIĆ, J., Podaci o životu..., str. 29.
[19] Ljetopis dominikanskog samostana sv. Nikole u Korčuli od 1. I 1981. do 31. XII. 1987., Arhiv dominikanskog samostana u Korčuli, str. 121.

O Bepijevoj svetosti svjedoče i neki drugi dominikanci. Tako fr. Ante Kovačević priča kako je dvije godine uzastopce u Bolu na Braču na sam Božić vidio Bepija kako u koru kleči i moli krunicu, a niz lice mu od ganuća idu suze. Ova pojava naziva se *donum lacrimarum*, tj. dar suza i, ukoliko je spontana i iskrena, osobita je odlika svetih i uzornih ljudi. Nekoliko godina nakon njegove smrti, točnije 1989., u *Listiću* je među hrvatskim Božjim ugodnicima prvi put bio spomenut i Bepi, a u *Danici* za 1991. godinu dr. fr. Tomo Vereš OP ukratko je hrvatskoj javnosti predstavio uzorni lik svog subrata, nazvavši ga *apostolom bolesnika*.[20] Svoj kratki članak Vereš je završio riječima koje jasno izražavaju njegovo mišljenje o fr. Josipu Karninčiću: »Bio je uzor jednostavnosti, blagosti i skromnosti. Isticao se nehinjenom dobrotom i velikom požrtvovnošću kako u obavljanju dužnosti svakidašnjeg života, tako i u apostolskom radu, naročito u ispovijedanju vjernika i posjećivanju bolesnika po bolnicama, kućama i staračkim domovima.«[21]

Zaključak

Padre Bepi bio je poznat po pedantnosti i preciznosti u obavljanju povjerenih mu poslova, osobito onih administrativne naravi. S jednakom pedantnošću i preciznošću vodio je brigu o osobnim stvarima te tako vjerno sačuvao sve svoje asignacije, imenovanja, ovlaštenja i brojne druge dokumente i zapise. Sve je to nakon njegove smrti tadašnji prior splitskog samostana fr. Stanko Prcela pohranio u arhiv splitskog samostana, gdje se dokumenti i danas nalaze. Upravo oni, zajedno s ostalom pisanom ostavštinom fr. Josipa Karinčića, polazna su točka u istraživanju njegovog života i rada, kao što su to i svjedočanstva onih koji su ga poznavali. Nažalost, arhivski dokumenti dostupni su malobrojnim osobama, pisanih svjedočanstava o Bepiju nema mnogo, a usmena predaja blijedi i polako nestaje, pa bi stoga bilo nužno napisati iscrpnu biografiju ovog redovnika i svećenika koji je već za života uživao glas svetosti. Takva biografija predstavila bi njegov lik i djelo našoj široj javnosti i potaknula sve vjernike, a osobito bolesnike i umiruće, da se u svojim molitvama za zagovor uteku ovom ugodniku Božjem koji je prošao zemljom čineći dobro.

Prema onome što sam saznao iz pisanih izvora te pisanih i usmenih svjedočanstava, fr. Josip Karninčić uistinu je bio osoba uzorna i sveta života.

[20] Usp.: JURIŠIĆ, Gabrijel, Domaći Božji ugodnici, u: Listić, VI (1989) 29, str. 3; KOLIMBATOVIĆ, D., nav. dj., str. 40; VEREŠ, T., nav. dj., str. 204 – 205.

[21] VEREŠ, T., nav. dj., str. 205.

No, konačni sud o nečijoj svetosti donosi Crkva, i to tek nakon provedenog postupka za beatifikaciju i kanonizaciju. Dakako, taj postupak ne pokreće se niti se vodi sam od sebe. Taj zadatak prvenstveno leži na dominikancima splitskog samostana, a potom i na nadbiskupu splitsko-makarskom jer je na području njegove dijeceze Karninčić preminuo. Neka ovaj članak vjernicima bude poticaj da se utječu Karninčiću u svojim molitvama, a dominikancima i splitsko-makarskom nadbiskupu da pokrenu postupak za njegovo uzdizanje na čast oltara.

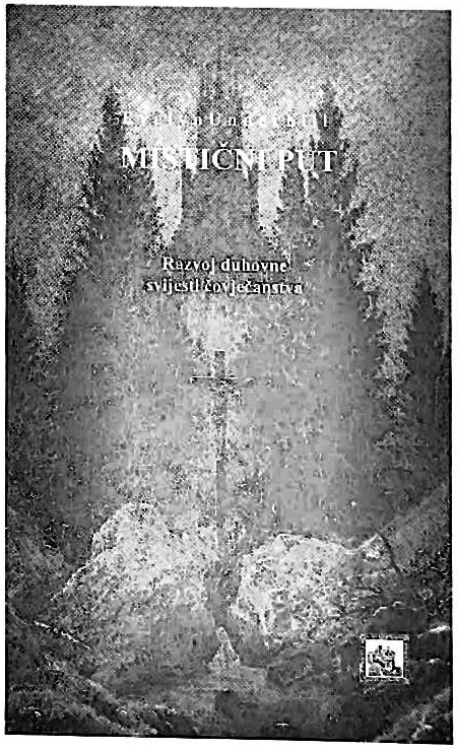

Narudžbe se primaju
na telefon: 01/49 22 300 ili

e-poštom:
hkd.danica@zg.t-com.hr

Zrij, vjerovanje moje

Zrij, vjerovanje moje,
kao ubrane masline
u gorku morsku vodu uronjene
da se očiste,
da sočne pocrne
i dozore za tijesak,
u zlatno ulje obilja
što će ih izvesti.
Zrij, vjerovanje moje,
kao plavi grozdovi
jedri od sunca i sladora
spremni da budu istiješteni
i dadu sok svoj životni,
da provriju snažno
u vino plemenito,
u plaću i radost čovjekovu.
Zrij, vjerovanje moje,
u muci rada svagdašnjega
u kori kruha zarađenoj,
u ljudskoj sreći kojoj težimo,
u nadi, čežnji s kojih strepimo.
Zrij, vjerovanje moje,
dok ljubim da to činim svjesno
sve i smrt da je cijena za to.
Zrij, vjerovanje moje, živote moj,
jedino dobro moje.

Buđenje jastva

(HKD sv. Jeronima u dvije će knjige, od kojih je jedna već izašla, objaviti glasovito djelo engleske katoličke spisateljice Evelyn Underhill »Mistični put«, možda najvažnije i najpotpunije djelo o kršćanskoj mistici koje je objavljeno u dvadesetom stoljeću. Ovdje donosimo ulomak iz te knjige koji govori o buđenju našega jastva, koje postaje svjesno nazočnosti i zahtjevnosti Beskrajnoga Bića – Boga.)

Kao prvi u nizu mističnih stanja moramo razmotriti odlučujući događaj, buđenje transcendentne svijesti.

Čini se da je, s psihološkoga stanovišta, to buđenje gorljivi oblik fenomena obraćenja i vrlo je srodno onim dubokim i trajnim obraćenjima svjesnih osoba, kakva psiholozi religije zovu »posvećenjem«. (Vidi: Starbuck, *Psihologija religije,* cap. XXIX.) To je poremećaj ravnoteže jastva, koji ima za posljedicu premještanje polja svijesti s nižih na više razine, s dosljednim pomaknućem središta zanimanja sa subjekta na objekt koji se sad pojavio u vidokrugu, a to je nužan početak svakoga procesa koji označuje put k transcendenciji. Međutim, to ne smijemo miješati ni poistovjetiti s vjerskim obraćenjem općenito, kako se ono obično shvaća: kao iznenadno i čuvstveno prihvaćanje teoloških vjerovanja koja je jastvo prije odbacivalo, ili se pak prema njima odnosilo kao prema konvencijama koje počivaju na rubovima svijesti, pa nemaju značenja za njezin stvarni život. Mehanički procesi »običnoga obraćenja« i buđenja transcendentne svijesti mogu biti prilično slični, ali građa koja se kod ovoga drugoga javlja, kao i postignuti rezultati, spadaju u viši red stvarnosti.

»Obraćenje je ponajprije nijekanje sebičnosti«, kako to opisuje Starbuck, riječima koje daleko više odgovaraju mističkom buđenju jastva nego revivalističkom fenomenu što ga ohrabruje američki protestantizam. »Prvim rođenjem pojedinac se rađa u svoj vlastiti mali svijet. Tim pojedincem vladaju duboko usađeni nagoni samoodržanja i sebična širenja, nagoni koje smo, nedvojbeno, izravno naslijedili od sirovih predaka, pa takav pojedinac smatra da je svemir uređen oko njegove osobnosti, kao oko nekoga središta.« Obraćenje je, dakle, »šira svijest o svijetu, koja sad vrši pritisak na individualnu svijest, a često provali iznenada, pa postane veliko, novo otkrivenje. To je prvi vid obraćenja:

osoba izlazi iz manjega, ograničenoga svijeta postojanja i ulazi u veći svijet bića, a život joj se utapa u veću cjelinu.« (*Op. cit.*, cap. XII.)

Nužna je posljedica svakoga obraćenja nagla ili postupna pojava uvida koji su dotad bili skriveni ispod praga svijesti, pa obraćenje vodi dosljednom ponovnom stvaranju polja svijesti i promjeni u odnosu jastva prema svijetu. »To je«, kaže Pratt, »promjena ukusa, najznačajnija do koje možemo doći u ljudskom iskustvu.« (J. B. Pratt, *Religiozna svijest,* cap. XIII. Cijelo poglavlje zaslužuje pomno proučavanje.) Ali kod mistika, taj je postupak podignut na »n-tu potenciju«, jer kod njega je riječ o prvoj pojavi strasti za Apsolutom koja će sačinjavati njegov osebujni značaj, a ta je pojava, po svom učinku, bitna za svaki vid njegova života. Oni kojima se to dogodi često su već otprije »religiozni«, ponekad iskreno i duboko. Rulman Merswin, sveta Katarina Đenovska, George Fox, Lucie-Christine – svi su oni odgojeni u pobožnosti i u potpunosti su prihvatili kršćansku tradiciju, no ipak, kad je došlo do potpunog otvaranja duhovnih očiju, bili su vrlo svjesni *potpune* promjene u svom svijetu.

Ponekad se mistična svijest pojavljuje postupno i nije obilježena određenom krizom, nego jastvo blago, gotovo neprimjetno sklizne iz staroga u novi svemir. No povijest mistike pokazuje da se to događa samo iznimno, jer takvo novo rođenje obično prate porođajne boli. Kod jedne vrste mistika (a George Fox je tipičan primjer), nema obraćenja u uobičajenu smislu, nego se javlja postupna, sve veća lucidnost, pa jastvo zapravo jedva primjećuje njezin početak, a na mahove je prate bol, tjeskoba uma i unutrašnje borbe, karakteristične za otiskivanje na put pročišćenja. Obraćenje i pročišćenje tu idu rame uz rame, pa se naposljetku stapaju u smirenje prosvijetljenoga stanja. U Foxovu dnevniku iz 1647. godine nalazimo žive opise takvih »objelodanjivanja«, rastućih transcendentnih umskih opažanja, no taj um još nije u miru sa sobom, nego se tek probija do jasnoće pogleda. »Iako su moje vježbe i nevolje bile vrlo velike«, kaže on, »ipak nisu bile stalne, nego isprekidane stankama, koje su me ponekad dovodile do takve nebeske radosti da mi se činilo da sam u krilu Abrahamovu... Tako me je Gospodin u svojoj milosti održavao i u najdubljim jadima, u najvećim tugama i napastima, koje su me mnogo puta pritiskivale. U sebi sam otkrio dvije vrste žeđi: za stvorenjima, od kojih sam želio dobiti pomoć i snagu, a i za Gospodinom, za Stvoriteljem... Zbog onoga što se u meni događalo, činilo mi se da su u meni dva vapaja... Jednoga dana, kad sam se vratio kući sa samotne šetnje, obavila me je ljubav Božja, pa nisam mogao ništa drugo nego se diviti veličini Njegove ljubavi. Dok sam bio u tom stanju, vječno Svjetlo i Moć rastvorilo mi je vidike, pa sam jasno vidio... Ali, oh, onda

sam, jasnije nego ikad prije, vidio i svoje nevolje, iskušenja i napasti.« (*Dnevnik Georgea Foxa,* cap. I.)

Velika kolebanja tipičnoga mistika između radosti i boli ovdje zamjenjuje niz manjih kolebanja. Naizmjenično se nameću dvije žeđi, koje pripadaju površnoj i duhovnoj svijesti, a svaki korak prema viđenju Stvarnosti sa sobom donosi i reakciju. Netom rođene transcendentne moći brzo se umaraju, pa se zato klatno jastva isprva slabije njiše. »Tvoja ljepota privukla me je k Tebi, ali me je moja vlastita težina otrgnula od Tebe«, kaže sveti Augustin i samo jednom, nezaboravnom rečenicom pojašnjuje tajnu takvoga iskustva. (Aug. *Conf.,* VII., cap. XVII. Čini se da je to iskustvo pod utjecajem klasičnog opisa »endopsihičkog sukoba« kod svetoga Pavla: *Rim.* 7,14–25.)

Ipak, ako možemo suditi po dostupnim izvješćima iz prve ruke, mističko obraćenje obično je izdvojeno, naglo iskustvo i oštro se ocrtava na pozadini dugih, mutnih borbi koje su mu prethodile i slijede ga. Takvo obraćenje obično uključuje iznenadno i oštro shvaćanje sjaja i divne stvarnosti u svijetu (a ponekad i njihovo naličje: božansku tugu u srcu stvari), kakvu nikad prije nismo opažali. Koliko su mi poznata jezična sredstva, nema riječi kojima bi se to shvaćanje moglo opisati, jer ono ima tako zbiljsku narav da je u usporedbi s njom uobičajeni svijet prijašnjega poimanja, prije obraćenja, u najmanju ruku sumračan. Svijest je iznenada promijenila ritam, a u nju je nahrupio novi svemirski vid. Uznemirujuće magle raščistile su se, pa su se, makar samo na trenutak, jasno pokazali obrisi vječnih brežuljaka. »Onaj komu je to poznato, znat će o čemu govorim, pa će biti uvjeren da duša onda ima novi život.« (Plotin, *Eneada VI.* 9.)

U najviše slučajeva, jastvu se nastup te nove svijesti čini vrlo nagao i očito potaknut izvana u daleko većoj mjeri nego što se razvio iznutra, kao da mu je izvor nadnaravan, a ne naravan. Sveti Pavao, dakako, tipičan je slučaj: iznenadno svjetlo, glas, ekstaza, a zatim i potpuna promjena života. Ipak, kad budemo proučavali podatke o misticima koji su nam ostavili podrobne zapise o svom stanju prije obraćenja, vidjet ćemo da je prividno naglo obraćenje u pravilu produžetak i rezultat dugoga razdoblja nemira, nesigurnosti i mentalnoga stresa. Dublji um nemirno se meškoljio u svom zatvoru, a njegov izlazak na površinu posljednji je od mnogih pokušaja bijega. Neku osobu za obraćenje priprema mnogo čimbenika: njezin temperament, okolina, nejasna, ali uporna opažanja nadosjetilne stvarnosti koju ta osoba prije nije mogla pronaći, ali nije ju mogla ni zaboraviti. (»Kad pokušavamo prodrijeti dublje u proučavanje iznenadnih obraćenika«, kaže De Sanctis, »vidimo da je *ljubav na prvi pogled,*

koju opažamo kod malog broja obraćenja, zapravo najmanje značajna, iako je najestetskiji trenutak obraćenja.« *Vjersko obraćenje,* engleski prijevod, p. 65. Usporedi: *Ispovijesti,* gdje sveti Augustin opisuje godine nesigurnosti i borbe, koje su ga pripremile za naglo i konačno: *Tolle, lege*!, *Uzmi, čitaj!,* a te su ga riječi naposljetku uvele u život Stvarnosti koji je dugo tražio.)

No oluje i pritisci, nejasne čežnje i kolebanja u životu prije obraćenja bivaju zaboravljeni kad podsvjesna opažanja, koja su u dugom razdoblju sve više dolazila do izražaja, napokon dovedu do novoga rođenja, pa se oči otvore toj novoj svjetlosti, a tu je značajno da je upravo zbiljski osjećaj zasljepljujućega sjaja stalna popratna pojava tog stanja svijesti. U naglom prepoznavanju Stvarnosti »sve se stvari obnavljaju«, pa od te točke počinje mistikov život. Tri su istaknute značajke takvoga obraćenja, kaže De Sanctis: osjećaj oslobođenja i pobjede, uvjerenje da je Bog blizu i osjećaj ljubavi prema Njemu. (*Op. cit.,* p. 171.) Možemo to opisati kao naglo, snažno i radosno opažanje Boga koji je iznutra nazočan u svemiru, opažanje Božanske ljepote, neizrecive snage, a i sjaja tog većega života u koji je pojedinac uronjen, novoga života kojim će pojedinac odsad živjeti u skladu s tom, sad prevladavajućom činjenicom postojanja. »Iznenada«, pripovijeda razmatrateljica Lucie-Christine o početku svog mističkog života, »pred unutrašnjim sam očima ugledala riječi: *Samo Bog...* a te riječi istodobno su bile Svjetlo, Privlačnost i Moć. Svjetlo mi je pokazivalo kako bih u ovom svijetu mogla potpuno pripadati Bogu i samo Njemu, pa sam uvidjela da to dosad nisam dobro razumijevala; privlačnost mi je podjarmila i oduševila srce, a moć me je nadahnula velikodušnom odlučnošću i nekako mi je u ruke dala sredstva da te odluke provedem u djelo.« (*Journal spirituel de Lucie-Christine,* p. 11.)

Ovdje ću, za usporedbu, iznijeti nekoliko primjera takvih mističnih obraćenja, a gdje budu dostupni, navest ću i doslovne opise koje su nam te osobe ostavile o svom iskustvu, no ako takvih tekstova nema, promotrit ćemo najraniji dostupni izvor. Kad skupimo te primjere, zapazit ćemo određene stalne značajke po kojima je moguće zaključiti kakvim psihološkim zakonima duguju svoje posebne oblike.

Među primjerima što sam ih izabrala, po kronologiji, a možda i po važnosti prvi je onaj velikoga pjesnika, razmatratelja i strastvenoga zaljubljenika u Apsolut, svetoga Franje Asiškoga. Sveti Franjo je malo pisao, ali je vrlo intenzivno živio, a neusporedivo je jednostavno i izravno djelovao, pa je upravo to njegovim poštovateljima dugo zastiralo činjenicu da je riječ o tipičnomu mistiku, možda

jedinomu koji je prisilio i najbeznačajnije, najbanalnije okolnosti osjetilnoga života da postanu savršeni izrazi Stvarnosti.

Otvaranju očiju svetoga Franje, koje se zbilo 1206., kad su mu bile dvadeset četiri godine, prethodila je duga, teška borba između svjetovnoga života i upornog duhovnog poziva. Suvremenim jezikom izraženo, um mu se još nije bio objedinio. Kao dječak je bio vedar, pun životne snage, naravno umjetnički nadaren, sa smislom za pojedinosti kakav posjeduje umjetnički temperament. Privlačili su ga rat i zadovoljstva, pa je na njih, kako kaže životopis, »jadno rasuo i izgubio vrijeme«. (Toma Čelanski, *Legenda prima,* cap. I.) Ipak, osjećao je mutno nezadovoljstvo. Usred zabava odjednom bi zapao u zamišljenost, jer bili su to neuspjeli pokušaji transcendentne svijesti koja je jačala, pa iako je još bila zarobljena ispod praga, već je bila svjesna Stvarnosti, bila je u doticaju s njom, te se nastojala probiti na površinu i »preuzeti uzde«. »Čak i u neznanju«, kaže Toma Čelanski, »bio je vođen k savršenom znanju.« Volio je ljepotu, jer po naravi je bio pjesnik i glazbenik, a nagonski je zazirao od doticaja s ružnoćom i bolešću, no nešto se u njemu protivilo toj mani temperamenta, a ponekad ju je i pobjeđivalo. Tada bi se družio s prosjacima, pomagao je gubavcima i kao da ga je nešto gonilo da postupa milosrdno i vježba samoponiženje. (Toma Čelanski, *Legenda secunda,* cap. V. Usporedi: P. Sabatier, *Vie de S. François d'Assise,* cap. II., gdje su u potpunosti navedeni autoriteti.)

To podvojeno stanje, koje životopisac smatra »pokušajem da izbjegne Božju ruku«, trajalo je nekoliko godina, no onda je jednoga dana, za vrijeme šetnje u prirodi, izvan asiških gradskih vrata, prolazio pokraj male crkve svetoga Damjana, koja je (da ponovno navedem knjigu *Drugi životopis,* Tome Čelanskoga) »bila gotovo u ruševinama, a ljudi su je napustili. Vođen Duhom, ušao je da se pomoli, pa je, pobožno preklinjući, pao pred križem, *a nakon što ga je pogodilo pohođenje koje nije tražio, otkrio je da je drukčiji čovjek nego kad je ušao.*«

To je, dakle, prva faza obraćenja. Došlo je do razrješenja borbe između dva životna ideala. Iz uskomešanih dubina, površinsku svijest dosegao je nagli i očito »iracionalni« poticaj na neki odlučan čin. Kad osoba slijedi taj poticaj, dolazi do brzoga izbijanja transcendentnoga osjećaja. I kod svetoga Franje to je »pohođenje koje nije tražio« dovelo do nagle promjene, koja se odigrala protiv njegove volje, pa je otkrio da je, u doslovnom smislu, »drugi čovjek«, nalik osobi koja je spavala, pa se probudila. Slijedi razbistrivanje tog novoga, isprva neodređenoga poimanja Stvarnosti, u obliku viđenja i glasova, a isto tako dolazi i do usmjeravanja pouke te do izravne primjene istine na probuđeno jastvo.

»Za vrijeme te potresenosti dogodilo se nešto za što se odavno nije čulo!, jer lik raspetoga Krista na slici smjesta je progovorio naslikanim usnicama, pa je, zovući ga po imenu, rekao: 'Franjo, idi, popravi mi kuću, jer, kako vidiš, trune.' Franjo je zadrhtao, čudom se čudeći, a te riječi kao da su ga zanijele. Spremio se poslušati, jer vrlo je odlučno kanio ispuniti tu zapovijed. Ali *kako je osjećao da je promjena koja se u njemu dogodila neizreciva*, priliči nam šutjeti o tome...« Od toga vremena »neumorno je radio da popravi tu crkvu. No iako su se riječi koje su ga pozvale zapravo ticale popravka cijele one Božanske Crkve koju je Krist kupio svojom krvlju, Franjo nije žurio do takvih visina, nego je malopomalo, od tvarnih stvari prelazio k duhovnima.« (Toma Čelanski, *Legenda Secunda*, cap. VI.)

U cijelom njegovu svemiru u trenutku je došlo do potpune promjene. Nije bilo oklijevanja, ni nesigurnosti. Znao je da je ta promjena, koju nije mogao opisati, zapravo središnja u cijelom njegovu životu, pa ni na trenutak nije pomislio da ne posluša zapovijed toga Glasa koji mu je govorio s više razine stvarnosti i tražio od njega da žrtvuje svoj životni poziv.

Usporedimo sada s tim njegovim iskustvom ono što je doživjela velika svetica i mistik, koja je, poput svetoga Franje, spojila djelatni i razmatrateljski život. Čini se da je Katarina Đenovska od djetinjstva posjedovala vjerničku narav, premda se za ponovno stvaranje svoje svijesti pripremala u godinama samoće i utučenosti, koja je bila posljedica nesretnoga braka. I ona se, kao i sveti Franjo, ali u tuzi, a ne u radosti, kolebala između svijeta u kojemu nije nalazila utjehu i vjere koja joj više nije bila od pomoći, pa je na kraju utonula u stanje otupjele nevoljnosti, u mržnju prema sebi i životu.

Njezino oslobođenje također je došlo naglo. 1474., kad joj je bilo dvadeset šest godina, »dan poslije blagdana svetoga Benedikta (na poticaj svoje sestre koja je bila redovnica), Katarina se pošla ispovjediti kod ispovjednika u tom samostanu, ali nije bila raspoložena za to. Sestra joj je onda rekla: 'Barem idi i preporuči mu se, jer vrlo je vrijedan svećenik.' Zapravo, bio je vrlo svetoga značaja, a kad je kleknula pred njim, u srcu je iznenada primila ranu neizmjerne Božje Ljubavi, s tako jasnim viđenjem svoje bijede i mana, ali i Božje dobrote, da je gotovo pala na tlo. Tim očutima beskrajne ljubavi i spoznajom grijeha što ih ljudi počinjaju protiv najslađega Boga, bila je pročišćavajućom ljubavlju vrlo snažno povučena od bijednih stvari ovoga svijeta, pa se našla gotovo izvan sebe i u sebi je kriknula, puna žarke ljubavi: 'Neću više svijeta! Neću više grijeha!', a da je u tom trenutku posjedovala tisuću svjetova, bila bi ih sve odbacila... Kući se vratila užgana i duboko ranjena tako velikom Božjom ljubavlju, koja

joj se iznutra ukazala, zajedno s viđenjem njezine bijede, da se činilo da je izvan sebe. Zatvorila se u najodjeljeniju sobu koju je mogla naći, pa je žarko uzdisala. A tada je iznutra bila poučena o cijelom postupku molitve, ali jezik joj nije mogao izreći ništa osim: O, Ljubavi, je li moguće da si me pozvao s tako velikom ljubavlju i učinio da u trenutku spoznam ono što riječi ne mogu izraziti?« Tom pronicanju Apsoluta pridružilo se i unutrašnje viđenje Krista koji je nosio križ, što je još više osnažilo njezinu ljubav i samoponiženje. »Ponovno je povikala: 'O, ljubavi, neću više grijeha, neću više grijeha!', a njezina mržnja na samu sebe bila je veća nego što je mogla podnijeti.« (*Vita e dottrina di Santa Caterina da Genova*, cap. II)

O njezinu iskustvu von Hügel kaže: »Ako stvarnost takvih događaja provjeravamo prema njihovoj postojanosti te velikoj, bogatoj duhovnoj primjenjivosti na život, a i plodnosti, onda se u duši te tužne i umorne dvadesetšestogodišnjakinje, u kapelici toga samostana, na blagdan Navještenja, odigralo nešto duboko stvarno i značajno.« (Von Hügel, *Mistični element religije*, vol. II. p. 29.) Sigurno je da je za svetu Katarinu, kao i za svetoga Franju, u tom trenutku, u duhovnom smislu, počeo posve novi život. Središte njihova zanimanja premjestilo se, a polje svijesti ponovno je stvoreno. »U trenutku je znala ono što riječi ne mogu izraziti.« Veo oko njezina srca tako je naglo strgnut da je to ostavilo ranu. Prvi put vidjela je i spoznala ljubav u kojoj se kupa život, pa je na poziv odgovorila svom energijom i strašću svoje snažne naravi.

Pogledajmo sada slučaj manje istaknutoga mistika, koji nam je također ostavio živ osobni opis svoga otiskivanja mističnim putom. Rulman Merswin bio je bogat, pobožan i poštovan trgovac u Strassburgu. 1347., kad mu je bilo oko trideset šest godina, povukao se iz poslova, kako bi se posve posvetio vjerskim stvarima. Bilo je to doba duhovnoga preporoda u Katoličkoj Crkvi u Njemačkoj, na koji su znatno utjecali veliki rajnski mistici Henrik Suzo i Ivan Tauler. Iz tog je doba najpoznatija skupina *Božjih prijatelja*, a sam Merswin bio je jedan od Taulerovih učenika. (Među najbolje opise na engleskom jeziku toga pokreta i velikih ličnosti u njemu spada: Rufus Jones, *Studije mističke religije*, cap XIII.)

Jedne jesenje večeri, oko Martinja, nakon što se povukao iz poslovnoga života, Merswin je sam šetao svojim vrtom, meditirajući, kad mu odjednom u duhu iskrsne slika raspeća. Dakako, u takvoj zamišljenoj slici nema ničega što bismo mogli nazvati vrlo neuobičajenim. Bit će da su misli pobožnoga katolika, koji je bio pod utjecajem Taulera i njegove škole, za samotnih šetnji često skretale u tom smjeru, no ovaj put je, kako se čini, duhovna slika križa oslobodila

podsvjesne sile koje su se dugo skupljale. Merswina je naglo ispunila silovita mržnja prema svijetu, a i prema vlastitoj slobodnoj volji. »Podigavši oči prema nebu svečano se zakleo da će svoju volju, osobu i imetak potpuno predati u Božju službu.«

Nakon toga čina potpunoga predanja, koji kao da je oslobodio dotad za zemlju vezano jastvo, smjesta je uslijedila provala čistoga mističkoga poimanja. »Odgovor s visina došao je brzo. Oko njega je sinulo vrlo sjajno svjetlo, a u ušima je začuo Božanski glas predivne miline, pa ga je obuzeo osjećaj da ga nešto podiže s tla i nekoliko ga puta prenosi oko cijeloga vrta.« (Jundt, *op. cit., loc. cit.*) Dakako, vidne i slušne neobičnosti i osjećaj levitacije česte su popratne tjelesne pojave takvih premještanja razine svijesti. U nekim slučajevima nešto od toga nije nazočno, dok u drugima nalazimo sve te pojave. Kad je, nakon tog iskustva, Merswin došao k sebi, srce mu je bilo ispunjeno novom svijesti o Božanskomu, a i vrlo snažnom ljubavlju prema Bogu, koja ga je potakla da se s velikom energijom prihvati čina umrtvljavanja, jer takvo što je, po njegovu mišljenju, bilo nužno za pročišćavanje duše. Otad nadalje, postojano mu se razvijala mistička svijest. To što viđenje u vrtu naziva *obraćenjem,* kao i činjenica da taj događaj smatra početkom svog istinskog života, dokazi su da je ta nova svijest bila sasvim drukčije vrste od iskrene pobožnosti koja ga je već prije navela da se povuče iz poslovnoga života, kako bi se posvetio vjerskoj istini.

Čini se da je obraćenje Merswinova velikog suvremenika Henrika Suza bilo manje naglo. O prvom stupnju toga obraćenja neodređeno govori na početku autobiografije, kazujući da je njegovo »obraćenje počelo kad mu je bilo osamnaest godina«. (*Leben und Schriften, Diepenbrock,* cap. I. Suzo je autobiografiju pisao u trećem licu, sve vrijeme govoreći o sebi kao o »Sljedbeniku Vječne Mudrosti«.) U to je vrijeme, kao i sveti Franjo, bio nemiran i nezadovoljan, nejasno svjestan nečega što bi za njegov mir bilo od bitne važnosti, iako to još nije našao. Njegov istodobno duboko ljudski i žarko duhovni temperament, koji je strasno cijenio osjetilnu ljepotu, ali se u njoj nije mogao smiriti, nije se još bio »ujedinio«, nego je to u potpunosti postigao tek poslije razdoblja pročišćenja, kojemu po strogosti vjerojatno nema ravna u cjelokupnoj zapadnoj mistici. »Bog ga je tako vodio da kad se okrenuo stvarima koje su mu bile najzamamnije, u njima nije mogao pronaći ni sreću, ni mir. Bio je uznemiren, no činilo mu se da bi mir njegovu srcu moglo dati samo nešto što mu je još bilo nepoznato. Zbog tog je nemira uvelike patio... Bog ga je naposljetku oslobodio potpunim obraćenjem. Njegova braća po vjeri bila su zaprepaštena tako brzom promjenom, jer taj ih je događaj iznenadio. Netko je o tome govorio ovo, netko ono,

ali nitko nije mogao znati razlog obraćenja, jer sam Bog je, *skrivenim svjetlom,* prouzročio taj povratak Samome Sebi.« (*Op. cit., loc. cit.*)

To tajno obraćenje završilo se silovitom navalom sada probuđenih i djelatnih transcendentnih moći. Suzo, kojega bismo mogli zamisliti kao velikoga, vrlo osjetljivoga umjetnika da se njegov genij umjesto toga nije okrenuo putu svetosti, cijeloga je života imao neobično bogata i lijepa viđenja, a često se činilo da su dolebdjela na površinu iz podsvjesnoga područja, ne uzburkavši tijek njegova svjesnoga života, ali i da su malo što drugo osim slika njegovog poimanja božanske stvarnosti i žara što ga je osjećao prema toj stvarnosti. No veliko ekstatično viđenje, ili bolje – poimanje, koje otvara taj niz, posve je drukčije vrste i predstavlja karakteristično iskustvo ekstaze u najpotpunijemu obliku, a opis je tako podroban i snažan da se pretvara u posebno vrijedan dokument mističkoga života. Dvojbeno je je li Suzo ikad *uvidio* više od toga, a tijek njegova dugog obrazovanja sastojao se više-manje u prilagodbi njegove naravi Stvarnosti koju je tada opazio.

»U prvim danima obraćenja, na blagdan svete Agneze, dok su u samostanu doručkovali, dogodilo se da je Sljedbenik otišao na kor. Bio je sam, a smjestio se u posljednju klupu, na glavarevoj strani. Mnogo je patio, jer srce mu je tištao težak jad. Ondje je bio sam, lišen bilo kakve utjehe, uz njega i kraj njega nije bilo nikoga, kad mu se duša iznenada uznese u tijelu, ili izvan tijela, te je vidio i čuo ono što ničiji jezik ne može izraziti.

Ono što je Sljedbenik vidio nije imalo oblika, a ni bilo kakvoga bića, pa ipak mu je donijelo takvu radost kakvu bi osjetio kad bi vidio obličja i bit svih radosnih stvari. Srce mu je bilo gladno, no ipak zadovoljno, a duša mu se ispunila zadovoljstvom i radošću, jer obistinile su se sve molitve i nade, pa brat nije mogao ništa drugo nego motriti to jarko blistanje, posve zaboravivši sebe i sve stvari. Je li bio dan ili noć? Nije znao. Bilo je to nalik na očitovanje slatkoće Vječnoga života, u osjetima tišine i počinka. Onda je rekao: Ako to što vidim i osjećam nije Kraljevstvo nebesko, ne znam što bi moglo biti, jer sasvim sigurno – podnošenje svih mogućih boli mala je cijena koju treba platiti za vječno posjedovanje tako velike radosti.«

Pojavile su se i tjelesne popratne pojave ekstaze. »Ta je ekstaza trajala između pola sata i sat, a nije mogao reći je li mu duša bila u tijelu, ili izvan tijela. Ali kad je došao k sebi, činilo mu se da se vratio s drugoga svijeta, a tijelo mu je tijekom tog kratkoga zanosa tako patilo da mu se činilo da čak ni na samrti ne bi mogao tako patiti. Sljedbenik je, stenjući, došao k sebi, a onda je pao na tlo, kao čovjek koji gubi svijest. U nutrini je zaplakao, pa je iz dubine duše duboko

uzdisao i govorio: 'O, Bože moj, gdje sam bio i gdje sam?' A onda ponovno: 'O, radosti moga srca, duša mi nikad neće zaboraviti ovaj sat!' Hodao je, no koračalo mu je samo tijelo, poput stroja. Po njegovu držanju nitko nije vidio što mu se odvija u nutrini, no duša i duh bili su mu puni čuda, u dubinama bića neprestano su mu sijevale nebeske munje, a činilo mu se da hoda po zraku. Sve su mu duševne moći bile pune tih nebeskih užitaka. Bio je nalik na vazu iz koje je netko izlio dragocjenu pomast, ali je miris zadugo ostao.«

Posljednje rečenice toga poglavlja kao da nagoviještaju pravu ulogu tog ushitnoga stanja zadovoljstva kao prve karike u dugom lancu mističnoga razvoja. »Taj predokus nebeske sreće«, kaže on, »koji je Sljedbenik uživao mnogo dana, pobudio je u njemu najživlju čežnju za Bogom.« (*Leben,* cap. III)

Mistična djelatnost, dakle, kao sve druge djelatnosti jastva, počinje tom oštrom pobudom volje, pobudom koju možemo postići samo kroz čuvstveni život.

Suzo je bio učenjak i uzor-svećenik u zametku. Tijekom razdoblja koje je prošlo između njegova obraćenja i opisa toga obraćenja bio je učenik Meistera Eckharta, a proučavao je Dionizija Areopagita i svetoga Tomu Akvinskoga. Spisi mu pokazuju da je bio dobro upoznat s razvrstavanjima mistične teologije, pa je prirodno da je to, kao i činjenica da je pisao za pouku drugima, na određeni način odredilo jezik kojim je opisao svoje obraćenje u ekstazi. Za razliku od toga, sad ću navesti dva opisa mističnoga obraćenja iz prve ruke u kojima je teološka učenost igrala malu, ili čak nikakvu ulogu. Oba teksta nastala su u Francuskoj, u razmaku od nekoliko godina, a pružaju nam uvid u učinak Stvarnosti na dva uma vrlo različitih sposobnosti. Jedan od tih tekstova tajni je dokument u kojemu je veliki genij, riječima koje su bile namijenjene samo njegovim očima, na papir stavio zapis o ekstazi koja je trajala dva sata, a drugi je zapis jednostavan, neuljepšan iskaz neobrazovana čovjeka iz seljačkoga staleža. Prvi je dokument, dakako, Pascalov slavni *Spomen-list*, ili *Amulet*, a drugi je *Izvješće* Brata Lovre.

Pascalov *Spomen-list* komad je pergamene na kojemu je, oko gruboga crteža gorućega križa, ispisano nekoliko neobičnih rečenica, iznenadnih i nepovezanih riječi, i to je sve što znamo o jednom od najneobičnijih ekstatičnih otkrivenja zabilježenih u povijesti mistike. Poslije Pascalove smrti, sluga je našao taj mali, danas izgubljeni dokument ušiven u Pascalov prsluk. Čini se da ga je Pascal stalno nosio sobom, da mu bude neprestani podsjetnik na nadosjetilno iskustvo, na upućivanje u Stvarnost, koje taj dokument opisuje. Iako je Bremond pokazao da je, po Pascalovoj vlastitoj tvrdnji, otvaranje duhovnih

očiju velikog mislioca počelo jedanaest mjeseci prije toga, *d'une manière douce et obligeante* (Bremond, *Historie littéraire du sentiment religieux en France,* vol. IV. Pp. 359 seq.), tako pripravljeno obraćenje postalo je stvarno tek poslije naglog prosvjetljenja kojim je završilo dugo razdoblje duhovnoga pritiska, kad je ravnodušnost prema uobičajenim životnim tijekovima imala protutežu u posvemašnjoj nemogućnosti da osjeti privlačnu silu Božanske Stvarnosti, koju je njegov veliki um ipak razaznavao kao jedini primjeren predmet težnje.

Spomen-list počinje ovako:

Godina milosti 1654.,
ponedjeljak, 23. studenoga, dan svetoga Klementa, pape
i mučenika, i drugih iz martirologija,
nadvečerje svetoga Krševana, mučenika, i drugih,
od oko pola jedanaest navečer
do oko pola jedan po ponoći,
Vatra.

»Od pola jedanaest do pola jedan, Vatra!« U opisu nema više ničega, ali očito je i to dovoljno da upućenika podsjeti na sve što se dogodilo. Ostatak nam govori samo o strastvenoj radosti i pouzdanju što ga je za sobom ostavilo to bezimeno otkrivenje, dugo, goruće viđenje Stvarnosti. Tu je riječ tek o nizu zaprepaštenih uzvika, »ugrubo«, bez daha nabacanih riječi, jer Pascalova umjetnička strana dospjela je u stanje posvemašnjega zastoja. Zato Pascal tek izražava čuvstva koja su ga preplavljivala jedno za drugim, dok mu je Vatra ljubavi otkrivala svoje tajne, pa je, u znak odgovora, u njegovoj duši prizvala plamen poniznosti i zanosa.

Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakovljev,
ne Bog filozofâ i učenjakâ.
Izvjesnost. Izvjesnost. Osjećaj. Radost. Mir.

»Ne Bog filozofâ i učenjakâ!«, zaprepašteno klikće taj veliki filozof i učenjak, koji se od znanja naglo okrenuo k ljubavi.

Zaborav svijeta i svega osim Boga, kaže potom, vidjevši da je njegov svemir iznenada očišćen od svega, pa je preostala samo ta Transcendentna činjenica. A onda: *Svijet te ne upozna, ali ja te upoznah. Radost! Radost, radost! Suze radosnice!* Usporedimo te kratke, razlomljene rečenice, taj djetinji, mucavi govor

kojim je veliki majstor jezika pokušao izraziti svoje čuđenje i razdraganost, s klasičnim stilom i oštroumnim, lucidnim definicijama iz njegovih *Misli,* ili pak s ironijom i iskričavošću *Pisama provincijalcu.* Po mom mišljenju, u povijesti mistike malo je što uvjerljivije i dirljivije od tog skrivenog talismana u kojemu je sjajni učenjak, stilist i nemilosrdni polemičar tvrdim, »grubim« riječima, koje su ipak nabijene strašću (i zapravo čine nerazgovijetni govor ljubavi), pribilježio spomen-list sigurnosti, mira i – što je najvažnije od svega – radosti, koja se stalno vraća i sve nadilazi, a prati njegovo ekstatično poimanje Boga.

Bože moj, zar ćeš me ostaviti?, kazuje nadalje, jer vatra se očito počinje smanjivati, a ekstaza se bliži kraju. *O, neka ne budem zauvijek od njega odvojen!* – jer to je nepodnošljiva misao, koja bi, kako kaže sveti Toma Akvinski, blagoslovljeno viđenje čak lišila slave, kad ne bismo bili sigurni da takvo viđenje zapravo nikad ne može izblijedjeti. (*Summa contra gentiles,* l. III. cap. LXII.) Ali ushit je završio, viđenje Vatre je nestalo, a ostatak *Spomen-lista* očito sadrži Pascalova razmišljanja o tom iskustvu, a ne opis samoga viđenja, pa se sve završava krilaticom cjelokupne mistike – predajom samoga sebe, ili kako to Pascal izražava: *Renonciation, totale et douce,* jer to smatra jedinim načinom da izbjegne stalnu razdvojenost od Stvarnosti. (Potpuni tekst *Spomen-lista* tiskan je, primjerice, u Faugéreovu izdanju: *Pensées, Fragments et Lettres de Blaise Pascal,* drugo izdanje, Pariz 1897., I. p. 269., a Bremond donosi faksimil: Bremond, *loc. cit.* On smatra da je *Spomen-list* zapis o dva različita iskustva: o »mističnom iskustvu u pravom značenju te riječi« i »čuvstvenoj meditaciji koja je odatle potekla«. To stanovište nije nespojivo s mojim izvornim opisom, koji stoga zadržavam. – autoričina bilješka uz 12. izdanje)

Pascalovo viđenje Svjetla, Života i Ljubavi bilo je visoko ekstatično, neopisivo iskustvo koje se ne može prenijeti drugima, a moguće ga je tek nagovijestiti razlomljenim ulomcima, punim pouzdanja i radosti. I Brat Lovro, Pascalov jednostavni suvremenik, tu je Transcendentnu Stvarnost, koja »nije Bog filozofa i učenjaka«, opazio u trenutku nagloga uvida i to neobično izravno, izvan svake ekstaze, a i teologije, no to je na njega ostavilo vrlo trajne posljedice. Lovro je bio neobrazovan mladić sa sela, koji je najprije služio kao vojnik, a poslije je bio sluga u velikoj francuskoj obitelji, no njegovi su se gazde na nj ljutili, jer neprestano je razbijao stvari. Kad mu je bilo između pedeset i šezdeset godina, ušao je u karmelićanski red kao brat laik, a poslije njegove smrti, 1691. godine, objavljena su njegova pisma, »duhovne izreke« i razgovori iz toga razdoblja. Bezimeni izvjestitelj o razgovorima (smatra se da je to M. Beaufort, koji je oko 1660. godine bio veliki vikar kardinala de Noaillesa) pripovijeda: »Rekao

mi je da mu je, prilikom njegova obraćenja, kad mu je bilo osamnaest godina, Bog dao posebnu milost. Kad je zimi, vidjevši drvo s kojega je otpalo lišće, razmišljao kako će se lišće ubrzo obnoviti, a poslije toga pojavit će se cvjetovi i voće, primio je dubok uvid u Providnost i Božju moć, koji mu se nikad poslije nije izbrisao iz duše. Izjavio je da ga je taj uvid savršeno oslobodio od svijeta i u njemu je zapalio takvu ljubav prema Bogu da ne može reći je li se povećala u više od četrdeset godina, koliko je otad proživio.« (Brat Lovro, *Vježbanje Božje nazočnosti,* p. 9.)

U povijesti mistike nije rijetka takva uporaba vidljive naravi kao građe za ontološka poimanja, pomoću čega jastvo poseže za Apsolutom. Tajanstvena životna snaga drveća, tiha čarolija šume i postojan, neobičan krug njezina života u začudnoj mjeri posjeduju moć oslobađanja ljudske duše, vrlo povoljno djeluju na njezine čežnje i pothranjuju njezine neiskazive potrebe. Neometan izjedajućim dodirom svijesti, taj život može ostvariti vezu s »velikim životom Svega«, a kroz moćni ritam naravi čovjek može primiti poruku o istinskom, bezvremenomu svijetu »svega što jest, bilo je i zauvijek će biti«. Svakovrsni biljni život, »od cvijeta u šupljini zida« do »westermainskih šuma«, kako kažu pjesme, za jastvo određenog senzibiliteta lako može postati način poimanja Beskraja. Pri proučavanju povijesti mistike to postaje tako očito da je Steiner iz toga izvukao teško održiv zaključak da su »biljke upravo takva naravna pojava čije su kakvoće u višemu svijetu slične kao u tvarnomu«. (*Put inicijacije,* p. 134.)

Iako taj zaključak nije uvjerljiv, ostaje činjenica da je cvjetna odjeća svijeta za neke mistike sredstvo neizreciva opažanja, izvor ushitne radosti i istinska Božja odjeća. Ne moram ni dodati da opće mišljenje ne prihvaća takvo gledanje. »Drvo koje nekome izmamljuje suze radosnice, u očima drugih samo je zelena stvar koja im stoji na putu«, primjećuje William Blake, koji je uvelike posjedovao taj oblik, možemo reći, sakramentalnoga opažanja. (*Pisma Williama Blakea,* p. 62.)

Takvo viđenje Božanskoga u naravi, istinskoga i svetoga značenja bogatoga, neumornoga života u koji smo uronjeni, zapravo je izraženije u fazi prosvjetljenja, nego obraćenja, pa kako se najistaknutiji primjeri odnose upravo na prosvjetljenje, o njima ćemo raspravljati kad budemo došli do toga dijela. No ponekad i prvo buđenje jastva u svijest o Stvarnosti, poprima upravo taj oblik gledanja na naravne ljepote, kao što se dogodilo i Bratu Lovri. Nestvoreno svjetlo očituje se u stvorenim stvarima i kroz njih. To karakteristično imanentno otkriće Apsoluta uglavnom se javlja kod dva tipa mistika: kod neobrazovanih ljudi koji žive blizu naravi, pa njezino znakovlje bolje poznaju od crkvenoga

ili školskoga, a i kod temperamenta miješane, ili mistične vrste ljudi bliže pjesnicima nego istinskim razmatrateljima, za koje, u pravilu, Apsolut »nema slike«. »Bilo je to nalik ulasku u drugi svijet, u novo stanje postojanja«, opisuje svoje obraćenje svjedok čije riječi navodi Starbuck. »Naravne stvari obuzela je slava. Duhovno mi se viđenje tako razbistrilo da sam ljepotu vidio u svakom tvarnom predmetu u svemiru. Šume su zadobile glas, pa su pjevale nebeskom glazbom.« »Oh, kako sam se promijenio! Sve je postalo novo! Promijenili su se moji konji, svinje i svi!«, s naivnim zaprepaštenjem klikće drugi svjedok, u istoj zbirci. (*Psihologija religije,* p. 120.) »Kad sam ujutro pošao raditi u polju«, priča treći, »slava Božja pojavila se u cijelom Njegovu vidljivom stvaranju. Dobro se sjećam da smo želi zob, a činilo se da je svaka stabljika i klas zobi okićen nekom vrstom dugina sjaja, ili, ako se mogu tako izraziti, blistao je Božjom slavom.« (James, *Raznolikosti religioznoga iskustva,* p. 253. Ta pojava dobila je sjajan književni izraz u pjesmi Johna Masefielda *Vječna milost.*)

Walt Whitman je u najvećoj mjeri posjedovao neprolazni osjećaj te slave i »svjetla neopisivoga, koje osvjetljuje i samo svjetlo« (Whitman, *Kolumbova molitva*), ali primjeri tog osjećaja i povremena moć takvoga poimanja razbacani su diljem svjetske književnosti. Taj osjećaj otkrivamo kad nam se mistična svijest budi za Svijet u postajanju, pa to znači oštar i nagao prekid sa starim i novi način viđenja stvari. Ljudska je »kamera« nekako promijenila »ritam«, pa počinje bilježiti nove i stvarnije vidove izvanjskoga svijeta. Kad dođe do tog prvoga bijega jastva iz ograničenjâ konvencionalnoga svemira, primamo golemo pouzdanje u veliki, istinski život koji okružuje, uzdržava i objašnjava naš vlastiti život. Tako i Richard Jeffries pripovijeda o svom iskustvu u istoj dobi u kojoj su se i Henrik Suzo i Brat Lovro probudili u iznenadnu svijest glede Stvarnosti: »Nije mi bilo više od osamnaest godina kad je do mene, iz cijeloga vidljivoga svemira, počeo stizati unutrašnji, ezoterični smisao.« »Sad sam se izgubio, jer bio sam upijen u biće, ili u postojanje svemira... a kad se tako izgubila podvojenost moga bića, učinilo mi se da sam postao dio cjeline.« »Osjećam da sam na rubu nepoznatoga života, vrlo blizu, gotovo ga dodirujem – na granici moći koje bi čovjeka, kad bi ih samo mogao dohvatiti, obdarile golemom širinom postojanja.« (*Priča o mom srcu,* pp. 8, 9, 45, 181.)

A što je taj »nepoznati život«, ako ne upravo Život poznat velikim misticima, a Richard Jeffries ga je u tim trenucima uvida doduše opazio, no pravo mu je značenje ipak nekako izmaklo.

Takvo sudjelovanje u dubokim stvarnostima Svijeta u postajanju, beskrajno postojanje Božanske cjeline, ono što suvremeni psiholozi opisuju pod nazivom

»svemirska svijest« nije, doduše, krajnji cilj mistikova puta, ali je njegova stalna osobitost, predstavlja možda čak polovicu njegove karakteristične svijesti, ulaz u zajedništvo s drugom od tajanstvenih Božjih moći, s Riječju koja »vječno prolazi kroza sve stvari« . Poput mnogih koji naginju mistici, Jeffries je stajao na rubu transcendentnoga života. Odškrinula su mu se »Nebeska vrata«, kako ih zove Richard Rolle, ali nije ih gurnuo, kako bi ih do kraja otvorio. Zavirio je kroz njih u širi svijet onkraja, ali nije bio u stanju pobjeći iz okova samoga sebe, ni proći kroz ta vrata, kako bi živio na neovisnoj duhovnoj razini.

Prijevod: **Mladen Jurčić**

Ulična svjetiljka

Sjedeći za stolom
S andolom
U drhtavoj ruci,
Što čekam?
Na što mislim
Zagledavši se
U uličnu svjetiljku
Što svjetluca i trne
Pri naletu vjetra?
Što snujem
Hodajući sobom,
Sa samom sobom
Vodeći dijalog?
Slike na zidu šute.
Od nervozna hoda
Samo se voda
U čaši na stolu zatrese.
Čekam li
Da se snovi na javi dese,
Il' da se sumnje zdrobe?
Možda bi trebalo stati
Nasred sobe
I upitati se:
Dokle će potrajati
Ovo čekanje,
Umiranje u hodu,
Strepnje prešućene?
I hoće li se
Ulična svjetiljka
Ugasiti prije mene?

Ophođenje sa srećom

Dragoj prijateljici Zlati Derossi

Ne diči se kad te sreće zraka dirne
Usred tuge, usred bola razornoga.
Nek te tješe dani vedri. Noći mirne
Neka budu lijekom tijela ranjenoga!

Prijeđi redom u sjećanju prijatelje,
Djecu, ptice-nesretnice, ljude strane.
S njima dijeli svjetlost trena i veselje
Da i njima od tvog svjetla – svjetlo grane.

Ako li te mig sudbine ne nasmije,
Ne obdari mirom srca niti nadom,
Nek te tješe uspomene što ih kradom

Prelistavaš usred noći. Sreća nije
Nikom od nas darovana da vijek traje!
A sretan je samo tko ju drugom daje.

Ne zovi me!

Ne zovi me danas. Nije vrijeme došlo
Da se pomirimo i sve što je prošlo
Vratimo na mjesto sa koga smo htjeli
U svijet krenut´ novi. Nevini i smjeli
Bjehu svi nam zanosi i htijenja.
Ne zovi me danas niti ikad više
Zazovi sudbinu da netragom briše
Istom probuđena snoviđenja.
Znam: oboje bjesmo tek svjedoci mijena,
Svjetiljka u mraku- mrakom razbijena.

I danas još peče, muči, boli, sjeća
Rastanak u svitaj snivanog proljeća.
Rana srca nikad ne zacijeli.
Ne zovi me danas. Pusti da nas dijeli
Bliskost prošla, još neodnjihana
U zlaćanoj zipci uskrsnulih dana.
Nek se želje množe, nek propupa zora
Nad uzglavljem svakog ljudskog stvora!
I nemoj me zvati u te rane sate
Dok još sjene prošle moje snove prate!
Strpi se. I čekaj da djelo procvate
Unjedreno u vidike sjetne.
A sutra, kad sanja
Novu sanju sretne,
Zvat ću tebe ja.
Iz dubine snova beskraja!

Javier SIERRA*

Italija: Sputnik u sedamnaestom stoljeću?

Što ako su izvanredne astronomske, kartografske i arhitektonske spoznaje naših predaka proizašle iz njihove, sada već zaboravljene, sposobnosti anticipiranja budućnosti? Ne bi li tada bilo moguće razmišljati o nekoj vrsti loze »supersvećenika«, sposobnih da se projiciraju kroz magluštinu vremena te preuzmu iz svojih vizija s druge strane djelatne podatke o znanjima koja nas i dan-danas toliko čude?

Takva su me smjela promišljanja opsjedala neko vrijeme, a pogotovo u zimi 1993. godine, poslije moga iznenađujućeg istraživačkog putovanja u Italiju. Ne mogu a da ne ispripovijedam neke od svojih tadašnjih doživljaja koji su, usprkos vremenskoj distanci, sačuvali netaknutom svu svoju svježinu i izazovnu moć.

Montalcino

Malena crkva nalik na tvrđavu uspjela je neočekivano ugrabiti moju pažnju. Zarinuta u srce Montalcina, grada uspješne vinske industrije, na jedva 40-ak kilometara od Siene, crkva svetog Petra sadrži još uvijek u svojoj unutrašnjosti – naočigled svakomu tko to želi vidjeti – jednu od najuznemirujućijih slika na kugli zemaljskoj. Istina, mjesto ne nudi putniku mnogo toga zanimljivog. Posjetilac može obilaziti ostatke gradske utvrde iz 14. stoljeća, degustirati izvrsno montalcinsko vino ili se pak diviti slici koja je i mene privukla u ovo mjesto.

Ni jedan drugi objekt, platno, uopće išta drugo iz dokumentirane baštine koju sam istražio u potrazi za dokazima iskrivljenja prostorno-vremenskog kontinuuma, nije tako sugestivno kao slika koju sam naumio pregledati u veljači 1993. godine.

* Javier Sierra (rođen 1971. godine u Teruelu, Španjolskoj) objavio je 2000. godine knjigu "En la busca de la edad de oro" (U potrazi za zlatnim dobom), rezultat svojega dugogodišnjeg istraživanja povijesnih misterija koji nikad nisu bili razjašnjeni na zadovoljavajući način. Poput njegovih romana, od kojih je najuspjeliji prvijenac "La dama azul" (Dama u modrom), koji se bavi fenomenom bilokacije i u kojemu se pojavljuje lik inspiriran ocem Pelegrinom Ernettijem, knjiga iz koje su izvađena poglavlja o Montalcinu i kronovizoru također je posvećena rasvjetljavanju enigma iz prošlosti na temelju povijesnih dokumenata te iscrpnog istraživačkog rada. Javier Sierra danas je jedan od najpoznatijih španjolskih pisaca, a njegov posljednji roman "La cena secreta" (Tajna večera) objavljen je u više od 40 zemalja širom svijeta.

Naslikao ju je 1600. godine sijenski slikar Ventura Salimbeni (1567. – 1613.), a kompozicija uključuje neobičan prikaz: devet likova odjevenih u svećeničko ruho epohe smjestilo se uokolo monstrance koju okružuje žućkasta, gotovo nadnaravna aura. Hostija nedvojbeno tvori središte platna. Iznad prelatâ i povrh nekoliko sivkastih oblaka koji dijele platno napola, nalazi se klasičan prikaz Trojstva, kojemu uz bok stoje dva kerubina. Djelo ne bi bilo više od tipičnoga manirističkog prikaza nebeskog i zemaljskog svijeta da nije neobičnog predmeta u središtu između tri nebeska protagonista slike.

Prema tumačenju profesora Cappellija, sfera koju pridržavaju Otac i Sin nije ništa drugo nego »Sputnik«, naslikan u XVII. stoljeću

Na prvi pogled čini se da se radi o običnom plavkastom objektu koji bi vrlo lako mogao predstavljati zemaljski globus, no pomnija analiza jasno pokazuje da je ta interpretacija pogrešna. Najmanje tri linije uzduž pregiba ove čudnovate sfere, te postojanje središnje vrpce nalik na remen, uvjerljivo podsjećaju na šavove koje nalazimo na metalnim kuglama. Ništa manje iznenađenje ne pobuđuju ni dva ekstremiteta u obliku antena koje u svojim rukama drže likovi Oca i Sina i koje su, kako se čini, omotane oko gornje strane sfere. Izgledom su identične antenama bilo kojega od prvih komunikacijskih satelita, još konkretnije – formom su najsličnije onima na sovjetskom Sputniku i američkom Vanguardu. Bujna mašta?

Zaključak, u svakome slučaju, nije moj. Roberto Cappelli, susretljivi profesor iz osnovne škole u Montalcinu, čovjek o kojemu sam ponešto znao preko starih ufoloških časopisa u kojima je surađivao, odgovoran je za približavanje misterija ove manirističke umjetnine javnosti. Gotovo trideset godina posvetio je proučavanju pravog značenja tog platna, te je, unatoč poslovičnom umoru, u razgovoru sa mnom pokazao zavidnu energiju u rasvjetljavanju njegove enigme. »Prije više od dva desetljeća,« pripovijeda mi u osamljenom restoranu blizu »svoje« crkve, »tijekom jedne vjerske proslave u župi sv. Petra zapazio sam Salimbenijevu sliku, usredotočivši

se posebno na njezin gornji dio. Toliko me zaintrigirao da sam odlučio popeti se ljestvama do predmeta u njegovu središtu. Shvatio sam da se radi o sferi sličnoj kao na drugim slikama iz iste epohe, ali da se zbog antena ne može protumačiti kao slika svijeta ili kao uobličenje Svetotajstva. K tome, antene su se, izbliza, doimale kao da su omotane oko svoje 'šasije'.«

Cappelli je dobro primijetio. Nakon skromnog ručka otpratio me je do crkve kako bi mi minuciozno opisao sve detalje. Tada su i godine proučavanja došle do izražaja. »Radi se o naslikanom proročanstvu«, šapnuo mi je dok smo ulazili u prohladnu i praznu lađu crkve svetoga Petra. Njegovo uvjerenje da misteriozna sfera nije ništa drugo nego jedan od prvih geostacionarnih satelita zemaljske proizvodnje naslikan više od tri stoljeća unaprijed, ostavlja i najtvrdokornije kritičare bez daha. A kritičara, dakako, ima.

Jedan od njih, profesor Alberto Piazzi , smatra kako se misterij montalcinske sfere može svesti na jednostavan slikarski prikaz Zemlje te kako su dvije antene stilizirana žezla koja prenose promatraču poruku o apsolutnoj vlasti Trojstva nad našim planetom. Zanimljivo, jedina točka u kojoj se dva profesora slažu jest ocjena malene kružne izbočine na donjoj strani sfere: obojica ju smatraju prilično čudnovatom. No, iako može sablazniti sve koji smatraju da vrijeme teče samo prema naprijed, Cappellijevu je tezu, sa stajališta elementarne logike, lakše prihvatiti. Naime Cappelli je posebice u pravu u jednoj od svojih tvrdnji: na sjevernoameričkom satelitu Vanguard (pogotovo Vanguardu II, koji je NASA lansirala u veljači 1959. godine) nalazi se, na istome mjestu metalnog oklopa, cjevasta izbočina identična onoj koju je naslikao Salimbeni 359 godina ranije. U slučaju Vanguarda radi se o zaštitnoj komori objektiva fotografske kamere visoke rezolucije. Prema Cappellijevom mišljenju, podudaranje položaja obiju izbočina, uz činjenicu postojanja antena na Salimbenijevoj sferi kao i na Vanguardu i Sputniku, ne može biti slučajno.

Uza sve to, ubrzo sam otkrio da profesor drži još jedan as u rukavu.

Sfera koja »prenosi slike«

Dok smo stajali ondje ispod platna, naslonjeni na bijeli oltarnik koji nas je odvajao od intrigantnog naslijeđa Venture Salimbenija, Cappelli je nastavio svoju priču.

»Postoji na ovoj slici detalj koji većina ne primjećuje.« Oči su mu objesenjački zasjale dok me pozivao da ponovno promotrim koloristične linije slike.

»I, što je posrijedi?« upitao sam ga

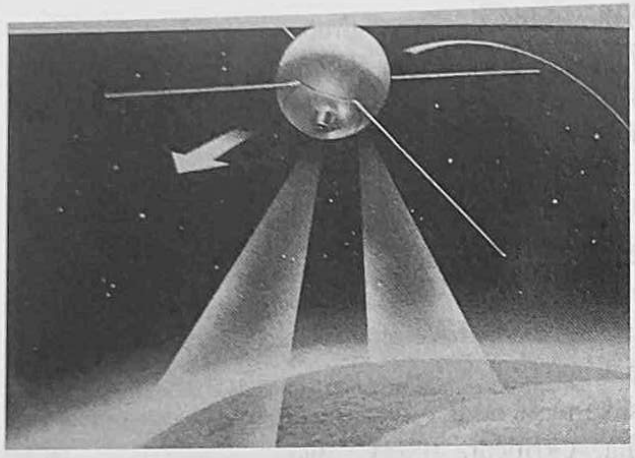

»Satelit« koji je naslikao Ventura Salimbeni 1600. godine i sjevernoamerički »Vanguard II., poslan u orbitu više od tri stoljeća nakon toga, poduda-raju se čak i s obzirom na »cjevastu izbočinu«, koju nalazimo na oba modela.

»Obratite pažnju na to da li se koja od figura na platnu ponavlja? Vidite li nešto mimo uobičajenog?« Zaintrigiran, bacio sam pogled na sliku, odvažno pokušavajući riješiti svojevrsnu zagonetku, no nakon nekog vremena odmahnuo sam glavom.

»Pogledajte bolje«, navaljivao je Cappelli. »Ako se usredotočite na figuru pape, na lijevoj strani, primijetit ćete da se golubica Duha Svetoga namješta iznad njegove glave, postavljajući mu svoj kljun točno na razmak između obrva.« Profesor je imao pravo.

»Kao što ćete vidjeti, Duh Sveti jedini je lik na cijeloj slici koji se ponavlja, što smatram interesantnim, jer je svrha ovoga djela slavljenje euharistije, a ne svete golubice. No, to nije sve: valja rekonstruirati putanju kojom se ptica,

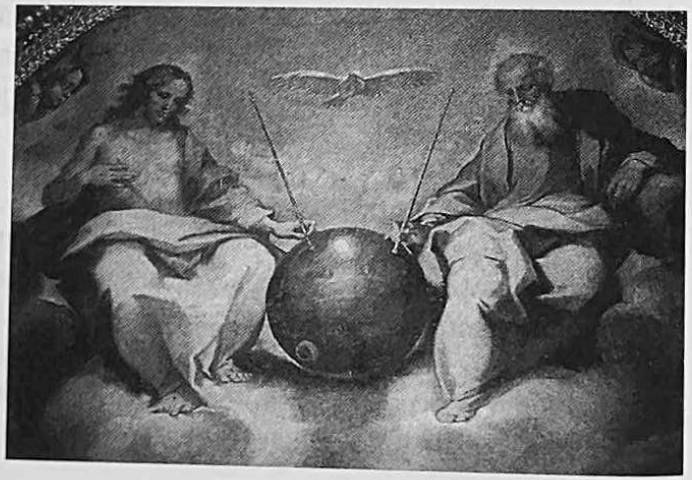

Zadnji detalj koji mi je profesor Cappelli otkrio premašio je sva moja očekivanja. Prema njegovu mišljenju, poluprozirna golubica koja slijeće na glavu pape Klementa VIII. neka je vrst »retransmisije« ptice koja se nalazi između satelitskih antena.

pikirajući, spušta do papine glave te potražiti polaznu točku putanje. Čini se očiglednim da ptica silazi s izbočine 'satelita'.«

Ostao sam bez riječi. Profesor Cappelli pokušavao mi je reći je kako je golubica koja leti iznad papina lica neka vrst transmisije ptice koja, veličanstvena, ostaje lebdjeti iznad satelita te kako se to odašiljanje odvija preko sferne »kamere«. Bujna mašta opet?

Reagirajući na moju gestu iznenađenja, Cappelli je priznao kako se, naravno, radi o subjektivnoj interpretaciji. Ipak, nastavio je, to je još jedna od slučajnosti koju treba dodati našem popisu sličnosti.

»I kamo smjerate sa svim tim tezama?« upitao sam ga.

»Zaključku da Salimbenijeva sfera ne izgleda samo kao satelit, nego se tako i ponaša.« Zašutio sam.

Među dokumentacijom koju sam u sljedećih nekoliko dana prikupio o autoru platna i cjelokupnom njegovu djelu, nisam u naslovima koji se pripisuju slici naišao ni na što od pomoći u rasvjetljavanju čitave priče. Paradoksalno, ne postoji nikakav jedinstveni formalni kriterij toga doba koji bi nam pomogao da klasificiramo ovaj rad. Prema mišljenju Marilene Bigi iz montalcinske kulturne skupine Argonauti slika je, nakon što ju je Salimbeni dovršio, dobila dva naslova: jedan, »Rasprava o Prevetom sakramentu«, mnogo je sporniji od drugoga, »Proslava Euharistije«, no ni jedan ne ostavlja ni trunka sumnje da pravi protagonist platna nije sfera nego mostranca koja se nalazi ispod nje. I, to bi bilo sve.

Ni život slikara, odnosno »slikarskog proroka« slijedimo li Cappellijevu terminologiju, ne razjašnjava enigmu ovoga rada. Neobično, ni biografija gospodina Bevilacque, kako su Salimbenija također nazivali za njegova života, ne otvara previše prostora tajni.

Sin Arcangela Salimbenija, također slikara, Ventura vrlo mlad odlazi u Rim radi usavršavanja svog umjetničkog stila. Tu ostaje sve do 1595. godine, radeći sve vrijeme na dekoraciji trećeg kata Vatikanske palače. Nedugo nakon povratka u Sienu započinje frenetičnu umjetničku aktivnost, koja će ga u više navrata dovesti u Montalcino, kako bi obavio nekoliko vrlo konkretnih poslova. Samo jedan dokument, iz 1600. godine (iste u kojoj je Salimbeni dovršio svoj »Sputnik«), pohranjen u crkvi Djevice Pomoćnice, svjedoči o naravi tih poslova. Prema njemu, čini se da je slikar istovremeno s realizacijom djela kojemu se danas divimo u crkvi sv. Petra u Montalcinu, obavio još jedan posao, za koji mu je plaćeno 60 zlatnih škuda. Na žalost, rezultat toga vrlo dobro plaćenog posla nalazi se danas na nepoznatoj adresi te ne možemo znati je li umjetnik ostavio u tom radu kakav trag koji bi nam pomogao da objasnimo nepoznanice vezane uz njegov »satelit«.

Od 1972. godine do današnjeg dana mnogo se nagađalo o izvoru nadahnuća sijenskog umjetnika. Što je moglo nagnati slikara iz 17. stoljeća da s tako preciznom potankošću rekreira tako specifičan predmet 20. stoljeća. U osnovi, mogućnosti su samo dvije: ili je Salimbeni imao pristup nekoj vrsti »vremenske pukotine« koja mu je omogućila da vidi objekt iz svoje budućnosti (kad bi to i bilo točno, opet bismo se morali zapitati zašto je vidio baš satelit, a ne nešto prozaičnije, poput automobila ili električnog stupa), ili je jednostavno imao genijalan predosjećaj, sličan onima koji su pratili život i rad Julesa Vernea.

Ipak, prije nego što dopustimo da jedna ili druga mogućnost prevagne, valja uzeti u obzir i mogućnost papinskog utjecaja na sadržaj slike.

Da objasnim. 1592. godine dolazi na Petrovu stolicu Klement VIII. Taj papa jedan je od najuljuđenijih iz tog razdoblja te njemu, između ostaloga, dugujemo popravljeno, sve donedavno službeno priznato izdanje Vulgate, »Clementinu«, a iznad osrednjosti svojih prethodnika izdigao se i time što je privolio francuskoga kralja Henrika IV. da se odrekne protestantizma i prigrli katoličanstvo. Nije nepromišljeno pretpostaviti da je papa u tom razdoblju mogao više puta razgovarati s Venturom Salimbenijem te da se među njima

razvilo prijateljstvo i povjerenje na temelju kojega je papa slikaru dodijelio obavljanje posla u Montalcinu.

Dakle, u studenom 1595. godine Klement VIII. naredio je da se kupola Svetoga Petra u Rimu dovrši postavljanjem jedinstvenog objekta, koji bi proslavio njegov diplomatski trijumf preobraćenja i apsolucije Henrika IV. Ippolito Aldobrandini (građansko ime pape Klementa) zadužio je Sebastiana Torrigianija da izlije kolosalnu metalnu kuglu u čijoj bi se unutrašnjosti moglo sastati čak 16 osoba. Torrigiani je iznad kugle zabio ne manje gigantski križ, prema kojemu se, po papinoj zamisli, trebao upravljati čitav kršćanski svijet.

Sumnja se, dakle, neizbježno nameće. Nije li Salimbenija mogao inspirirati ovaj nerazmjerni ukras pape Aldobrandinija? Tim bi se konkretnim odgovorom na pitanje o izvoru nadahnuća sijenskoga slikara na zadovoljavajući način objasnio petogodišnji razmak između stvaranja metalne kugle i dovršenja platna u Montalcinu. No, što ćemo onda s antenama i s kamerom? Slučajnosti?

»Znate što...« šanuo mi je profesor Cappelli, gledajući krajičkom oka čvrste Salimbenijeve poteze u župi svetoga Petra.

»Ne, recite mi.«

»Prava je šteta što Jules Verne ne može ovo vidjeti. Sigurno bi nam imao što reći.«

»Sigurno«, promrmljao sam.

Kronovizor

Otok San Giorgio, Venecija

Još pitanja. Što da su osnove Salomonova stola, božanskoga instrumenta koji je, navodno, omogućavao preskakivanje vremenske barijere, bile nanovo otkrivene ili, jednostavno, primijenjene u našim danima? Dugo mi se po glavi motala ova misao i, iskreno govoreći, od veljače 1993. godine nisam je se više mogao riješiti, dok mi, nakon mojih upada u bespuća povijesti Julesa Vernea, nije postala upravo nepodnošljivom. I još kako.

Kada sam nakon povratka iz Francuske počeo sređivati svoje bilješke, iznenadio me detalj iz života gospodina Julesa koji do tada nisam zapazio: Verne je bio čovjek kojemu je uspijevalo prebaciti se u budućnost. Nije se koristio svojim knjigama kako bi nam ponudio tragove i slike prošlosti, s iznmkom referencija na Atlantidu koje je na kraju uključio u svoj roman »Put u središte Zemlje«. Na trenutak sam pokušao zamisliti koliko bi nam koristan bio vizionar njegova

kalibra koji bi se posvetio rješavanju nekih od zagonetki kojima sam posvetio svoj život. I tada mi je nešto, ili, bolje rečeno, netko pao na pamet. Sjetio sam se osobe s kojom sam se nakratko susreo godinu i pol prije svojega posjeta Francuskoj i koja je na mene ostavila dubok dojam. Sastali smo se u Veneciji, točnije na otoku San Giorgio, koji se nalazi tik ispred lavova na Trgu svetog Marka, s druge strane Velikog kanala.

To mjesto danas potpuno zauzimaju zdanja benediktinskog reda. Jednostavna izgleda te udaljen od raskoši sjajne Venecije, otok je od 1951. godine dom nekolikim zgradama povezanima sa zakladom »Giorgio Cini«, koja se nakon osnutka isprva bavila restauracijom bazilike i pripadne opatije, a s vremenom se prometnula u kulturni organizam koji pretendira biti susretištem raznih kultura i konfesija.

U stvarnosti, ne radi se baš o interesantnom mjestu. Bazilika San Giorgio Maggiore, koju je 1576. godine projektirao Andrea Palladio, jedva da dolazi do izražaja u okolici prepunoj dragulja svjetske arhitekture. Malen broj turista odlučuje se ukrcati na brodić te otploviti do obale otoka kako bi ondje proveli nekoliko sati. Ja sam bio iznimka koja potvrđuje pravilo.

Nakon opetovanih pokušaja pošlo mi je za rukom da me jedan od redovnika iz samostana primi u goste. Bio je to otac Pellegrino Ernetti, koji je ušao u red 1941., s nepunih šesnaest godina, a proslavio se istraživanjima o gregorijanskim napjevima i o prepolifoniji (glazbi iz razdoblja prije 1000. godine), te o prvim partiturama.

Ernetti je mene, naravno, zanimao zbog ponešto drukčijih razloga. Godine 1972. objavljen je u talijanskom tjedniku »Domenica della corriere« njegov intervju u kojemu je ustvrdio da je sudjelovao u stvaranju stroja koji je u stanju pribaviti slike iz prošlosti.

Slike iz prošlosti! Sjećam se kako me uhvatila vrtoglavica na samu pomisao o mogućim pozitivnim rezultatima takvog otkrića. Ono bi nam omogućilo pristup gustim maglama prošlosti, poništavajući jednim potezom pera sve sumnje koje sam izložio u ovoj knjizi. Predobro da bi bilo istinito.

U svakom slučaju, Ernetti je tada tvrdio da je pothvat u potpunosti uspio, te da je izum okršten imenom »kronovizor«. Iako se tijekom razgovora pokazao nesklonim otkriti previše pojedinosti o načinu na koji aparat funkcionira, nedvosmisleno je priznao da je upravo zahvaljujući toj napravi uspio rekonstruirati fragmente izgubljenih klasičnih djela, kao što je npr. *Tijest* Kvinta Enija, praizveden oko 169. godine poslije Krista; zatim, da je vidio uništenje Sodome i Gomore, te da je čak dobio priliku saznati koje su zaista posljednje

Isusove riječi na križu. Znao sam, iz novinskih isječaka koje sam prikupio, da Ernettiju nije baš ugodno prisjećati se tog dijela svoga života. Hoću li ja biti u stanju izmamiti kakvu tajnu od tajanstvenog oca?

Ako je ono što govori istina, najuputnije je vratiti se u 1952. godinu, na sesiju snimanja gregorijanske glazbe u laboratoriju oca Agostina Gemellija, jednog od osnivača Katoličkog univerziteta u Milanu. Tamo je 15. rujna te godine, dok je ekipa pregledavala osciloskope i zvučne filtre radi dobivanja što jasnijeg zvuka glazbenih snimki, otac Gemelli u očaju podigao oči prema nebu zatraživši od svoga mrtvog oca da mu pomogne. Bila je to instinktivna reakcija, na kakvu je ekipa u studiju već bila navikla. Ipak, tehnički su instrumenti u tom trenutku snimili nešto što ni otac Ernetti ni ostatak ekipe nisu dotad bili čuli. Prema mišljenju o. Gemellija na snimci je, bez ikakve sumnje, ostao zabilježen glas njegova oca kako govori: »Naravno da ću ti pomoći. Uvijek sam s tobom.«

Ernettija je to pogodilo. Prije toga incidenta nije bio upoznat s konceptom psihofonije, koji se odnosi na čudnovate, nečujne glasove snimljene na magnetofonskoj vrpci. Odlučio je posvetiti se istraživanju tog fenomena. Ubrzo je došao u kontakt s drugim tehničarima koje je zanimala ideja glasova i slika iz prošlosti koji nastavljaju lebdjeti u određenom kutku atmosfere, te su zajedničkim snagama razvili zamisao o aparatu koji bi ih mogao pohvatati. Papa Pio XII. otpočetka je znao za taj projekt, ali ga je odlučio označiti tajnim.

Kako dakle da pridem benediktinskom ocu i privolim ga da odgovori na moja pitanja? Nisam imao što izgubiti, te sam ga pokušao pronaći u Veneciji, znajući da dane uglavnom provodi u pomaganju navodnim žrtvama egzorcizma, koje je primao jednom tjedno. Ugovorio sam tako s njime sastanak da bismo u miru mogli popričati o toj temi. Imao sam sreće, jer je Ernettiju upravo bila izašla iz tiska knjiga »Sotonina kateheza«, pa je bio neobično raspoložen za razgovor s novinarima. Prihvatio je moj poziv.

Sve je teklo po planu. Otac Pellegrino primio me je u samostanu San Giorgio u prvim jutarnjim satima, ugostivši me u svome uredu. Pred stolom punim knjiga i zaostale korespondencije, okružen zidovima boje lososa, iznosio mi je svoje teorije o vragu. Snimio sam otprilike jedan sat objašnjenjâ o pravilima egzorcizma te o tome kako većina opsjednuća s kojima je imao posla ne prelazi granice običnih mentalnih poremećaja. Ubrzo je atmosfera postala opuštenija, pa sam, služeći se malo povjerljivijim tonom, odlučio prijeći na stvar.

»Vidite, oče,« promrmljao sam, »poznato mi je da ste također prije nekoliko godina obavili istraživanja na određenom stroju koji ste nazvali kronovizor i koji vam je omogućio pribavljanje slika iz prošlosti.«

Svećenik je ostao bez teksta, dok mu je živahni pogled titrao iza okruglih naočala.

»Da, u stvari...«

»Znam da su istraživanja, kao što ste i sami priznali, bila uspješna. Isto tako znam da već godinama ne želite govoriti o tome u javnosti. Ne mislite li da je došao trenutak da konačno objelodanite što se točno dogodilo?«

Nakon nekoliko trenutaka krzmanja, kad sam već mislio da će prekinuti razgovor, Ernetti je započeo s otkrivanjem nekih pojedinosti.

»Ne... trenutak još nije povoljan iz mnogih razloga, a najvažniji je taj da je načelo na kojemu se zasniva sastavljanje takvog aparata vrlo jednostavno, pa bi se mogao reproducirati s perverznim namjerama.« »Unatoč tome«, dodao je, »reći ću vam samo da smo dokazali da vizualni i zvučni valovi iz prošlosti ne propadaju, i to zato što su energija. Veličina tog izuma u tome je što omogućava vraćanje te energije i slaganje davno izgubljenih prizora prošlosti.«

»Niste nastavili sa svojim ispitivanjima?«

»Ne, sve se okončalo. Bio sam već razgovarao o tome s Pijem XII., koji mi je zabranio širenje informacija o bilo kojoj pojedinosti vezanoj uz naš projekt, jer se bojao da bi stroj zaista mogao biti opasan. Mogao bi potkresati ljudima svijest o slobodi, jer bi se uz pomoć takvog aparata lako moglo utvrditi što si radio ovog jutra, s kime i gdje.«

»Izjavili ste također da ste pomoću kronovizora uspjeli pročitati čak i izvorni tekst ploča Zakona. Tvrdite li to još i danas?«

»Da, taj je tekst u našem vlasništvu. Žao mi je, ali ne mogu vam otkriti ništa.«

»Kada mislite da ćete moći govoriti o tome, oče?«

»Ne znam. Vrlo dobro znate da postoje mnoge stvari s obilježjem državne tajne.«

»Koje države, Vatikana?«

»Ne, svih država. Zbog toga ne mogu o tome govoriti. Molio bih vas da ugasite diktafon.«

Eto, pokušao sam, ali otac Ernetti uporno je nakon toga odbijao odgovoriti na moja pitanja. Taj benediktinac krhka stasa i budna pogleda ograničio se na to da, zakrivši se neprobojnom tišinom, porekne svoju umiješanost u pribavljanje tobožnje Isusove slike koja je, navodno, bila u optjecaju sedamdesetih godina i do koje se također došlo pomoću kronovizora. Tek se kada mi je, već potpuno nepristupačan, otvarao vrata samostana kako bih izišao van, udostojio odgovoriti na kratak niz pitanja.

»Samo još jedna stvar, oče. Sva istraživanja s vašim kronovizorom obavljena su u Veneciji?«

»Ne, u cijelome svijetu«, rekao je bezvoljno.

»Ne znate kada će to prestati biti tajnom?«

»Nadam se vrlo brzo, no bit će vrlo teško. Previše bi tajni bilo razotkriveno.«

»Bi li se izmijenilo naše poimanje ljudske povijesti?«

»U velikoj mjeri. Čak bi i jezici bili neprepoznatljivi.«

Ernettijevi nasljednici

Otac Pellegrino preminuo je nekoliko mjeseci nakon našeg razgovora. Iako sam stekao dojam da razgovaram s čovjekom čelična zdravlja, Ernetti je u travnju 1994. godine umro u istom samostanu u kojemu je održan naš sastanak. Nikad nije otkrio svoju tajnu, tako da nam sve današnje informacije o kronovizoru dolaze nužno iz druge ruke.

Peter Krassa, koji je istraživao reljefne radove na »žaruljama« iz Dendere, skupio je nedavno sve postojeće informacije o kronovizoru u knjigu, upotpunjenu nizom svjedočanstava osoba koje su od Ernettija dobile informacije o pojedinostima funkcioniranja toga stroja. Radilo se naime o nekoj vrsti projektora trodimenzionalnih slika koji je kasnije rastavljen i sakriven. Prema onome što nam Krassa prenosi, zacijelo je izgledao vrlo čudno, sastavljen od triju glavnih komponenata, a to su:

1. antene izrađene od vrlo nekonvencionalnih i tajnih legura
2. aparat za usmjeravanje antena prema valovima prošlosti koje se želi dohvatiti
3. vrlo kompleksni sustavi snimanja zvukova i slika.

Mnogo više od toga ne znamo. Je li čitava priča samo invencija oca Ernettija, u što sumnjam, ili neosporiva stvarnost, pokazat će, nadam se, vrijeme.

Vrijeme. Uvijek vrijeme.

Sa španjolskog izvornika preveo
Jerko Grgec

Latice na vodi
(sitnopjesni)

prvi lavež –
jutarnja čestitka
susjedova psa

na čokotima
smežurane bobice –
ledena berba

brve na trgu –
miris kuhanog vina
i kobasica

probudivši se –
pauk kosac ležerno
šeće po stropu

jato češljugara
prebire smrznut korov
ispred kolibe

zimska noć –
pas se nadlajava
sa svojom jekom

glasni razgovor –
u zimskoj pustoši
dva palčića

sad tu sad tamo
palčić odgovara palčiću –
topi se snijeg

kratkodnevica –
sve je duži razgovor
ljudi za šankom

palčićev poj sad
se čuje malo dalje –
zimska pustoš

rano proljeće
u grmu s pupoljcima
jato vrabaca

u oku vrapca
planina u sumaglici,
dok čeka proljeće

kroz prazno granje
voćnjaka žute se
gusti jaglaci

vrana s grančicom
leti nad pustim poljem –
prohladna kiša

i u ovoj taverni
traže nas rezervaciju –
Valentinovo

štand za prodaju
već prazan na Valentinovo –
mačja derača

dalje od puta
prvi bumbar našao
skriven pasji zub

na smeđem lišću
plavetnilo jetrenke,
zaustavlja nas

rano proljeće –
jaglaci, šumarice
prate blatni put

proljetna tama –
skrivene uz put bijele
se šumarice

rano proljeće –
u pustom polju sve su
ptice vidljive

prometni zastoj –
nad mostom suprot vjetru
lepršа vrana

približivši se
jetrenki... tu se nebo
spustilo do tla

poslije oblaka
mjesec kroz gole grane
nalazi šumarice

pupoljci trešnje –
u sutonu čuje se
prvi kosov poj

još je prazan lug –
pjevanje ptica prati
djetlićev bubanj

krupne pahulje
na proljetnom pločniku
traju koji tren

trešnje u cvatu[1] *–*
šetnja na mjesečini
postaje duža

zelena dolina –
potok donosi latice
s dalekog brda

gle, vjeverica! –
kroz kolonu auta
pretrči cestu!

kroz sumaglicu
iznad gorskog jezerca
jutarnji cvrkut

leptir i vrabac
u rascvjetanoj trešnji –
njiše ih vjetar

kroz cvjetove
trešnje još ne razabirem
prijateljsko lice

[1] Ovaj je haiku u engleskom prijevodu dobio »Sakura nagradu« na Vankuverskom cvatnom festivalu za 2008. godinu.

ko da su vječni
u kratkome trenutku
cvjetovi trešnje!

gusti cvat trešnje
sakriva gusti promet –
mirisni drvored

daleki se toranj
jedva razabire među
trešnjinim cvatom

nedjeljna vizita –
između paviljona
drozdova pjesma

dok pjeva kosa
baš nimalo ne smeta
prohladna kiša

zatvoreni bazen –
iza plastičnih palma
vrapci u mlaci

rano proljeće –
u tmurnoj kišici drozd
vraća osmijeh

djevičanski se
odjenula u proljeće
prastara trešnja

prolaznici kraj
trešanja u cvatu,
ni da zastanu...

raspjevani kos
na stršku sred sutona –
bravo majstore!

crnoglavi batić[2]
raskopava crnicu –
ah svježe gliste!

migajuć repom
batić prati mačku –
razrovan humak

sunča se mačka –
batić s oprezom vadi
glistu iz zemlje

cvat magnolije –
rastapa pahuljice
čim ga taknu

jutarnje sunce
sjaji u očicama
crnog batića

tepih latica
pod trešnjama... za onog
koji ne zna

trešnja u cvatu
nad jezerom... latice se
sastaju na vodi

[2] Crnoglavi batić – *Saxicola torquata* (Stonechat), mala ptica slična crvendaću, s crnom glavom, bijelim ramenima i trticom te crvenkastim prsima.

Živko PRODANOVIĆ

Priča o pehu

Neki su govorili da je on iz neke ugledne porodice, ali ja iskreno sumnjam u to i mislim da je on obični primitivac, bez obzira na porijeklo. Niti izgled, niti odijelo nisu me mogli zavarati, jer samo primitivac kao što je on može tako redovito i surovo tući svoju ženu.

Te batine bile su poznate po cijelom susjedstvu, svi su znali za njih, ali su šutjeli, smatrajući da se ne trebaju miješati u tuđe probleme, to prije što se niti ona sama, makar i vidno izudarana, nikada nije žalila zbog dobivenih batina, a on je pak izgledao dovoljno opasno da bi se bez važnijeg razloga netko usudio dohvatiti s njime. Nalupana supruga svakako nije bila važniji razlog.

Na kraju je, u jednom ružnom slijedu događaja, sve završilo na sudu, on je nakon duge i mučne parnice, nakon mnogih odgoda i žalbi i pravničkih smicalica, bio kažnjen i ipak odležao svoje, a sve zbog toga što je jednom kada je bio više pijan nego obično i primitivniji nego inače, slomio ženi ruku i izbio oko. Jasno, uporno je tvrdio da je nevin, da to nije htio učiniti, da je sve to samo glupi nesretni slučaj, obična, najobičnija obiteljska nezgoda i da zbog toga pošten čovjek kao on ne bi smio završiti u zatvoru.

Ona je prikupila svu svoju preostalu životnu snagu i razvela se od njega. On se po izlasku iz zatvora preselio u drugi gradski kvart i tu se ubrzo oženio.

Primitivan kao što jest, tuče on i svoju drugu ženu, no, ona zasada sve to trpi, a on sve misli i vjeruje, kada ju tuče, da mu se glupi peh zbog kojeg je bio u zatvoru ne može dogoditi dva puta.

Nemoguće je da opet izbijem oko, misli on. Ne, takav peh ne mogu imati dva puta.

Mrtvopisni životopis

Od ranih dana svojeg uzornog života on je vrlo pazio na svoju besprijekornost, na to da mu se ne nađu neke zamjerke. Isprva instinktivno, a kasnije sve više kroz razmišljanje došao je do spoznaje da je korisno biti čist, ispravan i dobar i da ga samo to vodi do uspjeha. Stoga njegov životopis nije imao crnih ili sivih mrlja, ta govorio je o životu osobe uredne, točne preko svake mjere, strpljive do poniznosti, marljive, štedljive do škrtosti, tihe do ispraznosti, ukratko neizmjerno dosadne i zapravo neprimjetne.

Tako se on pripremao za život, tako je živio svoj besprijekorni život. Sve dok nisu stigle zrele godine.

Tada se ubio.

Sve će biti dobro, rekao je, i opalio si metak u glavu.

Što li je zaplakalo u tom metku?

Ništa veliko, samo mrtvozovna činjenica da ga nitko nikada u životu nije zapitao za njegov besprijekorni životopis.

Ljiljana VASILJ

Larisa!

Larisi Kosač

Bila sam bolesna
ne znam koliko je vremena prošlo
sjedim kraj prozora i gledam
proljeće u buđenju.

Još sam slaba
kao prve vlati trave
okrećem lice svjetlosti dana
i otvorenih očiju sanjam.

Sanjam obris lika
i nedokučive svjetlosti pune oči
o, da li će se vratiti onaj
koji me ote u najcrnjoj noći.

Zagreb, 28. 11. 2004.

Kad umrem

široko ću otvoriti ruke,

neka želje moje se razlete
i nova staništa nađu,

neka se razgore
tiho, toplo,
kao večernja svjetla u luci
onima što dolaze sa mora.

Napad na selo

Puca zora. Pravokutnik prozora postaje sve svjetliji. Vojislav pogleda na fluorescentni brojčanik sata na noćnom ormariću. Vrijeme je. Sat će zazvoniti za koju minutu.

Tiho je. Vojislav čuje tek otkucaje sata, Katarinino suzdržano disanje pokraj sebe na postelji i uzbuđene otkucaje svojega srca. Katarina leži nepomično već nekoliko sati, ali on zna, budna je. Malo je spavala. Skoro ništa. Uostalom, kao i on. Uskoro će se rastati. Možda zadugo. Nagovarao ju je da pođe s njim. Nije prihvatila. Rekla je da ne želi u neizvjesnost. Ostat će čuvati kuću. I čekati njegov povratak. A on? Mora li doista poći? Mora. K svojima.

Žena zašmrče. Plače li to ona? Može biti. Nije joj lako. Mladi su. Vole se, a pred njima je neizvjesnost rastanka. Što se tu može? On mora k svojima. Ona ne želi otići od svojih. Teška su vremena. Posebno za miješane brakove.

Vojislav ponovno pogleda na sat. Zazvonit će svakoga trenutka. Ispruži ruku prema satu pa čim zazvoni, prikoči ga. Pričeka još trenutak-dva, a onda sjedne na rub postelje. Katarina upali noćnu svjetiljku.

»Vojo, ne idi!«, obrati mu se žena molećivim glasom. »Ostani doma! Sve će biti u redu.«

»Moram poći«, odgovori joj Vojislav.

Ispruži ruku i dohvati čarape s obližnjeg stolca pa ih počne obuvati.

»Ostani doma, Vojo! Nitko ti ništa neće.«

»Ustaše bi me zaklale. Neću im priuštiti to zadovoljstvo.«

»Neće te nitko dirati. Ja sam Hrvatica. Uostalom, zašto bi ti itko zlo htio? Poznaješ sve ljude u selu. Znaš dobro, da nitko od njih nije ustaša. Ne nasjedaj propagandi!«

»Prestani, ženo! Ne riskiraš ti glavu nego ja. Ako se stanje smiri i sve se vrati na staro, vratit ću se i ja.«

»Neće se stvari vratiti na staro. Moramo se prilagoditi.«

»Vratit će se sve na staro. Jednom. Prije ili kasnije. Milom ili silom. Dok se to ne dogodi, ja ću biti s onu stranu granice. Ti kako hoćeš.«

Katarina ustane iz postelje pa se i ona počne odijevati.

»Ne moraš me pratiti!«, reče joj Vojislav.

»Pratit ću te. Žena sam ti.«

Pola sata kasnije njih dvoje izide iz kuće. Iz nove, najveće kuće u selu. Pođu prema obližnjem autobusnom stajalištu. Vojislav ponese velik, težak kovčeg, a Katarina putnu torbu. Sa sobom nosi samo najnužnije.

Ne okrene se nijednom unazad prema kući. Bilo bi to prebolno. Bježi i od kuće i od žene i od sela. Od sela s pretežito hrvatskim življem. Njih Srba je u selu tek desetak obitelji. Većina je već otišla u Krajinu. Ostalo je samo nekoliko staraca. Valjda njih ustaše neće klati.

Poprilično se razdanilo. Nad glavama im preleti zakašnjeli šišmiš. Javljaju se pijetlovi. Negdje na kraju sela lavežom se oglasi pas. Jutarnji povjetarac treperi u lišću breza. Njih dvoje idu šutke. On naprijed, ona korak-dva iza njega.

Prilazeći autobusnom stajalištu, ugledaju par. Muškarca i ženu. I jedno i drugo prepoznaju Milana i Stojanku. Pred nogama im pet-šest velikih torba. Oni oboje odlaze. Ostavljaju pustu kuću.

Pozdraviše se poluglasno.

»Ideš i ti, Katarina?« upita Stojanka.

»Ne, ja ne idem«, kratko joj odgovori Katarina.

Zašute. Katarina spusti pogled prema tlu i zagleda se u praznu, odbačenu kutiju žigica. Osjeti kako je Milan pozorno promatra. Ne voli Milana. Zato što joj se nabacivao i prije i za vrijeme njezina braka, a posebno zato što je baš on nagovorio Vojislava da napusti selo i otiđe na drugu stranu.

Autobus se zaustavi na stajalištu točno na vrijeme. Naguraju prtljagu u prtljažnik pa se počnu pozdravljati. Milan prvi zagrli Katarinu i poljubi je u obraz, vrlo čuvstveno. Stojanka je zagrli suznih očiju.

»Pogledaj nam ponekada na kuću!«, zamoli Katarinu.

Katarina i Vojislav se čvrsto zagrle.

»Moramo krenuti«, javi se kondukter.

Vojislav poljubi ženu. Čvrstina njihova zagrljaja počne slabjeti. Oslobodi se stiska njezinih ruku.

»Čuvaj kuću!«, reče ženi pa požuri prema vratima autobusa, na kojima ga je čekao nestrpljvi kondukter.

»Ne idi, Vojo!«, šapne žena za njim, svjesna da je on ne čuje.

Vojislav uđe u autobus. Velika vrata zatvore se za njim i autobus već krene. Katarina podigne visoko ruku i počne mahati. Niz obraze joj poteku suze.

*

Četiri mjeseca kasnije. Kasno poslijepodne. Odjeven u odoru vojske Krajine, Vojislav izađe iz zgrade osnovne škole, pretvorene u vojarnu. Prođe dvorištem,

iziđe na cestu pa produži puteljkom prema potoku. Sjedne na srušeno bukovo stablo i zagleda se u bistru vodu potoka.

Zaželio se Katarine. Nedostaje mu. Već je više puta razmišljao kako bi se iskrao iz vojarne na dan-dva, presvukao se u civilno odijelo i pokušao se probiti do svojega sela, do svoje kuće, do svoje žene. Možda se i ona zaželjela njega, kao on nje. Sigurno bi je sad uspio nagovoriti da pođe s njim. Samo, kamo je odvesti? Ne, valjda, u svoju vojarnu. A kamo drugamo? A i rat se razbuktao. Mnoga su sela spaljena. Stotine, tisuće ljudi su pobijene. Bilo bi veoma opasno pokušati probiti se do sela i potražiti je.

Velik, okrugao bumbar zazuji mu pokraj uha, potom sleti nad samu vodu potoka, preleti na drugu obalu i konačno se izgubi za stablom vrbe. Žuboreća voda donese suhi list, koji nekoliko trenutaka zaokupi Vojislavovu pozornost, sve dok ne otplovi iz vidokruga, nošen kristalnom bistrinom vode.

Na granu vrbe, na drugoj obali potoka, sleti kos i javi se cvrkutom. Vojislav se zagleda u blistavu crninu perja male žutokljune ptice. Začudo, među crnim perima kosova repa šepuri se jedno jedino, potpuno bijelo pero. U svojemu životu vidio je bezbroj kosova, ali nikada s bijelim perom na repu. Nikada.

Kos zacvrkuta još nekoliko puta pa onda odjednom zamukne. Primiri se trenutak-dva, a onda naglo otprhne sa grane. Za svojim leđima Vojislav začuje korake. Okrene se i ugleda Milana.

»Tu si?«, upita ga Milan pa sjedne na stablo pokraj njega.

»Tu sam«, kratko mu odgovori Vojislav.

Nalegne tišina, nadjačana tek žuborenjem potoka. Obojica se zagledaju u tok tekućice pred njihovim vojničkim čizmama. Obojica u vojnim odorama pobunjenih hrvatskih Srba. Na ramenima Vojislavove bluze tek po jedna zvjezdica. Čin potporučnika. Na Milanovim ramenima čak po četiri zvjezdice. Kapetan prve klase.

»Nešto si mi zamišljen, potporučniče!«, konstatira Milan.

»Mislim na Katarinu. Strahovito mi nedostaje.«

»Ako trebaš žensku, dolje u logoru možeš je naći po izboru.«

»Nije to isto. Nijedna od njih nije Katarina«, odgovori potporučnik kapetanu prve klase.

»Da, u pravu si. Malo je tako zgodnih žena. Da je ona u logoru, stalno bi bila u prometu.«

»Nemoj tako o njoj!«

»Što se ljutiš? Nisam mislio ništa loše. Bio je to kompliment. U redu?«

»Dobro. Pusti!«

Opet zašute. Nakon poduže stanke, Milan prvi progovori:

»Tražio sam te. Imam važnu vijest.«

Vojislav okrene glavu i upitno se zagleda u Milanove tajnovite oči.

»Reci!«

Stanka. Potom Milan reče:

»Krećemo u predvečerje. U zoru ćemo napasti naše selo.«

»Naše selo?«

»Da. Moramo istjerati ustaše iz njega. Spasiti naše starce.«

»Ostat ćemo u selu? Pripojiti ga Krajini?«

»Ne. Samo pobiti tuđmanovce. Spaliti ustaško gnijezdo.«

»Spalit ćemo selo?«

»Samo kuće Hrvata. Za svoju kuću ne brini! Nećemo je dirati. O Katarini dobro razmisli. Hrvatica je. Morat će na našu stranu ili u logor. Nećeš imati puno vremena nagovarati je. Dobro promisli!«

Milan ustane.

»Idem ja. Moram početi s pripremama za polazak. Nemoj kasniti!«

»Sada ću i ja.«

Milan krene puteljkom prema školi-vojarni. Vojislav osta još sjediti na stablu uz potok.

Paravojska hrvatskih Srba opkolila je selo još tijekom noći. Napali su u praskozorju. Iznenađeni seljani pružili su slabašan otpor. Obrana je slomljena za tridesetak minuta.

Štabni oficiri među posljednjima su prišli selu. Na blagoj uzvisini, pod razgranatom krošnjom staroga hrasta, zaustaviše se Vojislav i Milan. Odatle pozorno promotre već zauzeto selo.

Nad istočnim brdom ukaže se ognjena sunčeva kapica. Prve plamteće sunčeve zrake zatitraju po selu. Trenutak potom planu prve kuće. Uskoro vatrena orgija zahvati skoro cijelo selo.

»Neće, valjda, zapaliti i naše kuće?«, zapita se Vojislav.

»Neće«, kratko mu odgovori Milan.

»Hoćemo li i nas dvojica u selo?«, upita Milan. »Tebi kao da se ne žuri? Nisi nestrpljiv zbog Katarine?«

»Pođimo!«

Ravno, kroz voćnjak u cvatu, pođu prema selu, obavijenom plamenovima i dimom. Kroz huk vatrene stihije čuli su se jauci i zapomaganje te rijetki rafali iz automatskog oružja.

Netko je točno naciljao. Žestoka bol zarije se u Vojislavu u grudi. Iznenađen, zastane. Oko rupe na bluzi, na njegovim prsima, ubrzano se širila tamna mrlja. Koljena mu klecnu, noge izgube snagu i potporučnik se sruši na tlo.

»Što je? Pogodili su te?«, upita ga Milan pa klekne pored njega i zagleda se u veliku, krvavu mrlju na njegovim grudima.

Vojislav mu se tek blago nasmiješi.

»Poslat ću nekog od saniteta, da ti pomogne.«

Uhvati ga pod pazuha i oprezno povuče te ga prisloni leđima uza stablo.

»Idem po pomoć.«

»Milane!«, jedva čujno zovne ga ranjenik.

»Da?«

»Pusti sada pomoć! Gotov sam. Molim te, spasi Katarinu!«

»Dobro! Ne brini!«

Milan požuri prema selu u plamenu.

Probijajući se između kuća u plamenu, kapetan prve klase dotrči pred Vojislavovu kuću. Odahne s olakšanjem, videći kuću još pošteđenu ognja. Kroz širom otvorena kućna vrata iziđe srpski vojnik, cereći se zadovoljno, zakopčavajući u hodu rasporak na hlačama.

Milan opsuje nešto nerazgovijetno pa utrči u kuću. Na podu dnevne sobe ugleda gologuzog vojnika, izvaljenoga na Katarini. Silovanju su bila nazočna još trojica vojnika, koja su čvrsto držala uspaničenu ženu za ruke i noge.

»Gubite se napolje!«, bijesno drekne kapetan prve klase na svoje vojnike.

Premda nevoljko, vojnici ga poslušaju. Ostavši sam u prostoriji sa silovanom ženom, Milan se s gnušanjem zagleda u njezino golo, obeščašćeno tijelo. Plakala je. Niz obraze su joj nepresušno tekle suze.

Milan se naglo okrene pa iziđe iz kuće. Pred kućom ugleda ona četiri vojnika, koja je maloprije istjerao napolje. Strogim glasom naredi im:

»Vratite se unutra i završite što ste započeli! Potom zapalite kuću sa ženom u njoj! Zapalite i sve preostale kuće!«

»Sve?«

»Sve.«

Život je Vojislavu ubrzano istjecao iz ranjenih grudiju.

Pogled je usmjerio prema krovu svoje kuće, sretan što ga vidi netaknuta, dok svud uokolo plamte proždirući ognjevi. Odjednom, užas mu preplavi oči. Krov njegove kuće plane divljim plamenom. I dok oganj sve jače bukti kroz krov njegove kuće, životni plam u njegovim očima naglo zgasne.

Mate SUŠAC

Kao klepsidra

Kako protječemo, kako kapamo
kroz lijevak svakidanji koji zjapi
kako se praćakamo kako otimamo
da ne potonemo u jednoj samo kapi

A vrijeme, a snaga, a iluzija hlapi
prazni za dolje pretežki za gore
trezvenost pijana nas naiskap iskapi
i ispiša u prvo mrtvo more...

To smo mi što hrabro preziremo
jednu i jedinu nam slamku spasa
To mi smo što vidom ne vidimo
uhom ne čujemo ni muka ni glasa.

Ne ispričavam se, o blažena Moći
kajanje je moje vlas na vatri samo
rastvoren se cijedim iz vlastite noći
s nekom nadom da Ti znadeš kamo

Pjesma iz preživjele bilježnice

Duhanov cvijet miriše na pripeci
ozaren oblak nečujno prolazi
dječak jedan u košulji bijeloj
uz izvor s vodom bistrom sjedi.

Sa vodom bistrom razgovara.

Sumrak nad Gladušom

*»Podvodnom bataljunu!«**

Jesenji rani smiraj umornog dana
sunce zalazeće ko naranča u ruci
kanalom glavinja tramontana
stisnute brodice drhte u luci.

U suton negdje galebi odletjeli
nečiji glas kao da nekoga zove
u nevinoj vali brodovi-grobovi
za grobarima nesmiljeno plove

Nitko se odazvati s obale neće....
Još evo muk muči mučnu muku
zaborav ko lupež krpi gnjile vreće
život-slijepac prosi izgubljenu ruku.

Starim, živote moj

Noge koje me još nekako vuku
rekoše
- Stani! Dosta nam te!

Ruke klonule
ko bezpomoćni prosjaci
okolo ugasle vatre.

Izvor bistrih očiju
pomućeno jezero umora.
Žene prolaze kroz mene
kao kroz sjenu
Starim, živote moj!

Prijatelji koje više ne susrećem
pričaju o nekom dobrom piću
za stolom dalekim
a žedan sam.

Sjećanje se pokriva zaboravom
polako
kao pokrovom.

Na kraju
i moje pjesme misle
kako mi je vrijeme zaboraviti slova
i staviti točku.

XXX

ne volim vrijeme
kazaljke kojeg okreću majmuni i roboti
ni dane ne volim
koji se pastorcima rađaju

mrak mrtvih zvijezda
na žutom nebu naivne razbibrige ne volim
krezube osmijehe napirlitanih starica
koje kilometrima smrde na smrt

prezirem umjetnost zbog umjetnosti
sve je na ovom svijetu da se dijeli
sve u jedan zagrljaj staje
napor mozgova umišljenih duboko prezirem

*Titovi partizani su 1945. u toj onda skrovitoj uvali s kamenom oko vrata potapali svoje suseljane neistomišljenike posprdno ih imenujući »podvodni bataljun«.

koji do praga svemira prosjački posrću
a nemaju pameti za suzu nasušnu
dan mira bližnjemu svome

blagu smrt volim
i blaženi osmijeh na njezinim očima neugaslim
usnama vječno otvorenim

(Pjesme iz zbirke Glineni golub)

Suvad ALAGIĆ

Modrobijeli čarobni krug
(ulomci iz veće cjeline)

zločin i kazna

Dan je za trinaestogodišnjega Vedrana počinjao točno u dva sata i deset minuta; ne buđenjem, ustajanjem, pranjem zubâ, spremanjem knjiga i odlaskom u školu, nego dolaskom nervoznog i vječito ljutitog oca s posla, i batinama. I koliko god se pedantan i marljiv dječak i odlikaš u školi trudio da ne zaboravi ništa od uobičajenih stvari pospremiti u kući prije dolaska oca s posla, i koliko god se trudio da ne zaboravi sve dovesti u red kao kućna pomoćnica i svaku stvar staviti na svoje mjesto: unijeti drva, potpaliti vatru po dolasku iz škole, usisati prašinu i oprati posuđe preostalo od sinoćnje večere, uvijek se isto ponavljalo iz dana u dan, tjednima, mjesecima, godinama, otkako se Vedran i rodio, čitavu vječnost i uvijek u isto vrijeme, ali uvijek nekako iznenada i na brzinu i u svim slučajevima grubo, okrutno i nemilosrdno. Batine su pljuštale i padale sa svih strana, i s neba, i sa zemlje, i sa strane, i iz svih mogućih pravaca i uglova, kao kad se zateknete u snježnoj oluji i nema vam spasa dok podivljali vjetar i uskovitlani snijeg ne prestanu sami od sebe.

– Dokle ću ja tebi govoriti stalno jedno te isto, glupane jedan i kad si se rodio?! Može li išta osim crtanih romana, knjigâ i filmova stati u tu tvoju tumplavu i tvrdoglavu praznu glavu? – počinjao bi otac kaznenu seansu na uvijek isti način.

Vedran mirno i bespomoćno stoji pred ocem, spuštenih ruku, očiju oborenih, kao osuđenik pred vješalima. Čini mu se da bi i samo vješanje jednom konačno bilo bolji izlaz za njega, nego ovo neprekidno mučenje i teror što ga otac nad njim provodi. Dječak bistra uma i s najboljim ocjenama u razredu, ipak se napreže, razmišlja, upinje iz petnih žila, ne bi li se nekako dosjetio u čemu se sastoji njegova današnja krivnja, njegov grijeh za koji će već u narednim trenucima biti izvršena kazna. Na vrijeme je doveo mlađu sestru od jedne stare susjede koja ju je čuvala dok su roditelji bili na poslu, usput je kupio mlijeko, kruh i vrhnje, donio u kanistru pitke vode s obližnje gradske česme, u školi ima sve petice, odlično vladanje, pospremio je i svoj i bračni krevet i posteljinu,

provjetrio kuću, bacio smeće... istina igrao mali nogomet s drugovima poslije nastave, ali za to nitko u kući nije znao osim njega...

– Ulazi u kuću da svijet ne gleda i da se ne sramotim javno – reče otac ljutitim i osornim glasom koji nije trpio prigovora ni opiranja.

Sunce u rujnu, u poslijepodnevnim satima, sija prema kući ukoso sa zapada. Poneka čestica prašine u zraku, u sobi treperi, iskri i ljeska se kao živa, mala, skoro nedivljiva žigica. Na zidu iznad ugašena televizora na kome kuca kućna ura, slika Josipa Broza Tita, koji namrgođen gleda nekamo u sredinu sobe kao da je neka vrsta porote na zidu. Fotografija je u pozlaćenom sajamskom okviru a Tito je u plavoj maršalskoj uniformi, s mnoštvom medalja i odličja na prsima. Tišinu sobe i tanku kosinu zlatnih linija u kojima se iskre sjajnobijele čestice prašine, jedino remete i sijeku u svim mogućim pravcima i kutovima, ruke i noge Vedranovog oca. Otac je u ovoj sceni nalik na zapjenušanog „kick-boxera" a Vedran beživotna platnena vreća koja nekoliko trenutaka visi prije nego što izubijana padne ničice na pod.

– Opet si zaboravio pilićima promijeniti vodu u pojilicama! – dreknu otac.

Vječne dosadne i pospane kokoši u kokošinjcu iza kuće. Uvijek gladni i žedni nestašni mali pilići u improviziranom inkubatoru okupljeni oko jedne sijalice. Prljave, nekad bijele, hranilice s koncentratom za piliće. Iste takve pojilice koje su do vrha pune vodom, ali s rokom punjenja od sinoć.

»Da. Zaboravio sam promijeniti vodu u pojilicama za piliće, mada ni ovoj vodi ništa nije falilo« – pomislio je Vedran u sebi. »Otac je opet u pravu, ali kako se samo toga dosjetio...« Vedran nije imao vremena dalje se domišljati. Strah ga je toliko paralizirao da je prvi val batina izdržao potpuno mirno, stojeći i šutke. Prvi rafal šamara, ljevicom i desnicom, zapraštao je poput munjâ i gromova iz naoblačenog neba. Zatim su počeli udarci nogama i šakama po čitavom tijelu. Vedran se malo zanese, ali još uvijek je odolijevao udarcima i stajao nepomično na nogama.

– Skidaj te ruke sa lica! Tebi je stvarno uzalud govoriti i savjetovati te!

Prvi kroše, koji je dobio u desnu stranu vilice, zanese Vedrana kao brod kad iznenada naleti na sprud ali se opet nekako brzo ispravi.

– Jesi li ti normalan? Zar ti misliš da ću ja čitav svoj živoj trpjeti tvoje hirove i nestašluke!? Zar ti misliš da ja nemam drugoga posla nego da stalno pazim na tebe i da te učim kako treba da se ponaša normalno i civilizirano dijete!? Stoko jedna dječija!

Kao bič sijevnu i prasnu šamar ljevicom iz poluokreta pa je Vedran opet zateturao. Lice mu je crveno, čelo oznojeno, suze frkte, liju i pljušte iz očiju. Ali ne od udaraca i boli. Vedran plače od sramote, zato što misli da nije kriv i zato što je ponižen i bespomoćan. Oko Vedrana se sve već zamutilo i zamračilo crvenim mrakom i on više ništa ne vidi, ali jasno, iako mu je u ušima huk vodopada, čuje kako otac otkopčava hlače i isukuje veliki debeli vojnički remen koji je donio još iz Splita, gdje je tri i pol godine služio vojni rok u mornarici. Remen se završavao ogromnom pravokutnom metalnom tokom čija bi silina udarca povrijedila i konja i vola. Prvi udarci krajem vojničkog remena padaju po čelu i po glavi. Dječije ruke u samoobrani uvijek nekako kasne djelić sekunde za udarcima remena koji zasijecaju mlado tijelo a peku i bole kao vrelo olovo.

– Hoćeš li ti mene slušati? Govori, šta sad šutiš kao zaliven! Sramoto jedna. Da me nije stid već sutra bih te predao u popravni dom u Zenici, pa neka se oni s tobom bore i natežu. Bando jedna pokvarena i podmukla! Robijašu jedan mali... Završit ćeš kad-tad u zatvoru. Banditu jedan!

Vedran plače, uzdiše, stenje i sad već glasno jeca i jauče, gledajući u tepih pun čudnih raznobojnih šara s modrobijelim krugom u sredini koji je njemu, kad se igrao špekulama u samoći, izgledao čaroban, kao iz neke bajke zalutao u ovu kuću koja je za Vedrana više bila nalik na mučilište i pakao nego na dom i kuću. Iz nosa mu već teče krv na obje nosnice koju on skuplja na dlanove i zaustavlja prstima, u paničnom strahu da koja kap ne kapne na tepih. I njemu samom bilo je žao i bilo ga je strah da neka kap krvi ne padne na bijeli krug koji je okruživao modri puni krug na sredini sobe. Vedrana sve manje boli, sve manje osjeća i bolove, i strah, i stid i najednom mu za sve postaje svejedno. Nakon udarca metalnom tokom po prsima gubi dah i hvatajući se za prsa pada na pod. Još nekoliko udaraca nogama u slabine i trbuh i kazna je izvršena a dan se za Vedrana privodi kraju.

– Životinjo jedna dječija. U lance ću te vezati! U kavez ću te strpati! Kao zvijer iz džungle koju prvo zatvore u kavez pa je onda dresiraju. Ti i nisi za odgoj, ti si za dresuru, životinjo jedna pokvarena i tvrdoglava...

Nakon što je snažno i strasno pljunuo na Vedrana, otac napušta sobu kao da izlazi iz nekog molitvenog hrama, mirno i dostojanstveno, kao pročišćen nakon ispovijedi i oprosta grijeha. Nakon toga odlazi u kupaonicu, umiva se, pere zube, ruke i noge i dok se briše ručnikom govori:

– Ja odoh da malo prilegnem. Probudi me tačno u četiri sata. I uzmi tu knjigu u ruke. Nemoj da te slučajno zateknem da čitaš strip. Jesi li me čuo!?

– Jesam, tata – reče Vedran koji se već nalazio u svojoj sobi, držeći u rukama udžbenik iz povijesti za šesti razred osnovne škole u kome se nalazio u umotanim koricama skriven najnoviji broj Alan Forda.

nemiri

Vedran je pohađao Prvu osnovnu školu u gradu, naprosto zato što je stanovao u tom dijelu grada, a ne iz razloga zbog kojih je većina roditelja upisivala svoju djecu u tu školu jer je imala najbolji nastavni kadar u gradu, najbolje uvjete za nastavu i većina učenika bila je iz dobrostojećih gradskih obitelji. Vedran to tada nije znao niti je itko od učenika u školi razmišljao na taj način. Kasnije, kada je odrastao, ta činjenica mu je postala bitna, jer je zaista iz te osnovne škole ponio solidan fond znanja. Kad se upisivao u gimnaziju, službenik na šalteru samo ga je zapitao:

– A iz koje ti si momak, osnovne škole?

– Iz Prve osnovne škole.

– E onda su tvoje petice prave a nisu umjetne.

Vedranova osnovna škola bila je poznata po redu, disciplini i radu, kako nastavnika tako i po dobrim uspjesima učenika. Bio je rijedak slučaj da netko iz ove škole, na međuopćinskim školskim natjecanjima, ne dobije nagradu ili diplomu za pokazani trud i znanje. Škola je bila mirna i tiha kao samostan, školsko dvorište je bilo zeleno, prepuno različitog bjelogoričnog i crnogoričnog drveća i uređeno kao najljepši i najčistiji gradski park. Odmah do škole nalazila se vojarna koja je oko stotinu metara graničila sa školskim dvorištem i đaci su i za vrijeme nastave, i kad dolaze ili odlaze iz škole, non-stop mogli viđati vojnike i starješine, s puškama, revolverima, bombama, bajonetima, minobacačima, u kamionima, na tenkovima ili vojim transporterima i džipovima. Za vrijeme velikog odmora, kada se na deset minuta smjela napustiti školska zgrada, djeca su vojnicima poklanjala bombone i male čokoladice, a vojnici su djeci pokazivali različite vrste lakog vojnog naoružanja. Naravno, to se moralo raditi krišom, tako da ovu ljubav između djece i vojnika ne primijete i ne opaze nastavnici i učitelji, a ni starješine. Ta blizina kasarne te neprekidne kolone tenkova i kamiona, koji su stalno bili u nekom pokretu, još je više uozbiljivala i činila strožim ionako strog i jeziv izgled škole. Škola, baš kao ni susjedna joj kasarna, nije tolerirala pojavu bilo kakvog »nevojničkog ponašanja« i nedisciplne kod učenika i kod uposlenika u školi.

– Je li netko možda vidio moje crno nalivpero? – upita nastavnik geografije, praveći nekoliko brzih i unezvijerenih polukrugova oko nastavničke katedre. Razred 6/3 koji je ionako bio miran i nečujan kao mravinjak, sad se potpuno ukoči i većini djece zastade dah. Ovaj nastavnik je bio pravedan kod ocjenjivanja, ali veoma strog i okrutan kada bi uvidio, ili kada bi mu se učinilo da netko svojim ponašanjem i radom narušava rad, red i mir u razredu, bez obzira da li se radilo o nastavi ili malom i velikom odmoru. Čitav razred je bio ukočen kao zaleđena rijeka i avetinjski kao pustinja u polumraku. Ukočenih lica, preplašenih pogleda, puni strepnje i straha od nepoznatog, već oznojenih dlanova, klecavih koljena i sa srcima čije se kucanje moglo jasno čuti, s jedne strane su bili đaci. S druge strane razreda kao zaustavljeni i ljutiti jahač apokalipse s rukama na leđima, raširenih nogu, gutajući nekontrolirano pljuvačku i sa Adamovom jabučicom koja je poskakivala, stajao je nastavnik, kao na bojnom polju. Najviše je sličio na poskoka sklupčanog u krug, s isturenom glavom, a umjesto krunice na čelu imao je ogromne crno uokvirene naočale, koje su njegovim velikim očima davale skoro pogled ubojice i dželata.

Vedran je sjedio u prvoj klupi, s jednom prelijepom i mirnom djevočicom duge crne kose, mirnog i pristojnog držanja, ali i nešto slabijih ocjena. Točnije, nije bila odlikaš, a većina nastavnika je smatrala da je to zato što je lijena i razmažena a ne zato što, možda, ne može gradivo svladati onako kako su od nje očekivali, nastavnici, pedagozi, roditelji. Klupa u kojoj su sjedili Vedran i njegova školska drugarica, u koju je krišom bio zaljubljen otkako ju je prvi put vidio, bila je tik do katedre.

– Dobro! – nastavnik i pedagog više se nije ni trudio skrivati svoju srdžbu i bijes. – Ako ne želite surađivati onda su na redu neke druge, neke moje metode – nastavi drhtavim glasom, premještajući debeli drveni štap nalik na oklagiju iz jedne u drugu ruku.

– Vas dvoje iz prve klupe, ustanite!

Vedran i njegova školska drugarica iz klupe digoše se preplašeni, stadoše pored svoje sjedalice u vojničkom stavu mirno, s ispruženim rukama na bokovima i pogledima uprtim ravno naprijed. Nastavnik brzo čučnu, zavuče prvo glavu, pa onda vrat, ramena i ostatak trupa pod klupu, i poče stenjati, četvoronoške rukama pretražujući parket uglačan kao staza za klizanje. Kad se napokon uspravio, visoko je podigao lijevu ruku i držao je tako u zraku skoro cijelu minutu. U podignutoj ruci držao je malo crno nalivpero marke Pelikan, čije je pozlaćeno »srce« malo bilo iskrivljeno na vrhu od pada sa stola, ali taj detalj se nije mogao vidjeti, niti je nastavnik imao nakanu pomnije zagledati

u pero i ustanoviti je li samo palo sa stola usljed nespretna rukovanja, ili ga je dirao netko drugi osim njega. Vedranu se činilo da će se onesvijestiti, u ušima je bubnjalo i pucketalo, u glavi mu se vrtjelo, u želucu mu je bila muka, i najradije bi zatražio da ide na wc, ali je i dalje stajao na svome mjestu miran kao kip. Nastavnik napokon spusti lijevu ruku, ostavi nalivpero pored dnevnika s ocjenama, i zagleda se u Vedrana kome se učinilo da će ga sad voditi na strijeljanje ravno u vojarnu.

– Ti, Vedrane, možeš sjesti na svoje mjesto. Nalivpero nije nađeno ispod tvoje stolice.

Iako je sve uradio kako je nastavnik zapovjedio, Vedranu se činilo da čitavu vječnost sjeda natrag na svoje mjesto. Kad se napokon smjestio u svoju stolicu, vidno uzbuđen i prestrašen u pokretima i u licu, poče osjećati nesavladivu glavobolju i mučninu u želucu. Očiju punih suza, gledajući ravno pred sebe, negdje u visini dnevnika s ocjenama, Vedran opazi da iz nalivpera koje je nastavnik ostavio na stolu položeno, kapa modra tinta. Tinta je i dalje kapkala i za kratko vrijeme na stolu prekrivenom debelim staklom ispod kojeg je bila čista bijela podloga, stvori se mrlja, veličine malenog ali skoro savršeno modroga kruga. Da li od suza u očima, da li zbog uzrujanih misli i emocija u glavi i duši, Vedranu se taj modri krug učinio kao da treperi, kao živ, kao malo čarobno modro more, sa svih strana okruženo bjelinom koja se bibala. Kad su prve suze krenule niz obraze, talasanja i titranja je nestalo ali je na staklu i dalje bio savršen mali puni modri krug, okružen velikim bijelim krugom u sredini radnog stola, koji je imao pravokutni oblik, kao i svi drugi radni stolovi za nastavnike i službenike u školi.

Za to vrijeme nastavnik zemljopisa se nalazio u stanju nalik na delirij. Luđačkim pokretom zgrabi ogromni crveni dnevnik s ocjenama te njime iz sve snage raspali djevojčicu koja je stajala ukočena, ravno po glavi. Djevojčica pade na pod kao slomljen karanfil, ne dajući znake života. Nastavnik potom dohvati omanju posudu s vodom u kojoj se nalazila potopljena spužva kojom se brisala ploča te počne polijevati onesviješteno dijete, vodom koja je već bila bijela od krede. Vukući je rukama za kosu, ruke, ramena i đačku kutu, nastavnik i pedagog nekako ponovo na noge uspravi dijete koje je došlo svijesti, ali djevojčica nije više bila u stavu mirno, nego pognuta, gledajući bez straha nastavnika u oči. Prije bi se moglo kazati da je bila ljuta i povrijeđena, nego uplašena i skrhana bolom od udarca dnevnikom po glavi. Nastavnika je taj novi djevojčičin izraz na licu i stav još više razdražio, doveo skoro do ludila. Već je u rukama držao štap veličine i debljine oklagije (drveni štap pomoću kojeg se razvijaju domaće

jufke) i njime počeo udarati djevojčicu po glavi, licu, leđima, prsima i nogama. Uskoro i štap bi polomljen a nastavnik preostali dio iz ruke baci u korpu za otpatke. Štap koji je godinama pokazivao meridijane, kontinente, države, gradove, regije, oceane, mora, jezera, planine, otoke i poluotoke, rijeke i puteve, sad je bio samo otpadak u košari za smeće. Na redu je bila karta svijeta, savijena po duljini i oslonjena na ploču. Uskoro i karta svijeta bi polomljena, poderana, rascvjetana i neupotrebljiva za udaranje i batinanje.

Prije nego što je uspio podignuti dva prsta u zrak u zamoliti za izlazak van, Vedran od muke u želucu i neizdržljivosti prizora koji se odvijao korak od njega, poče povraćati po sebi, klupi u kojoj je sjedio, a kad je ustao na noge bljuvotina je završila na nastavnikovu stolu, dnevniku i crnom nalivperu Pelikan.

– Mogu li na wc? – upita i krenu iz razreda ne čekajući nastavnikov odgovor. Zapjenjeni i zajapureni nastavnik svejedno ga nije čuo. Crnom torbom u kojoj se nalazio njegov osobni pribor udarao je po djevojčici koja je ponovo bespomoćno ležala na parketu uglačanom kao led. Kad se vrati nazad u razred Vedrana je mučnina već napustila a i nastavnik je polako izlazio iz delirija. Milovao je djevojčicu po kosi i nježno joj govorio:

– Ustani, dijete moje, ustani. Šta ćeš dolje na podu? Zašto me nisi slušala... Zašto si ukrala moje nalivpero? Da nisi kradljivica, sad bi sve bilo u redu. Ali nema veze, neću te prijaviti razredniku, neću reći roditeljima, neću te upisati u dnevnik s prijedlogom za kaznu, samo se digni već jednom s poda...

Djevojčica napokon ustade s poda i popravi kosu, ponovo sveza svoj prekrasni crni rep i omota ga svijetložutom vrpcom. Zakopča kutu koja je na nekoliko mjesta bila poderana, obrisa oči i nos bijelim rupčićem i krenu prema vratima.

– Kamo ćeš!? – upita nastavnik iznenađeno ali i uplašeno.

– Druže nastavniče J... VAM MATER! – opsova djevojčica glasno i tako jako zalupi vratima da su se stakla na prozorima zatresla.

Već sutradan je majka ispisala djevojčicu iz I. osnovne škole i upisala je u II. Vedran je ostao sam sjediti u klupi do kraja školske godine, a nastavničko vijeće je već u ponedjeljak nastavnika geografije poslalo u prijevremenu mirovinu.

(...)

proces

Nakon završetka gimnazije, Vedran je u roku od četiri i pol godine završio fakultet, smjer »Južnoslovenski jezici i književnost«, te se sa zvanjem profesora

sora jezika i književnosti vratio u rodni grad. Brzo je dobio posao u školi koju je nekad i sam pohađao. Nastavio je živjeti povučeno, izlazeći navečer u grad u neki od mnogobrojnih kafea. U pravilu je pio nekoliko alkoholnih pića za večer i trošio kutiju cigareta prilikom svakovečernjeg izlaska u grad. Imao je mnogo poznanika, i muškaraca i žena, ali ni s kim nije bio prisan. Još uvijek je volio svoju srednjoškolsku ljubav koja je sada živjela u velegradu, i mada je imao nekoliko otvorenih ponuda, još uvijek nije bio oženjen.

– E da nam je samo da ga oženimo, da zapamtimo unuke, pa neka onda umremo – govorili su naizmjenično, a ponekad i uglas, očajavali, otac i mati.

Vedran nije naročio mario za to i živio je svojim ustaljenim životom. Osim što je išao na posao u školu i svaku večer pomalo pio u gradu, silno je čitao i radio paralelno na dva rukopisa, te povremeno pisao aktuelne komentare u općinskom listu koji se tiskao u pet tisuća primjeraka. Djeca su ga voljela jer je umio zanimljivo i duhovito predavati gradivo i nikome u dnevnik nije upisivao jedinice. S kolegama na poslu imao je korektne odnose i sa svima je komunicirao, za razliku od većine kolega, koji su između sebe bili posvađani i nisu razgovarali međusobno godinama, pa čak i decenijima. Prilikom ceremonije ispraćaja u mirovinu, ravnatelj škole nikad nije uspio okupiti sav nastavni kadar. Jedino po čemu se Vedran razlikovao od drugih u kolektivu bila je rinčica u desnom uhu i to što nije bio učlanjen u Partiju. Kad ga je partijska organizacija gimnazije predlagala za članstvo u svojim redovima, na sastanku je kratko kazao:

– Hvala vam lijepa na povjerenju. Nisam se školovao za političara nego za nastavnika. Politika me ne zanima, zanimaju me samo djeca i škola.

To je bilo prvi put u povijesti škole da netko odbije članstvo u Partiji, ali se činilo da se sve jako brzo zaboravilo. Ustvari, Vedran je brzo zaboravio taj sastanak, ali Partija izgleda nije nikad.

Vedran je već ispio prvu i najslađu jutarnju crnu kavu, pušio cigarete jednu za drugom, a njegov radni dan nikako da počne. Osjećao se blesavo gledajući kako ostali profesori, jedan za drugim kao po komandi, uzimaju dnevnike iz pregrada, staju pred veliko zrcalo u zbornici i potom odlaze na sat. Njemu nitko ništa nije govorio, nitko mu se nije obraćao, a on sam još uvijek nije znao šta da misli. Ponovo je skakao na noge, odlazio do zida, gledao, čitao, tražio prstom i očima, razmišljao tupo, pa se opet vraćao na početak, sjedao u stolicu i palio novu cigaretu.

– A u finu materinu! – prvi put glasno opsova toga jutra.

Ponovo se digao na noge i stao pred raspored sati za nastavnike. Buljio je u brojeve, imena i prezimena, razrede označene rimskim znamenkama, okretao se sam u zbornici oko samog sebe, ali danas njegovog imena na ovom rasporedu predavanja u školi nije bilo.

Ponovo se vrati u stolicu, zapali novu cigaretu i pomisli:

»To mora da je neka greška. Sigurno je greška. Birokratska greška...«

Bio je šesti rujna, prvi dan nove školske godine, a točno u sedam sati i petnaest minuta u zbornici se pojavi v. d. ravnatelja škole:

– Dobro jutro, kolega! Poranio!?

– Dobro jutro! – obradovan reče Vedran kome se učinilo da će se ova glupa situacija brzo i sretno razriješiti.

– Jesmo li za još jednu kavicu?

– Nisam.

– A može konjak?

– Hvala. Ne pijem dok sam na nastavi.

– Dobro. Onda vas molim da lijepo pođete sa mnom u moj ured.

Vedran se nagonski diže i pođe za v. d. ravnateljem, gledajući tupo u stolice i stolove u zbornici, presvučene crvenom kožom. Danas mu se činila crvenijom nego inače. Izlazeći iz zbornice, zamalo se ne sudari sa ženom koja je u školi posluživala kavu i piće:

– Pazite malo, kolega...

– Ispričavam se, stvarno.

– Ništa, kolega. Samo, možda ne bi bilo loše da gledate kuda idete.

Vedran još jednom, zatvarajući vrata, pogleda u praznu zbornicu u čijem se pročelju caklila ogromna slika Josipa Broza Tita. Iznad slike je na crvenom platnu pisalo »Živio drug Tito«. Ispod slike je nešto sitnijim slovima na bijelom papiru na kome se pišu parole stajalo: »Narod koji ima ovakvu omladinu ne treba da se brine za svoju budućnost.« Malo udesno bila su četiri ogromna crvena slova na zidu koja su tvorila riječ T I T O.

– Vi ste, sad već, bivši kolega, vjerojatno i danas došli na posao u školu da predajete djeci, ali to je sigurno neka greška. Sigurno je kurir opet nešto zabrljao. Taj se ne trijezni. Ne znam samo kako ga nisu već prije otpustili. Ne moram baš samo ja u ovoj školi uručivati otkaze.

– Molim!? Nisam Vas najbolje razumio...

– Moja je dužnost kao v. d. ravnatelja da Vas i usmeno obavijestim da ste na posljednjoj sjednici nastavničkoga vijeća, koja je održana krajem kolovo-

za, proglašeni kadrovskim viškom u školi. Zbog smanjenja broja razreda, te prekompozicijom nastavnih sati, vi ste postali višak.

– Pa kako baš ja?

– Niste valjda očekivali da na burzu pošaljemo nekoga tko je pred umirovljenjem!?

– Pa šta ću sad!?

– Ne znam. To je izvan moje kompetencije, a osim toga jako mi se žuri na wc. Ova prva jaka crna jutarnja kava uvijek me tjera na wc. Ne znam, možda bih konačno trebao početi piti čaj umjesto kave? Možda je moja žena i ovaj put u pravu? Već dugo mi to predlaže, ali meni je teško bez kofeina. Imam nizak tlak, znate...

– Pa gdje ću sad!?

– Ne znam zaista. Prošećite se malo za početak. Moja žena, koja je liječnica, stalno govori da boravak na čistom zraku smanjuje mogućnost srčanog i moždanog infarkta, a šetanje je dobro i za razinu kolesterola u krvi. Potrebno je dvadeset minuta laganog hoda da pokrenete sve metaboličke procese u organizmu. Vani je i inače sve ljepše. U ovoj sam školi u četiri zida već decenijama kao u nekom pritvoru. Doduše idem i kući, ali sam i tamo u četiri zida. Jedini spas su šetnje. A usput prošetam i svoga psa. On je toliko dresiran, zamislite, da za vrijeme šetnje obavi i malu i veliku nuždu, tako da mi je stan uvijek čist. Imam stvarno pametno i čisto pseto.

– Nije mi baš sad do šetnje. Nije mi ustvari ni do čega – reče shrvano Vedran u namjeri da pokupi osobne stvari i napusti školu.

Nekoliko trenutaka vladao je težak, neugodan muk. Ravnatelj se od bolova u želucu premještao s noge na nogu.

– Pišete li šta novo?

– Pišem.

– Pazite odsad kako pišete. Kad pišete vama je to samo igra i zabava, moglo bi se reći razonoda, ali nekima to može poslužiti kao argument, dokaz, kao nešto što se može okrenuti protiv Vas. Onaj Vaš zadnji komentar i nije mi se baš dopao. Pa nije u našem gradu sve tako crno i sumorno kao što Vi to opisujete, i nije za sve kriva Partija. Ima doduše i nešto točno u Vašim zapažanjima, ali zašto ste spominjali neka imena, i to u jako negativnom kontekstu. To nije pametno. Tako se ovdje ne piše. Niti je sve tako crno kao što se ponekad čini, niti je visoko nebo baš toliko plavo kao što se na prvi pogled vidi. Pogledajte malo kroz prozor. Zar ne vidite kako je rujan lijep, čaroban i neodoljiv? Kao djevojka. Zašto ne pišete malo o ljubavi? Djetinjstvu... Iz Vašeg pisanja, dragi

kolega, vidi se samo neki mrak, očaj i nezadovoljstvo. Živi ljudi nisu mrtvaci. Oni pamte. Šute, ali ne zaboravljaju. I ne opraštaju. Znate... – poče v. d. ravnatelja vrpoljiti se i skoro poskakivati, povijajući se u struku.

– Stvarno moram na wc. Još malo pa ću početi puštati vjetrove...

– Mislim, šta ću raditi, od čega ću živjeti, pa ne mogu opet roditeljima na grbaču!?

– Vi stvarno puno pitate, kao malo radoznalo dijete, a mene stomak toliko već pritišće i muči da neću još dugo izdržati ovako. Pa uneredit ću se, čovječe. Šta ja znam. Idite na Zapad. To je danas jako moderno. Granice su sada otvorene. Nije više kao nekad. Sad je sloboda. Svako može ići kuda ga volja... – ne uspjede v. d. ravnatelja dovršiti misao jer je već trčao prema wc-u u dnu hodnika.

(...)

Rajko GLIBO

Usmjeravanje sna

Dođe smrt.
Ispred prođe pokop
jednog od »članova«
akademske trojke.
Dozirana izvješća
kriju skrivene rupe
mračne strane slave.
S protektoratima
u svojim glavama
svoju autonomiju brane
usitnjenim strukturama,
a kada ustreba to čine
i mračnim spravama
krijući svoje mračne strane
da ih ne dođu glave.
Kad istina smrdi
zlo od sreće poskakuje.
Gorki zadah smrti
iz posmrtne povorke
neugodno ga zapahnu.
U kuću ga natjera.
A malo prije
nebo se ogledalo
u staklu njegovih naočala.
U vrtu su ga kupali
mirisi cvijeća
kojega odavna nema.
Vrijeme ga potrošilo.
Slikovitost blijedi.
Slike uramljene
u okvire ljubavi
iz njegovih bisaga
ne privlače nikoga,
a tako su željne
dodira i glasa ljupkoga.
Nagon u njemu još živi.
Iz prstiju mu sipi
toplina senzibilne duše
dok piše stih po stih
i pjesmom usmjerava san

Posjet

Došla je, došla
Uprljala posjet
Onda otišla.

Narator

Priča i udvara se
Neusiljenoj autentičnosti
Ona mu sve dalje.

Dodiri II

Ivi Andriću

Riječima je tijesno
Mislima prostrano
Dodiruju se uglazbljene
U toploj kajdi
Kršne minijature.

Vojislav VUJANOVIĆ

Zgažena duhovna svjetiljka Vladimira Jurčića

II.

Sve što smo do sada govorili o Vladimiru Jurčiću, on je to stvorio u – dva mjeseca. Bio je to rad koji se pridržavao Olešine devize – ni dana bez retka. Jurčić je bio u neprestanoj stvaralačkoj napetosti, pratio teatarska zbivanja, reagirao na njih i – zapisivao. Iz tih njegovih kritičkih zapisa možemo izvući niz konzekvenci u čijim se relacijama kretala njegova stvaralačka imaginacija. Očito je da je prihvatao teatar jakih emocija i snažnih glumačkih uživljavanja u lik, u njihovo potkožno tkivo, tražeći ono sudbinsko što je pokretalo te likove. Istina, u nekim će slučajevima isticati i određene glumačke stilizacije, traženje one intelektualne rezonance u kojoj je određeni glumac pokušavao naći uporište za svoja stvaralačka pregnuća, ali mu je bilo glavno usmjerenje da prati emocionalnu snagu kojom je glumac oživljavao svoj lik. Pokazali smo to posebno u njegovim prosudbama glumačkih kreacija u Ogrizovićevoj *Hasanaginici*, ali se takvo opredjeljenje kod drugih predstava, uglavnom melodramskog karaktera, pa čak i predstava zasnovanih na komedijama kao predlošcima. Na takvu poetičkom načelu zasnovano je i njegovo suđenje o Nicodemijevoj komediji *Scampolo*, u kojoj je predočen prototip naivke u tadašnjem europskom teatru. Tome prototipu naivke puno scensko određenje dala je u sarajevskom teatru glumica Olgica Babić.To je bilo mentalno suživljavanje lika i tumača i Olgica Babić je »svojom stilizacijom dala tip prostodušne naivne djevojčice, koja nije ni dijete ni odrasla djevojka. Njezino iskreno srce pod udarcima poniženja i ljudske grubosti trpjelo je, ali nam se ukazala sva plemenitost te drage osobe, oskudno odjevene, bosih nogu, priproste. Njezin Scampolo osobito nam se svidio u I činu, kada je tako simpatično nastupila jedući sočnu jabuku i rukavom otirala svoj mali zamazani nos. I njezin očaj u II činu kod Berninia bio je iskreno doživljen i snažno izražen. Epizoda s pudranjem (III čin) bila je naročito dražesna. Zaista, vrijedno je pogledati ovu divnu kreaciju gđice Babićeve.«

Da ovo nije puko preuzimanje metode uživljavanja od Stanislavskog, nego da je takvo kritičarsko opredjeljenje proistjecalo iz samog kritičareva mentalnog sklopa, može nam pokazati i Jurčićeva poezija.

U velikom dijelu njegovih pjesmotvora možemo doslutiti upravo takvo nastojanje pjesnikova uživljavanja u sudbine malih ljudi, nemoćnih pred silama nemjerljivim koje lome i satiru takve ličnosti. To je ono »Nedjeljno popodne osamljene sluškinje«:

I opet je prošlo dana šest
Pa može na klupu u parku sjest
I ispod platane
Smetnuti s uma svoje teške dane.

Obukla se u svoju muku
– tek svetkom može da se redi –
al tko će da joj priđe,
dok sama sjedi.

I tama pada
I nedjelja već njojzi ode
Al osjetila nije sreće
Nit slobode.

Svakako, tražiti puno suglasje između pjesničkog govora i kritičarevih opservacija gotovo je i nemoguće, ali se može doslutiti ona unutarnja potreba ovog umjetnika da se identificira sa likom i u svojoj pjesmi i u scenskim opservacijama, gdje su se pjesnik i kritičar približili jedan drugome na dohvat ruke.

Ali – kada se na sceni sarajevskog kazališta pojavila opereta Franza Lehára *Zemlja smiješka*, otkrili smo još jednu dimenziju inetelektualnoga profila Vladimira Jurčića, njegovo sigurno razumijevanje govornih formulacija pri glazbenim interpretacijama aktera. On s punom sigurnošću karakterizira pjevačke kvalitete Regine Čanić koja je tumačila glavni lik u ovoj opereti, kontesu Lizu, Bečanku, koja se zaljubila u kineskog princa San Changa i bježi s njim u Peking:

»Njezin glas lijepom bojom, sonornošću, dobro postiran, ljepše se doimao u srednjem položaju, negoli u visinama. U pjevanju osjetila se toplina i suosjećajnost s tekstom. Umjetnica Čanić pokazala je svoju muzikalnost i krasno predavanje, a njezina pojava bila je graciozna i elegantna. Mnogo se svidjela općinstvu. Nije zaostajala ni glumački.«

S nešto više neopravdane euforije »opisivao« je i kreaciju Dragice Krog:

»Ne znamo da li postoji bolja kreacija ove uloge (Kineska princeza). I pjevanjem, i igrom, i pojavom gđica Krog bila je nenadmašiva. Sve pjevne partije

morala je na zahtjev publike ponoviti. Njezina Mi ostaje neizbrisiva u sjećanju. Naročito je očarala kupletom o jadima moderne žene.«

U daljnjem realiziranju repertoara, na sceni su se našla dva značajna djela europske dramaturgije. Najprije je izvedena drama suvremenog njemačkog dramatičara Gerharda Hauptmanna *Pred zalazak sunca*, a zatim Molièreove *Učene žene*.

Dramu *Pred zalazak sunca* Gerhard Hauptman je napisao u svojoj sedamdesetoj godini, koliko je upravo imao i njegov glavni junak Matthias Clausen. To je obiteljska drama, ali i drama jedinke koja pokušava očuvati svoju samostalnost i u poznim godinama s očuvanom životnom energijom. Za Vladimira Jurčića ova je drama »pravilno izgrađena i pokazuje savršenu tehniku«, ali je, istovremeno, intelektualistički previše nabijena i suviše proračunata pa pravu dramsku tenziju u sebi nosi samo posljednji čin. Međutim, redatelj Vaso Kosić je uspio, izvjesnim stilizacijama, naći izvrsna rješenja pa je predstava »odigrana kao malo koja u ovom godištu«. Protagonisti bili su Miro Kopač kao Matthias Clausen i Nevenka Veselinović kao mlada ljubavnica Inken. I oboje su, kako tvrdi Jurčić, dosegli vrhunce svoga stvarateljskog umjeća. Miro Kopač:

«Koliko nijansa, koliko životne snage, koliko dubljine i zamaha! Kreacija staroga Clausena je do sada najjače umjetničko ostvarenje g. Kopača koji je u nekim trenucima stvarao intenzivnije i uspjelije negoli bi postizavao i sam tekst. Potpuno se uživio i unio u tekst duševni konflikt jednoga probuđenog starca, u kojemu se budi životni žar i žeđa ljubavne strasti. G. Kopač vanredno je djelovao simpatičnom figurom, držanjem i rijetkim suosjećanjem sa dramskom cjelinom.»

S istom dozom zanosa Jurčić je govorio i o kreaciji Nevenke Veselinović:

»Inken – tu novovjeku Faustovu Margaretu – dočarala je adekvatno dobrom igrom gđica Nevenka Veselinović. Ona je bila sugestivno i neposredno uživljena u dramsko zbivanje stvorivši divan lik nešto zaplašene, iskrene, poštene – a nešto i naivne – djevojke, koja je ušla u divlji porodični vrtlog i potresla sudbinom staroga Matije – žrtva moderne varijante na vječni problem Goetheova Fausta. Njezina Inken bila je satkana nježno, profinjeno, prozračnom pojavom uvjerljivo je zanijela savjetnika Clausena. Teške momente izvela je umjetnički snažno i glumački efektno.»

I iz ovih prosudbi može se vidjeti da Vladimira Jurčića uzbuđuju kreacije zasnovane na visokom emotivnom timbru i da je to bila osnovna komponenta njegove poetike, vrhunski zahtjev koji je postavljao pred aktere predstave. Možda je to donekle utjecalo na oštrinu i punu pouzdanost u suđenju o

glumačkim kreacijama, ali se mora istaknuti i činjenica da je bio dosljedan u svome stavu, zamjerajući i samom Hauptmannu naglašene intelektualne intencije koje je ugrađivao u svoju dramsku tvorevinu.

U izvedbi *Učenih žena* Molièreovih, u režiji Kalmana Mesarića, Vladimir Jurčić je vidio nekoliko vrsnih kreacija, među kojima su ga posebno zaokupljala glumačka rješenja Ljubice Dragić, Alinke Delić i Safveta Pašalića. U igri ovih glumaca on je prepozavao one ironijske konotacije na kojima je Molière zasnovao svoju dramu. To su likovi koji nisu bili u središtu dramskog čvorišta, već su sa strane u to čvorište unosili svoje osobne probleme i melodiku svoga svakodnevlja. To su sanjarenja Crysaleove sestre Bélise, koju je tumačila Ljubica Dragić; to je kuharica Martina, koju je Alinka Delić prevodila u temperamentnu kuharicu punu mladalačke svježine, seljačke vedrine, srdačnosti i poleta, ostvarujući sve to zdravom dikcijom, snagom uživljavanja i logikom zdravog razbora. Bila je to predstava na čije je gledanje Vladimir Jurčić smjelo pozivao gledateljstvo usklikom: »Gledajte Molièrea!«

U obrazloženju postavljanja drame Eugena Gerbera *Rajski vratar* zapisano je da su »etički i moralni motivi ovog djela duboko ljudski, topli i iskreni, a lik starog patnika Bonifacija simbolizira opću ljudsku patnju i vječne ljudske težnje za ljepšim, boljim i pravednijim odnosima među ljudima«. Za Vladimira Jurčića, pak, *Rajski vratar* je djelo koje se ne da smjestiti ni u jedan jasno određeni žanr budući da se u njemu prepliću drama i satira i da tu ima »i tragikomičnosti, i groteske, i napetih dramskih scena«, što je drami davalo gotovo kaotičan koncept s nizom *slučajnosti* iz kojih se »razvija sudbonosna Bonifacijeva životna tragika«. Pa ipak, utvrdit će na kraju da u toj drami ima i »životne dubljine«, istine i gorke kritike. Osnovni pečat izvedbi dali su redatelj Mesarić i protagonist Hinko Tomašić i tu činjenicu istaknut će u samom naslovu svojih kritičkih opservacija. Ipak, smatrao je da su izvjesna skraćivanja bila neophodna i da je neke scene trebalo simultano izvoditi na sceni. Hinko Tomašić je, pak, svoga rajskog vratara, Bonifacija Trsku, uobličavao kroz niz životnih aspekata, »od najtiših do najbučnijih registara, od plahosti i šutljivosti do nadčovječanske orkanske dinamike, od komičnosti do najpotresnije tragike« Bonifacije je živio »kao Čovjek«, ustanovljuje Vladimir Jurčić. Najzad, Tomašić je, oblikujući ovaj Gerberov lik, stvorio »prototip borca-poštenjaka protiv društvene nepravde«. Realizirao je to nizom scenskih sredstava i učinio da njegova kreacija bude »dirljiva, proosjećana, ljudska, iskrena«.

Vladimir Jurčić je kroz svoju kritičarsku vizuru propuštao i one scenske prizore koji su bili namijenjeni djeci, a izvodio ih sarajevski teatar budući da u

to vrijeme Sarajevo nije imalo posebnog dječjeg kazališta. Prva takva predstava bila je igra za djecu *Srdžba podzemnog kralja*, čiji je autor bio Ahmed Muradbegović, a druga *Dugonja, Trbonja i Vidonja*, koju je napisao Mladen Širola. Obje predstave postavio je Hinko Tomašić, a glavne role tumačili su glumci Kazališta: Esad Kazazović, Avdo Džinović, Jolanda Đačić, Milan Lekić, Ljubica Stefanović, Olgica Babić, Ksenija Kuruzović. Pojavilo se i nekoliko djevojčica i dječak Tomo Kuruzović. Jurčić nije njihove kreacije podvrgavao kritičkoj ekspertizi, ali je isticao značaj ovakvih predstava ilustrirajući taj svoj stav riječima koje je izrekao u nekoj prigodi Kalman Mesarić, »kako umjetnost uopće, a osobito kazališna djelotvorno utječe na *izgradnju ljudskih značajeva* (podvukao V. J.), kako ona često oblikuje poglede na život i kako čovjek u bezbroj slučajeva snagom umjetnosti, t.j. duševnim skladom i smirenjem što nam ona pruža, svladava tolike dnevne zapreke, neprilike i tegobe koje svakodnevni život donosi«. I sugerirao je da se na kazališnoj sceni izvode i takva djela, namijenjena mladima, koja bi – sadržajno bila bliska svakidašnjem životu.

Na stranicama »Sarajevskog novog lista« Vladimir Jurčić će načiniti portret Andrije Fijana u povodu tridesetogodišnjice njegove smrti. S krajnjim udivljenjem je govorio o tom učitelju iz Šestina, seoceta ispod Sljemena, kojeg je sudbina odvela u staro hrvatsko kazalište na Markovu trgu, i koji se suočavao s brojnim zaprekama zavidnikâ i svladavao ih »svojim talentom, svojom ljepotom, svojom naobrazbom, svojom sudbinom«. Bio je, zapisuje Vladimir Jurčić, »markantna pojava, lijepog obličja, rijetko ugodan organ, izvanredan nastup, u kretnjama otmenost, odmjerenost«. Tim svojim kvalitetama postao je prvakom zagrebačke drame, a kreacije su mu bile »vanredno pomno i snažno izrađene«. Najradije je nastupao u Shakespeareovim djelima i svojim je kreacijama ovjekovječio Hamleta, Koriolana, Romea i Shylocka. U tim kreacijama očitovalo se upravo ono što je Jurčić postavio u osnovu svojih poetičkih principa: doživljavanje junaka i »uživljavanje u njihov svijet i njihove emocije«. Tom svojom stvaralačkom karakterologijom Andrija Fijan je »hrvatsko kazalište podigao do hrama hrvatske kazališne umjetnosti«. Najzad, zaključio je Vladimir Jurčić:

»Fijan je bio čarobnjak riječi, tip staroklasičnog viteza – magijom svoje umjetničke snage držao je u vlasti gledaoce, osvajao njihove duše, privezao ih uza se – on je s občinstvom suosjećao, živio, trpio, radovao se, jer je Theater bio za Fijana simbol ŽIVOTA.«

U ovome portretu Andrije Fijana Vladimir Jurčić je eksponirao izvorišta svojih poetičkih zasada, svoju motiviranost da se bavi problematikom kazališta,

svoju ljubav za kazalište i svoju privrženost glumcu, kojega je prihvaćao kao demijurga u formuliranju novih životnih zasada, prepoznajući u glumcima, u njihovoj predanosti ovoj umjetnosti duhovno i ljudsko korifejstvo čak i onda kada nisu bili na visini svojih zadataka. Otuda ona besprijekorna ljubav prema njiima, ona beskrajna obazrivost s kojom je pristupao njihovim kreacijama prevodeći ih u svoje kritičke sudove. Za te sudove uvijek je birao riječi iz toplog registra svoga materinskog jezika, ne upotrijebivši nikada ni jednu grubu riječ kojom bi narušio sklad između glumčeve ličnosti i kreacije.

Poetičko načelo kritičkoga mišljenja Vladimira Jurčića o kazalištu zasnovali smo na djelomičnom materijalu – na kritičkim ispisima u početnoj fazi njegova razvitka, na kritikama koje je ispisivao od polovice rujna do kraja prosinca 1941. godine. I, bez obzira što će se ta načela, u daljnjem radu, dograđivati i kristalizirati, što će se sudovi o određenim pojavama u teatarskoj umjetnosti u Sarajevu izoštravati i postajati ubojitiji (naročito prema brojnim dramatizacijama i scenskim obradama, o čemu je žustru polemiku vodio, recimo, s Vojmilom Rabadanom), u svojim će osnovnim postulacijama ostati nepromijenjeni, jurčićevski prepoznatljivi. Istina, naše istraživanje kazališnokritičkog mišljenja ne smije se zaustaviti ovdje, moramo ga i dalje propitivati, ali ne više samo u kontekstu njegovih poetičkih prerogativa, već u kontekstu povijesnih determinacija razvitka teatarskoga života u Bosni i Hercegovini, u kojima kritičke prosudbe Vladimira Jurčića bivaju presudnima.

* * *

Prema našim dosadašnjim saznanjima, Vladimir Jurčić se posljednji put oglasio u javnosti 22. siječnja 1945. godine. Tog dana je u sarajevskom »Novom listu« objavio esej *Uloga kazališta u životu hrvatskog naroda*. O toj ulozi teatra on je govorio na samom početku svoga kazališnokritičkog rada, vjerujući da je Teatar najuzvišeniji odgojitelj narodne svijesti i najmoćnije sredstvo za podizanje duhovne razine jednog naroda.

Ta shvaćanja svodi on u ovom eseju u pregnantan izričaj ustanovljujući, istovremeno, neuništivu energiju Hrvata u očuvanju nacionalni identitet i duhovnog integriteta kroz minula stoljeća, čak i onda kada su ih povijesne prilike vezale u robovske lance:

»Kazalište kao škola naroda bilo je narodno učilište, bilo je razsadište hrvatske misli, bilo je buditelj uspavane energije. Kazalište je davalo poticaja, ono je upućivalo na slavnu poviest pradavne prošlosti. Ono je širilo hrvatsku rieč, ono je pokretalo narod, ono je bilo izraz našeg odpora protiv tuđinaca.«

S druge strane, Hrvat je bio izložen brojnim utjecajima sa strane, prihvaćao te utjecaje, ali ih nikada nije robovski oponašao, »već je uvijek primljeno oblikovao prema svojim vlastitim potrebama odbacujući sve ono, što je bilo u neskladu s njegovim bićem, osjećanjem i duhom njegova primanja«.

U daljnjoj razradi svoje osnovne misli, on prati razvojne faze dramske književnosti Hrvata, začete prije nekoliko stoljeća sa svim oblicima koji su tada vladali u svjetskom teatru: dramom (posebno apostrofira *Robinju* Hanibala Lucića), pastirskom igrom (Gundulićeva *Dubravka*), crkvenim dramama.

Preporodni razvoj hrvatske drame počeo je skromnim pokušajima iliraca, ali ti njihovi pokušaji »temelji su našega preporođenoga kazališta« čijem su daljnjem razvitku pridonosili brojni dramski pisci, najprije Tomić i Jurković, zatim plejada pisaca na čelu s Ivom Vojnovićem, Tucićem, Kosorom, Nehajevim i Galovićem, od kojih su zapaljenu baklju preuzeli Begović, Ogrizović, Donadini i suvremeni dramski stvaratelji Muradbegović, Mesarić, Strozzi, Feldman i drugi.

S ovom apoteozom kazališnoj umjetnosti ugasio se plamen Jurčićeva duha.

* * *

Četvorogodišnji boravak Vladimira Jurčića u Sarajevu obrubljen je bogatom stvaralačkom energijom i aurom tragičnoga stradanja. Na nagovor prijatelja, pred ulazak partizana u Sarajevo, napustio je ovaj grad, iako je želio ostati, ne osjećajući nikakvu krivnju jer »on nije bio ni komunist ni ustaša»; doselio se u Zagreb sa suprugom i petnaestomjesečnim sinom. Iz Zagreba je krenuo u Austriju, ali je, s tisućama drugih, vraćen nazad, iscrpljen toliko da su ga drugi morali nositi. Našao se u Maksimirskom logoru u kojem je proveo oko mjesec dana. Tu se sreo sa svojim prijateljem iz mladih dana, Jakovom Blaževićem, u pratnji šefa sarajevske OZNE. Kada ga je Blažević vidio, nasrnuo je na njega i slomio mu naočale. Svezan je s još jedanaestoricom zatvorenika, »ukrcan na neki kamion, pokriven ceradom, i odvezen u nepoznatom smjeru«. Taj »nepoznati smjer« vodio je u – Sarajevo, gdje je ubijen na sarajevskom strelištu 1. kolovoza 1945. godine. Imao je tek 35 godina.

Kriv – bez krivice.

Prolazna soba

Prolazna soba kroz prolazno vrijeme.
Dahom se krade zastor polutame.
Sustao pogled traži znano rame
Kojega nema. Savilo se tjeme.

Njišuće klatno bubnja moždinama.
Svaki mu pokret tišinom se ćuti,
A ustavljanje nedugim se sluti
Patnje do bola, što će mijenjat tama.

Ni traga svjetla oči zatvorene
Slutit ne daju u aleji mraka.
Misli kroz prste gusto ispletene.

Koprenom dugom proteže se traka
Uvijajući želje zarobljene
Kroz nizove ugaslih svjetiljaka.

Uskrs našeg djetinjstva

Od svih obreda Vele setemane na mene i moje vršnjake najdublji dojam ostavio je Veli petak sa svojim popodnevnim svečanostima i klanjanjem sv. Križu u našoj Veloj crikvi u Blatu. I cilo naše misto na vidan je način pokazivalo to raspoloženje. Muževi su kao po nečijoj zapovijedi fremali beštimati i proklinjati, i nastojali su u svemu svojim ženama biti pri ruci oko svršavanja poslova u kući. Opažalo se da je to tjedan posta i pokore! Štrade po mistu po kojima će proći precesjun morale su biti skrbno počišćene i pometene da se tko ne spotakne i ne padne, jer za moga djetinjstva nije bilo ni asfaltiranih ulica ni javne rasvjete. Zbog toga su imućnije ribarske obitelji na istaknutim mjestima – kao na Gumancima, kod Piškulića i na plokati – obisili velike »ferale od svićarica«, koji su svijetlili dobota kao sunce po danu.

Na Veli petak, a navlastito na dan Uskrsa, moralo je ono naše siromašne odjeće biti besprijekorno čisto i sumpražano, bez obzira što je na mojim hlačama bilo nekoliko zakrpa od druge robe. Tako »narešen« uputim se s bratom i ostalima iz naše štrade u Velu crikvu. Prispjeli smo upravo na pjevanje »Prijekora«. Desni i lijevi dio kora pjevao je ganutim i svečanim glasom, koji nas je potresao do dna duše:

Puče moj, što učinih tebi?
Ili u čem ožalostih tebe?
Odgovori meni!
Jer te izvedoh iz zemlje egipatske,
Ti si pripravio križ Spasitelju svome.

Za sve vrijeme pjevanja »Prijekora« od nas dječurlije nije se čuo ni jedan jedini glas. Šutjeli smo kao okamenjeni. Slušali smo to pjevanje i nastojali zapamtiti ne samo svaku njegovu riječ, nego i melodiju. Živnuli smo tek onda kad je dum Petar svršio dijeljenje pričesti i obukao svečanu odoru, koja je bila znak da sada nastupa najsvečaniji trenutak večeri – precesjun sa sv. Križem i Svetim otajstvom po mjestu.

I dok se vani dan naginjao svom smiraju, Vela vrata na crikvi širom se otvore i precesjun krene. Prvi izađee Veli križ, koji obično nosi oženjen čovjek ili kršan mladić. Dakle onaj koji se zavjetovao nositi križ na Veli petak. Iz crikve silno mnoštvo stupi na plokatu, odakle će krenuti precesjun po mjestu. Tu, na

plokati, pred starodrevnom Ložom, daje se prvi blagoslov sa Svetim otajstvom. Tada dum Petar svečanim i jakim glasom pjeva znamenitu Draginićevu pjesmu – blagoslov »Isusovo tilo sveto« od početka do svršetka, a virni blatski puk prati ga ispod glasa pjevajući.

Na riječi blagoslova narod klečeći sluša skrušena srca ovu veličanstvenu pjesmu, staru preko dvije stotine godina:

Isusovo Tilo Sveto
Na Križ za nas bi propeto.
Ki s Tvojega slavna olatara
Nas napunjaš svih dobara.
I nebeske Tvoe milosti
Nama diliš u obilmosti.
Molimo te poniženi,
Pokajani i skrušeni,
Da sačuvaš naša poja
Od svih zledi i nevoja.
Od zlih zviri i od svake
Pritnje od pakla zle i opake.
Munje, trisa, groma i grada
I od svakog štetna jada.
Od zle rose i pozebi
Sve sačuvaj, Bože od nebi.
Neka plodne ove strane
Podadu Ti slave izbrane.
Stada naša blagoslovi,
Spasiteju, u dan ovi,
Kad si rikon krvi Tvoje
Svitu satro nepokoje.
I korisne nam živine
Blagoslovi, Gospodine!
Neka mirni i spokojni
Podamo Ti dar dostojni,
Dar od sardca ponižena,
Groznim suzama oblivena.
I dopusti naše suze
Da operu, blagi Isuse,

Sve krivice i ostale
Grihe naše vele i male.
S onim putem nas upravi
S kin se ide Tvojoj slavi,
Gdi pun slave, časti i dike
Bog kraljuješ po sve vike.
A vi virni puci mili,
Ki ste se ovdi sad skupili,
Glave vaše ponizite
I ovako svi recite:
»Grihe naše Bože prosti,
Cić velike Tvoe milosti
I na pomoć budi nami
U svim našim potribami!
Tvoe milosti daj nam zlamen
Sad i vazda vike – Amen.«

Po svršetku blagoslova narod ustane i precesjun krene. Na čelu Veli križ u pratnji bratima Svih svetih i svete Vicence. Iza njih muškarci svih uzrasta i dobi. Za ovima baldahin sa svećenicima i Svetim otajstvom, okružen ministrantima i gorućim svijećama i ceroferalima. Za precesjunom ide sve što može hodati! I kad za tim precesjunom vidite mnoštvo naroda, obje skule: Svih svetih i svete Vicence, naše znamenite kantadure, te gotovo sve časne sestre Kćeri Milosrđa iz Kuće matice u Blatu, tada se ne možete oteti dojmu da pribivate jednoj od najveličanstvenijih procesija po blatskim ulicama. A što tek da rečem o onom moru svijeća koje gore u rukama vjernika, i koje svojim plamenim vršcima u noći izgledaju kao uzvalovljeno žitno polje pred žetvu?! Ništa drugo nego da je to doživljaj koji se nosi u sebi cijeloga života. Naročito se putniku namjerniku taj naš precesjun usiječe u spomen. Iznad svega sabranost našeg puka, tišina u kojoj se odvija procesija, a naročito potresna Draginićeva pjesma »Isusovo tilo sveto« čine od precesjuna Veloga petka u Blatu nezaboravan doživljaj. I kad god precesjun stane, da se sa Svetim otajstvom da blagoslov, za vrijeme kojega se pjeva cijela pjesma, bilo na Gumancima, bilo pred sv. Liberanom ili zadnji na plokati pred Velim vratima crikve, sav narod prati obred u dubokoj skrušenosti i s velikim ganućem ponavlja naročito ove riječi iz pjesme-blagoslova:

Da sačuvaš naša poja
Od svih zledi i nevoja.

Od zlih zvìri i od svake
Pritnje od pakla zle i opake.
Munje, trisa, groma i grada
I od svakog štetna jada...

Po dolasku u Velu crikvu Križ se stavlja na postolje i narod će još dugo po svršetku obreda ostati u crikvi ljubiti Isusove noge i drvo Križa. I nemojte se nimalo iznenaditi kad na licima žena i djevojaka, a naročito starijih i mlađih muževa vidite suze u očima. To je znak da su svi ti naši ljudi duboko proživjeli smisao Isusove Kalvarije i smrti na križu.

*

Ujutro, na Bilu subotu, pred našim kampanelom pripremi mladež veliku gomilu drva i suha granja za blagoslov ognja. U trenutku Glorije oganj se užeže, ne žigicama nego pomoću kremena i kučine. Taj se oganj blagoslovi i njime se zapali uskršnja svijeća u crkvi. Tada svatko tko želi uzme spicu gorućeg ognja i odnese ga doma sa njime užeže oganj na domaćem ognjištu ili u baštinu, ako se tamo obitava. U tom raspoloženju prođe subotnji dan i odjednom nam svane uskršnja nedjelja. Osvanuo nam je Uskrs. Toga uskršnjeg jutra mi smo djeca ustajali nešto ranije nego obično, jer je svatko od nastojao zauzeti što bolje mjesto ispred Velog oltara i pjevača u koru. Mene je, moram priznati, najviše zanimao upravo trenutak Isusova uskrsnuća iz greba. Jer tada mi nikako nije bilo jasno da Isus može »izletjeti« iz greba a da ga ja ne vidim. Istina, meni je barba Marin uvijek govorio da u trenutku Glorije, dakle kad se oglase sva zvona na našem kampanelu i u crikvi, Isus napušta svoj greb i »leti« prema nebu. U svojoj sam dječjoj glavi mislio da svakako mora izaći na jedna od triju vrata naše crkve. Stoga smo moj brat i ja, te ostali iz naše štrade na svaki način željeli vidjeti taj trenutak. I neopazice, malo pred Gloriju, brat i ja izađosmo iz crkve. Brat stane kod vrata kampanela, a ja na plokatu, ali tako da sam nesmetano mogao vidjeti što se zbiva na obojim vratima. Kako sam tada mislio, Isusov izlazak iz groba morao sam vidjeti.

Odjednom se crkvom zaori snažan dum Petrov glas »Gloria in excelsis Deo« i sva blatska zvona zabruje svoju veličanstvenu uskršnju melodiju. I dok su zvona zvonila i pjevači u koru pjevali »Et in terra pax hominibus bonae voluntátis. Laudamus te...«, ja sam netremice gledao u oboja vrata čekajući trenutak da Isus poleti put neba. Za to vrijeme i misa završi i narod počne izlaziti iz crkve, dok sam ja još uvijek gledao u vrata. U tom trenutku pristupi mi barba Marko Gudić, kantavac u koru, i zapita me:

- Ante! A što tin buljiš u vrata?

A ja mu u svojoj dječjoj iskrenosti rečem:

- Barba Marko! Barba Marin mi je reka da će Isus izletit iz greba put neba kroz vrata, zato san s bratom i sta isprid njih da ga vidimo.

U tom trenutku dodje i moj brat i reče da Isus nije izašao ni kroz vrata ispred kampanela. Na to nas barba Marko, koji je odmah razumio što nas muči, pogleda prijateljski i reče:

- Vidite, dice moja. Dok ste vin gledali na vrata, zaboravili ste da je punistra nad oltarom sv. Križa bila otvorena. Kroz nju je Isukrst izleti iz crikve!

Bárba Marko nam je to rekao tako uvjerljivim glasom da smo mu morali vjerovati.

Danas nam je jasno da je Isus na uskršnju nedjelju zaista uskrsnuo zato da bismo mi živjeli. Jer, kako je rekao: »Tko vjeruje u mene, ako i umre, živjet će uvijeke!«

Manje poznate riječi:

baldahìn – nebnica, koja se nosi u procesiji
beštimàti – psovati, proklinjati
ceroferâl – svečana svjetiljka s kutištem od srebra (ili pozlatom) i s voštanom svijećom; nosi se u crkvenim procesijama
cić – zbog, poradi, radi
dobòta – skoro
fremàli – prestali
kantadûri – pjevači u crkvenom koru
kantavàc – pjevač u crkvenom koru
nepokoje – ovdje štetočine, neprijatelje
plokata – trg popločan kamenim pločama
setemâna – tjedan
spìca – ovdje komadić drva
sumpražáno – izglačano
trisa – potresa
Vela crikva – crkva matica u Blatu
zlamen – znak
zledi – u smislu štete

I have to come to Sweden

Riječi izrečene i ostavljene na sekretarici
nakon uporne zvonjave telefona
tamo negdje daleko na sjeveru.

Riječi izgovorene skoro pa potpunom neznancu.
Rečenica koja nije trebala zvučati tako, ali zbog nervoze,
iznenađenja, ili možda straha bila je izgovorena kako je.
Nije bilo stvarne potrebe za putovanjem
dugim dvije tisuće kilometara na sjever.
Bila je to samo želja duha (koji je želio biti slobodan)
da dopre do nove granice i da udahne dane
koji bez prave noći opet prelaze u dan.

I have to come to Sweden

Nekoliko godina kasnije,
riječi ponavljane u dugoj ulici
punoj kestena u cvatu tisuću kilometara južnije,
ispod pastelnog neba koje je u sumrak iscrtavalo
najčudnije slike s obrisima onoga što je bilo,
i onoga što će biti; gubitaka, i dobitaka;
odlazaka, i dolazaka; smijeha, i boli.
Svaki korak, dok su se miješali ugodna težina
kapljicâ kiše i mirisan dodir latica cjetova kestena,
bio je dugačak tisuću kilometara. Ili tisućinku milimetra.
Bio je dugačak tisuću godina. Ili tisućinku sekunde.
Vječnost. Ili ništavilo. Ali, nije bilo bitno.
Bila je svoja i tiho je mrmljala:

I have to come to Sweden

Riječi, u drugom vremenu i drugom prostoru
značile su upravo to: Čekaj me, dolazim ti u posjetu

Ma kako te malo poznavala, ne mislim
da ćeš mi učiniti nešto loše, jer smo se upoznali
kamo ne dolaze loši ljudi, je zlima i zločestima
pristup zabranjen. Zato jer smo se upoznali
u trenutku koji običavam nazvati drugim planetom.
Planet bez negativne energije.
Čekaj me, ja dolazim, bez jasne predodžbe što mogu očekivati;
bez, možda, ikakve predodžbe tko si ti i od čega ti je satkan život.

I have to come to Sweden

Uhvaćena u mrežu danâ (a možda već i godinâ),
izvučena na suho, traži zraka,
traži prostora, traži poticaj, traži izazov.
I u jednom trenutku, izmiješan sa svibanjskom kišom
i laticama kestena, obuzima je osjećaj svijeta ispred nje,
kilometara u milimetru, godina u sekundi, vječnosti u ništavilu.
Ponavlja tu rečenicu, poput molitve,
poput mantre, poput riječi zapisanih u pradavnoj amajliji.
U njoj pronalazi slobodu, u njoj pronalazi smisao,
u njoj pronalazi značenje. Značenje nevezano s onim
ostavljenim na telefonskoj sekretarici u dalekoj
sjevernoj zemlji (sada još daljoj jer je ona još južnije).
U njoj pronalazi sebe i ta je misao krijepi poput majčine juhe,
poput proljetne kiše, poput mirnog sna nakon noćnih mora.

I have to come to Sweden

Dolazim te vidjeti, dolazim provesti vrijeme s tobom,
dolazim, ne toliko zbog tebe, već zato jer mi trebaju daljine
kako bih upoznala sebe, kako bih znala što mogu i kako mogu,
što želim i što ne želim, zato jer sam mlada, a moja zemlja mi je pretijesna,
žulja me kao što žuljaju pretijesne cipele i nanose bol.
Dolazim zato jer mi treba promjena, jer ne želim
biti zaustavljena u ovom trenutku i prostoru.
Dolazim zato jer ne želim biti izgubljena u stalnom ponavljanju
uvijek istih ili sličnih dana.

Želim vidjeti svijet tvojim očima,
osjetiti ga tvojim ustima,
čuti ga tvojim ušima.

I have to come to Sweden

Nije bila sigurna kada je tako razmišljala, jučer u sumrak,
dok je nasmiješena gledala prema nebu kroz grane kestena,
prije nekoliko godina, birajući broj i ne znajući
kako će točno zvučati izgovorene riječi:

I have to come to Sweden

I nije bilo bitno.

Doista, nije bilo bitno, jer i u jednom i u drugom
vremenu pronašle su svoj cilj uz radost otkrivanja sebe,
i istraživanja unutarnjih prostora, beskrajnih visoravni,
glatkih površina jezera, skrivenih zakutaka špilja, olujnih mora.

svibanj 2002

Antun PETRUŠIĆ

Prvih 100 godina druge hrvatske Opere

(prigodom 100. obljetnice osnutka Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku)

II.

2. Ususret svečanom otvorenju

Istovremeno je prvi intendant dr. Nikola Andrić uspio skupiti respektabilan umjetnički ansambl, koji je mogao pristupiti uvježbavanju zahtjevnog kako muzičkog, tako i dramskog programa. Za operu i operetu angažirane su domaće i strane snage pretežno iz postojećih kazališta i putujućih družina. Isticali su se gđica Hrvojićeva, bariton Bogdan pl. Vulaković, operetna diva Leposava Jovanović, V. D. Milovanović, Aleksandar Letica, Ljubljančani Vida Kočevar i Velisav Zach pl. Zachov, češka subreta Ružena Jindrova, basist Bohumil Vlček i plesni komičar i operetni redatelj František Lier, a posebno važnim smatralo se dovođenje u Osijek čuvenog praškog dirigenta i skladatelja Vojtěcha Horáka, čije su se dvije opere u to vrijeme nalazile na repertoaru *Narodnog divadla.* Daljnji su se događaji odvijali filmskom brzinom. Kako je osječka kazališna zgrada bila iznajmljena Novosađanima do kraja 1907. godine, moralo se pronaći odgovarajuće rješenje. Kako su Novosađani bili kroz gotovo pola stoljeća stalni i uvijek rado viđeni gosti Osijeka, nikakvo drastično rješenje nije dolazilo u obzir, nego su bila moguća samo dva izbora: da se lijepo zamoli Novosađane da malo skrate svoj boravak i time omoguće svečanost početka rada HNK u matičnoj kući, ili da Osječani počnu s radom u nekom drugom hrvatskom gradu. Zahvaljujući vještini i velikom zalaganju dr. Andrića, uz puno razumijevanje, pomoć i podršku prof. Ivana Milčetića, predsjednika Hrvatskog dramatskog društva u Varaždinu, koje je čak i svoju godišnju subvenciju prenijelo na HNK Osijek, moglo se pristupiti organizaciji gostovanja u Varaždinu. Tom se projektu odmah pridružio i grad Karlovac, a i Novosađani su, s izuzetnom susretljivošću, pristali svoj boravak u Osijeku skratiti za skoro čitavih mjesec dana. Konačno je odlučeno da se u Varaždinu gostuje tijekom listopada, u Karlovcu u studenom, te da se u Osijek vrati početkom prosinca. Zagrebačko kazalište besplatno je Osječanima ustupilo kostime i dekor, a pripreme za opsežni i zahtjevni program započele su 16. rujna 1907. Odlučeno je da se varaždinsko gostovanje otvori 3.

listopada premijerom komične opere *Prodana nevjesta* Bedřicha Smetane, pa se tako taj datum, bez potrebe revidiranja povijesnih činjenica, može smatrati pravim početkom rada Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, pogotovo njegove Opere. Reprize su bile 6. i 15. listopada, a od muzičkih predstava još su, u istoj večeri, prikazane dvije jednočinke: opera *Ksenija* Viktora Parme i opereta *Lijepa Galateja* Franza Suppéa, 24. i 27. listopada, te opereta *Vesela udovica* Franza Lehára 29., 30. i 31. listopada. U dramskom programu isticala su se djela Sardoua, Ibsena i Dumasa ml., uz potrebnu protutežu u takozvanim »lakšim« komadima.

Uspjeh gostovanja bio je iznad svakog očekivanja, a tadašnji varaždinski i osječki tisak natjecali su se u pohvalama ansamblima u cjelini, a posebno pojedincima, koji su ostvarili izuzetne kreacije. U operi i opereti bila je to primadona Maruša Rindova, Čehinja koja je u naslovnoj ulozi Ksenije u istoimenoj operi svojim pjevanjem »zanijela občinstvo«. Osim toga, u kratkom je vremenu svoju ulogu svladala na hrvatskom jeziku. Ružena Jindrova, Vida Kočevar i Leposava Jovanović buru pljeska pobrale su svojim ulogama u operi *Prodana nevjesta,* te operetama *Lijepa Galateja i Vesela udovica.* Od muškaraca osobite pohvale dobili su tenori Zach pl. Zachov i Antun Križ, te redatelj František Lier, koji se svidio i kao operetni plesni komičar. Varaždinska publika teška se srca rastala od ansambla, koji je iskreno zavoljela, sa željom da se što skorije vrati u Varaždin.

Grad Karlovac je 1. studenog 1907. dočekao Osječane s najvrjednijim mogućim poklonom: subvencijom od 1.200 kruna, s mogućnošću povećanja ako bude potrebno. U to vrijeme novi zakladnici (pokrovitelji) osječkog kazališta postali su Hipotekarna banka iz Zagreba i eskontna banka iz Broda na Savi (Slavonski Brod). »Narodna obrana« br. 262. od 12. studenog 1907. između ostalog piše: *Novoosnovano Hrvatsko narodno osječko kazalište prispjelo je iz Varaždina u naš grad. Prije nekoliko mjeseci tek se počelo pogovarati da bi moglo doći do osnutka ovakovoga novoga žarišta hrvatske kulture u ravnoj Slavoniji, a danas ovo krasno društvo posjećuije već drugi grad uže Hrvatske svojim ansamblom, da širi materinsku našu riječ i dovodi je do uvažavanja u umjetničkoj formi kakove mi do danas u pokrajini nismo imali, niti smo je prije kratkog vremena mogli naslućivati.* Zagrebački, osječki i varaždinski tisak redovito je pratio kazališna događanja u Karlovcu i s puno hvale isticao uspjeh osječke kazališne družine kao vrsne institucije općeg narodnog značaja. Prigodom prve izvedbe Smetanine opere *Prodana nevjesta* izvješća su isticala Ruženu Jindrovu kao Marženku, basa Vlčeka kao Kecala i naročito Tošu Stojkovića kao Vašeka, a nakon druge

predstave Marušu Rindovu (Marženka) i Velisava Zacha pl. Zachova (Janko). O nastupu Leposave Jovanović u ulozi Hane Glavary u Lehárovoj opereti *Vesela udovica* kritičar »Narodne obrane« u broju 267. od 17. studenog 1907. kaže: *U njezinoj igri bilo je mnogo snage, a u glasu čuvstva. Zato je bila burno pozdravljena. Njezina će nam udovica ostati nezaboravna.* Koliko su Karlovčani bili oduševljeni Osječanima i njihovim predstavama, najbolje govori pismo jednog Karlovčanina, koje objavljuje »Narodna obrana« u broju 269. od 20. studenog 1907.: *Mi Karlovčani jako smo sretni da možemo prije Vas u Osijeku slušati Vaše umjetnice i umjetnike. I kako ih rado slušamo! A gdje i ne bi? Ta samo u vanrednim zgodama mogli smo do sada uživati u pravoj umjetnosti, ako nas je sreća u Zagreb nanijela. A sada se možemo i u Karlovcu diviti umjetnosti i uživati. Moram priznati da ste okupili vrsne sile! Jednom, rječju, Vaše Hrvatsko kazalište broji u svoje članove umjetnike prvog reda. To je prava umjetnička družina.* Istovremeno s izvješćima iz Karlovca osječki tisak najavljuje skori povratak družine i svečano otvaranje prve sezone u matičnoj kući 7. prosinca.

Pristalice njemačkog kazališta u Osijeku ozbiljno su shvatili da je postojanje hrvatskog kazališta realnost, te se počeli grčevito boriti za svoja »prava«. U tome je prednjačio vođa osječkih socijaldemokrata Slavko Henč tvrdeći, ako grad subvencionira hrvatsko kazalište, da se onda mora naći mjesta i za njemačko. »Narodna obrana« u broju 270. od 21. studenog 1907. hladnokrvno mu odgovara da je«... Osijek hrvatski grad i čemu onda amo dovoditi kulturtregerska društva?«

Poslije izvedaba Parmine opere *Ksenija* i Suppéove operete *Lijepa Galateja* kritika je posebno hvalila gđicu Rindovu za osobito lijepo, toplo i čuvstveno pjevanje naslovne uloge Ksenije i gosp. Zacha za ulogu Alekseja, kao i skladne zborove, zatim gđu Kočevar (Galateja) i gđicu Jindrovu (Ganimed), koja je bila pozdravljena tako oduševljenim pljeskanjem, da je svoju ariju morala ponoviti. U utorak 3. prosinca 1907. održana je posljednja predstava na gostovanju, Lehárova opereta *Vesela udovica,* koju je uveličala glasovita primadona Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu Irma Pollak, da bi tisak zaključio da je predstava sjajno uspjela, uz burno odobravanje občinstva, koje se teškog srca rastaje od ove vrsne družine.

Muzičke predstave u Karlovcu prikazivane su ovim redom :

1. Bedřich Smetana: »Prodana nevjesta« 7. i 10. studenog 1907.
2. Franz Lehár: »Vesela udovica« 12.,13.,19.,24. studenog i 3. prosinca 1907.
3. Viktor Parma: »Ksenija« i

4. Franz Suppé: »Lijepa Galateja« 21. studenog 1907.
5. Carl Maria Weber: »Strijelac-vilenjak« 2. prosinca 1907.

Po povratku u Osijek članovi Kazališta bili su svjedoci iznimno svečanog ozračja i neprikrivenog uzbuđenja, koje je vladalo u gradu u iščekivanju velikog događaja , svečanog otvorenja Hrvatskog narodnog kazališta. Atmosferu su dodatno podigla euforična i redovita reagiranja tadašnjeg tiska na uspjehe gostovanja u Varaždinu i Karlovcu, tako da gledalište u subotu 7. prosinca 1907. nije moglo primiti sve one koji su uživo željeli nazočiti velikoj svečanosti. Opera je svoj doprinos svečanom programu dala uvodnom predigrom Gundulićevoj pastorali *Dubravka* Ivana pl. Zajca kao i prvim činom Smetanine opere *Prodana nevjesta* u prijevodu Augusta Šenoe i pod dirigentskim vodstvom Vojtěcha Horáka. Ulogu Marženke pjevala je Ružena Jindrova, Janka Velisav Zach pl. Zachov, a Kecala Bohumil Vlček. Između tih dviju točaka gotovo cijeli glumački ansambl izveo je dramatsku ilustraciju *Slava preporoditeljima* kao živu sliku Bukovčeva svečanog zastora iz zagrebačkog kazališta, koju je u obliku prologa ispjevao dr. Milan Ogrizović.

3. Prvo razdoblje osječke opere i operete 1907. – 1927.

Kad se malo pomnije raščlani operni i operetni repertoar Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku u prvih dvadeset godina njegova postojanja, tj. do prve velike krize 30-ih godina, može se doći do nekoliko bitnih zaključaka. Prvi se odnosi na samu organizaciju rada unutar kazališta, koja izravno djeluje na muzički dio ansambla. Naime, riječ je o svojevrsnoj »tvornici« i prevelikom broju predstava, pogotovo premijera, kojih je samo u prvoj sezoni bilo 58 (!) u nepunih deset mjeseci, što znači da su izlazile kao na tekućoj vrpci. Ako se eventualno može razumjeti da se dragocjenu publiku trebalo držati u stalnoj napetosti i zanimanju za kazalište, s druge strane takav tempo rada bio je ubitačan za same umjetnike. Jer posve je nemoguće zadržati koncentraciju, a time i minimalnu kvalitetu predstava, ako se u prosjeku daje gotovo 6 premijera mjesečno uz velik broj repriza, te dugotrajne i zamorne pokuse i turneje. O svemu tome ostali su zapisi Mirka Poliča, koji je nakon muzičkih studija u Trstu i Pragu tri godine bio dirigent Narodnog gledališča u Trstu, da bi 1914. došao za direktora Opere u Osijek i na tom mjestu ostao punih deset godina. U osvrtu na prve dvije sezone Polič smatra da je jedan od glavnih uzroka stihijskom i neorganiziranom radu bila smjena intendanta u pola sezone 1907./1908. Činjenica je da

je dr. Andrić napustio ne samo kazalište nego i grad Osijek i vratio se u Zagreb krajem veljače 1908., da bi od 1. ožujka mjesto intendanta i najam kazališne zgrade preuzeo pjevač Žarko Savić. On je nastavio i ubrzao ritam premijera, a znalo se da je npr. Smetanina *Prodana nevjesta* za gostovanje u Varaždinu nastudirana za 15 dana! Taj prosjek zadržan je u Savićevoj eri, uvježbavalo se po nekoliko dramskih i muzičkih djela istovremeno, a neke su premijere izvedene i na gostovanjima, kao na primjer 21. svibnja *Nikola Šubić Zrinski* u Sarajevu. To je rezultiralo općim padom kvalitete, a Savić je počeo nizati neuspjehe i kao organizator, umjetnički šef i financijer. Slučajno ili ne, turneja, koja je obuhvaćala Sarajevo, Mostar, Tuzlu i Travnik, vremenski se poklopila s aneksijom Bosne i Hercegovine, a tom su se političkom činu mnogi narodni zastupnici iz Slavonije u zajedničkom Saboru u Budimpešti usprotivili. O tome list »Budapesti Hirlap« od 29. siječnja 1909. piše, kad bi Srbija u tom smjeru nešto konkretnije poduzela, da bi u Slavoniji izbila revolucija. To su potkrijepili tvrdnjom da su simpatije, pa i više od toga, mnogih članova osječkog kazališta na strani Srbije, jer su pretežni dio pogotovo dramskog ansambla činili Srbi. Tako ni spomenuta turneja politički nije mogla biti posve nedužna. Žarko Savić poslije posljednje predstave u Mostaru 8. lipnja 1908. šalje ansambl na ferije, ali svi odlučuju da se turneja nastavi uz vlastiti materijalni rizik, obuhvativši gradove Travnik, Županju, Ilok, Donji Miholjac, Virovitica i Varaždin, sve do 30. rujna tekuće godine, što praktički znači bez odmora. U tom je razdoblju odigrano 108 muzičkih predstava, uključujući i one u Varaždinu i Karlovcu, kao i *Prodanu nevjestu* 10. travnja 1908. u Vukovaru, te posebno I. čin iste opere na svečanoj predstavi 7. prosinca 1907. u Osijeku.

Druga sezona Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, 1908./1909., započinje u sjeni Savićevih umjetničkih, organizacijskih i financijskih neuspjeha i debakla. Pokazalo se da kazalište ne valja davati u zakup, jer se time dira u temelje njegova nacionalnog i umjetničkog značaja, pa i organizacijske kvalitete. Ipak, držeći se slova ugovora, Savić je još vodio spomenutu sezonu, koja je otpočela u Varaždinu i tu se odvijala cijeli rujan 1908., da bi u Osijeku započela 1. listopada 1908. premijerom opere *Nikola Šubić Zrinski*. Kako je Savić zamislio sezonu prema svojim osobnim profiterskim ambicijama, to je ona ponijela neke rekorde koje će teško muzički ogranak nekog današnjeg kazališta u nas ikad nadmašiti (možda s časnim izuzetkom kazališta Komedija u Zagrebu iz ere najveće popularnosti mjuzikla, 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, o čemu nemam relevantnih podataka). Savić je sezonu podijelio u dva dijela, prvi, koji se odvijao u Osijeku od 1. listopada 1908. do 28. veljače

1909. godine, s ukupno 92 predstave, i drugi na velikoj turneji od Dubrovnika 4. 3. – 25. 4. 1909. (32 predstave), preko Sušaka i Rijeke 27. 4 . – 17. 5. (19) do Karlovca 17. 5. – 21. 6. (16), poslije čega je došlo do raskida sa Žarkom Savićem, da bi trupa na vlastiti račun i rizik nastavila turneju u Sisku od 22. 6. do 6. 7. (9), Petrinji (1) , Novoj Gradiški 7. – 13. 7. (6), Vinkovcima 14. – 27. 7. (8), Zemunu 24. 7. – 8. 8. (12) i Sremskoj Mitrovici 9. – 22. 8. (12). Ukupno 203 muzičke predstave u jednoj sezoni, što znači u prosjeku 17 na mjesec – posve fantastična brojku za današnje pojmove. Sezonski repertoar upotpunjen je lakrdijama i vodviljima sumnjive umjetničke vrijednosti, što bi se moglo u jednakoj mjeri reći i za očito forsiranje unosnije operete na račun ozbiljnije muzičko-scenske literature. Iako je sezona u Osijeku trajala svega 5 mjeseci, operetni noviteti ne pokazuju pažljiviji izbor, pa su se tako uz vrijedna domaća djela *Momci na brod* Ivana pl. Zajca i *Barun Trenk* Srećka Albinija na repertoaru našla prosječna ili ispodprosječna djela kao *Šumareva Krista* Georga Jarna, Reitererov *Proljetni zrak*, ili *Dolarska princeza* Lea Falla. Prosjek su popravile operete preuzete iz prve sezone, *Car valcera* Oscara i *Šišmiš* Johanna Straussa, *Nabob* Srećka Albinija i naročito omiljela *Vesela udovica* Franza Lehára. S njom se te sezone sudbina grubo poigrala. Kad je početkom 1909. Savić poveo svoj ansambl na skoro dvomjesečnu turneju u Dubrovnik, krajnji mu je cilj bilo Cetinje, jer je bilo poznato da kralj Nikola bogato nagrađuje gostujuće družine. Nadajući se da će putem u Cetinje pokriti narasle troškove velikog ansambla u malom dubrovačkom Bondinom teatru, Savić je *Veselu udovicu* smatrao svojom udarnom predstavom, previdjevši da se u dijelu teksta izvrgava ruglu crnogorski prijestolonasljednik, pa i čitav crnogorski narod. Organizirano ili ne, na predstavi 18. travnja 1909. došlo je do negodovanja i oštrog izražavanja nezadovoljstva, što je završilo općim zviždanjem, tako da je predstava morala biti prekinuta, a iz Cetinja je stigao otkaz već skoro dogovorenog gostovanja. Dubrovačka publika posljednji je tjedan Osječanima gotovo posve okrenula leđa, a Savić se našao pred totalnim financijskim krahom. Želio je otići u Split, ali ga tamo nisu primili. Gostovanje nastavlja u Sušaku i Rijeci, ali loše vijesti iz Dubrovnika prestigle su kazališnarce. Kako su u balkanskim ratovima Primorci, Sušačani i Riječani pomagali i simpatizirali Crnogorce, to je opisani događaj izazvao veliku rezervu. Savić se bori uvjeravanjima, proglasima, objašnjava da je tekst »popravljen« i da nikakvog vrijeđanja više nema, a da dodatno ugodi publici poziva za naslovnu ulogu omiljelu zagrebačku operetnu divu Irmu Pollak. Ali uspjeh nije bio ni približan onom kakav se očekivao, a ništa nije

krenulo nabolje ni poslije prve izvedbe opere *Nikola Šubić Zrinski* u Zajčevu rodnom kraju.

Djelovanje Žarka Savića teško je shvatljivo čak ako se uzmu u obzir njegovi osobni materijalni interesi, tj. zarada ispred svega uz zanemarivanje najosnovnijih obveza prema članovima ansambla, koje je znao mjesecima ostaviti bez plaća. Avanturistički duh bez ikakvih konkretnih uporišta, bio je rođeni gubitnik. To najbolje potvrđuju crtice iz njegovog životopisa. Rođen je 1861. u Zemunu. Kao školovan pjevač bio je član Opera u Berlinu, Dresdenu, Lübecku, Stuttgartu, Hamburgu, Rigi i dr. Nemiran i lutalački duh doveo ga je i u Osijek, gdje je od grada zakupio kazalište, nastojeći na brojnim, dugotrajnim i napornim turnejama na brzinu zaraditi puno novca. Nakon potpune katastrofe s osječkim kazalištem, pokušao je svoja »iskustva« prenijeti u Novi Sad, ali je i tamo doživio neuspjeh. Istu sudbinu doživjela je i njegova putujuća operna družina. Pokušavajući oživotvoriti svoje ideje putovao je dva puta čak i u Ameriku, predstavljajući se manje upućenima kao Joco Savić, koji je bio šekspirolog svjetskog glasa i vodio jedan specijalizirani teatar u Münchenu. Ni u Americi nije ništa postigao, štoviše – na drugom putovanju zatekla ga je smrt, u Chicagu 1930. godine.

Sretnim stjecajem okolnosti pojavile su se u to vrijeme dvije istaknute ličnosti kazališnog i općekulturnog života u Hrvatskoj. Srđan Tucić (Slavonska Požega 1873. – New York 1940.), u prvom redu književnik (najpoznatije drame *Povratak* i *Truli dom* iz 1898., te *Oslobodi*telji iz 1914. godine), u mladosti mnogo putuje pa tako gotovo slučajno postaje direktor Carskog kazališta u Sofiji, gdje ostaje sve do 1909. Povratkom u domovinu preuzima mjesto redatelja i dramaturga, a ubrzo i intendanta HNK u Osijeku, gdje po potrebi i glumi. Njegovom zaslugom drama se i po repertoaru i po profesionalnosti gotovo izjednačila sa zagrebačkom, dok je opera potpuno zapostavljena opereti. Naslijeđenom repertoaru dodana je Albinijeva *Madame Troubadour*, a konačno je skinuta već ozloglašena *Vesela udovica*. Od važnijih događaja svakako treba istaknuti prvi simfonijski koncert u Osijeku.

Po starom običaju sezona 1909./1910. završila je u Osijeku već 10. travnja 1910., da bi se već sutradan krenulo na napornu turneju sve do 11. srpnja. Turneja je započela na Sušaku uz nadljudske napore intendanta Tucića da se izbrišu i zaborave neugodne posljedice prošlogodišnjih događaja. To mu, međutim, nije uspjelo, pogotovo što je talijanaški tisak osuo pravu paljbu po osječkim predstavama, što nije mogao bitno popraviti niti riječki »Novi list« svojim člancima od 27. travnja i 10. svibnja 1910. Spasonosnim rješenjem po-

kazala se mogućnost da se čak 10 operetnih predstava održi u Opatiji (Abaziji). One su za tamošnje Hrvate i strane goste bile pravo otkriće. Opatijski Kupališni odbor odlučio je svaku predstavu subvencionirati s 50 kruna, što je Tucić s gnušanjem odbio smatrajući to «. .. sprdnjom nabačenom na hrvatsku umjetnost«. Te predstave, koje su spasile ovu veliku turneju, prikazivane su u Opatiji sljedećim redom:

Srijeda 20. travnja 1910.	Srećko Albini: »Barun Trenk«
Ponedjeljak 25. travnja	Imre Kálmán: »Jesenje vježbe«
Četvrtak 28. travnja	Edmond Audran: »La Mascotte«
Ponedjeljak 2. svibnja	Florimond Hervé: »Mam'zelle Nitouche«
Srijeda 4. svibnja	Viktor Parma: »Caričine Amazonke«
Subota 7. svibnja	Srećko Albini: »Barun Trenk«
Srijeda 11. svibnja	Edmond Audran: »Lutka«
Ponedjeljak 16. svibnja	Leo Fall: »Rastavljena žena«
Četvrtak 19. svibnja	Leo Fall: »Dolarska princeza«
Subota 21. svibnja	Srećko Albini: »Madame Troubadour«

Od 29. svibnja do 4. lipnja turneja je nastavljena u Varaždinu. Bolestan i razočaran, Tucić je sve teže podnosio pritisak rukovođenja kazalištem, te je naposljetku usred turneje podnio ostavku. I tako je ansambl pri dolasku u Krapinu saznao da je 6. lipnja 1910. dobio novog intendanta, poznatog dirigenta i bivšeg direktora zagrebačke opere Nikolu Fallera.

Rođen 1862. u Ivancu, Faller je dirigiranje studirao u Beču, a u Zagrebu je najprije vodio pjevačka društva i bio nastavnik glazbe. Kao direktor zagrebačke opere (1896. – 1902.) u eri intendanta Stjepana Miletića posebno se zalaže za izvođenje domaćih opernih djela. Od 1910. do 1912. intendant je HNK u Osijeku, s kojim ga veže gotovo anegdotalni događaj iz 1884., kad je kao mladi dirigent prigodom gostovanja zagrebačke opere zabunom ostao bez partiture i bio primoran napamet dirigirati predstavu Verdijeve opere *Traviata.* Poslije drugog čina pozvao ga je u svoju ložu biskup Strossmayer i srdačno mu čestitao, da bi mu nekoliko dana kasnije, 25. studenog, nakon izvedbe opere *Nikola Šubić Zrinski* osobno predao lovor-vijenac.

U Osijeku Faller je nakanio stvoriti najbolji hrvatski operetni ansambl kao protutežu najboljoj operi u Zagrebu. Zadržao je na repertoaru brojne operete od ranije, pridodavši im nove kao što su *Grof Luksemburški, Ciganska ljubav, Muzikaševa kći, Kneginjica, Lijepa Risetta* i *Barun Ciganin.* S istim djelima, kojima je priključio operete *Šumareva Krista* i *Jesenje vježbe,* uputio se po završetku

sezone u Osijeku najprije u Varaždin (17. 4. – 5. 5. 1911.), a zatim prvi put u Zagreb, gdje je od 7. svibnja do 5. lipnja odigrano 17 predstava, a potom u Sisku još dvije, 7. i 8. 6. Zaobišavši ovaj put Rijeku i Sušak, ansambl se drugi put našao u Opatiji, gdje je od 11. do 29. lipnja odigrano ukupno 11 predstava uz ponovljeni, ako ne i veći uspjeh od prošlogodišnjeg. Za besprijekornu organizaciju pobrinuli su se direktor tamošnje Gimnazije, inače Osječanin, dr. Ivan Rabar, i kapelnik *kupališnog* orkestra, budući direktor Osječke opere Andro Mitrović. O uspjehu svjedoči Slavko Osterman člankom u riječkom »Novom listu« od 5. srpnja 1911.: *Osječka opereta je u svojoj kratkoj sezoni veoma lijepo, upravo prelijepo uspjela. To znadu svi, koji su išli u kazalište, razgovarali s publikom ili čitali kritike. Svake se je večeri od početka do kraja odobravalo, pljeskalo, često cvijećem nagrađivalo, a poslije predstave čestitalo intendantu i umjetnicima. Zanimljivo da se sudovi opatijske publike, koja s osječkim umjetnicima nema ama baš nikakve odnose, umalo sasvijem slažu sa sudovima osječke i još više zagrebačke publike. Ovo gostovanje osječke operete možemo smatrati da je sasvim lijepo uspjelo, jednako u nacionalnom, moralnom, odgojnom, financijskom i svakom drugom pogledu.* Uspjehu je umnogome pridonio konsolidirani i izbalansirani umjetnički sastav, na čijem je čelu bila buduća budimpeštanska primadona Gitta Halász, te uz nju Frida Grosz, Dragica Frobe, Micika Hrvojić, Marija Prugovečka, Lujza Martinek, Elza Anhalt, Desa Makušinska, Božena Aschenbrenner, Dušan Mitrović, Tošo Stojković, Vladimir Majhenić, Aleksandar Gavrilović, Aleksandar Letica, Alfred Grunhut, Zvonimir Strmac, M. D. Milovanović, Josip Maričić, Ivan Zach, te Dragutin Vuković, koji se istakao i kao vrsni operetni redatelj. Uz dirigente Jana Janotu i Stjepana Paulsena, većinu djela dirigira sam Faller.

Tražeći svojevrsnu potvrdu uspjeha i superlativnih ocjena u Zagrebu, Varaždinu i Opatiji, Faller je sezonu 1911./1912. otvorio gostovanjem u Beogradu i Zemunu od 1. do 28. rujna 1911., ali nade su se izjalovile. Već u najavi gostovanja beogradska »Pravda« od 24. kolovoza 1911. manipulira i špekulira glasinama o osječkom kazalištu još iz vremena Žarka Savića, koji nije bio na dobrom glasu u Beogradu. S velikim rezervama primljen je i Fallerov plan o forsiranju operete, pogotovo što su u javnost prodrle vijesti o nezadovoljstvu dramskih glumaca zbog toga, pa je tako Josip Pavić otišao u Zagreb, a Žanka Stokić i Dragoljub Gošić u Beograd. Iako je operetni program bio atraktivan: *Ciganska ljubav, Lijepa Jelena, Grof Luksemburški, La mascotte* i dr., odaziv i prijem publike bio je nepredvidiv i promjenljiv, tako da su tri najavljene predstave morale biti otkazane zbog slabog posjeta. Daljnji tijek sezone opet

se odvijao u predimenzioniranoj produkciji od ukupno 53 naslova, od čega na operu otpadaju tri: *Hoffmannove priče* (premijera), *Nikola Šubić Zrinski* i *Prodana nevjesta* (obnove), sve pod dirigentskom palicom Nikole Fallera, a na operetu šest premijera: *Romantična žena* Carla Weinbergera, *Seviljski kongres* Claudea Antoinea Terrassea, *Neumorni Lola* Edmonda Eislera, *Čista Suzana* Jeana Gilberta, *Mali grof* Aladara Renya i *Škola ljubavi* Ferencsa Korolanya. Sveukupno je odigrano 208 predstava!

Bez ikakvih objašnjenja Faller krajem te uspješne sezone napušta Osijek, odlazi u Zagreb, povremeno dirigira u Operi, a od 1924. predsjednik je Hrvatskog pjevačkog saveza. Umire u Zagrebu 1935. godine. Na mjestu intendanta HNK u Osijeku nasljeđuje ga iskusni kazališni organizator i glumac Mihajlo Marković, koji u sezonu 1912./1913. ulazi u velikom stilu. To potvrđuje već rujanskim tradicionalnim gostovanjem u Varaždinu od 7. do 29. rujna (s nastavkom u Bjelovaru od 1. do 6. listopada) s operama *Prodana nevjesta* i *Hoffmannove priče*, te operetama *Jesenje vježbe, Grof Luksemburški, Barun Trenk, Lijepa Jelena, Čista Suzana* i *Mali grof*. Valja dodati da od samog početka Marković usmjeruje i dramski repertoar u posve novom, ozbiljnijem pravcu, o čemu svjedoče djela Iva Vojnovića, Ivana Cankara, Branislava Nušića, kao i Shakespearea, Ibsena, Schillera i Dostojevskog. Marković posvećuje potrebnu pažnju i operi, pa se tako prvi put na osječkoj sceni pojavljuju opere *Madame Butterfly* Giacoma Puccinija, *Fra Diavolo* Françoise Aubera, *Mignon* Ambroise Thomasa i *Traviata* Giuseppea Verdija, sve u produkciji dirigentsko-redateljskog dvojca Stjepan Paulsen – Dragutin Vuković. Od operetnih noviteta na repertoaru su se našli *Boccaccio* Franza Suppéa, *Alma, gdje stanuješ?* Waltera Kolloa, *Dragi Augustin* Lea Falla, *Eva* Franza Lehára i *Kornevilska zvona* Jean-Robert Planquettea. Sezona u Osijeku trajala je neobično kratko: od 8. listopada do 26. veljače, nakon čega je uslijedila prava megaturneja, veliko gostovanje organizirano u nepogrešivom Markovićevom stilu na relaciji Opatija – Dubrovnik – Split – Šibenik – Sarajevo – Tuzla – Brčko – Vinkovci – Zemun – Vukovar – Sremska Mitrovica od 1. ožujka do 30. srpnja 1913. godine, što je značilo provesti na putu punih 5 mjeseci i posjetiti 11 gradova!

U svojoj drugoj sezoni (1913./1914.), želeći što više uzdignuti značenje opere, Marković u Osijek dovodi za direktora opere već poznatog dirigenta Andra Mitrovića, koji je u svom opsežnom dopisivanju s Radoslavom Bačićem iskazivao otvorene ambicije u tom smjeru. Njegove ambicije u prvom su se redu odnosile na sistemsku reformu u radu kao i na profesionalizaciju umjetničkog kadra. Rođen 1879. u Dubrovniku, školovao se u Zagrebu i Pragu; najprije radi

kao zborovođa u Ljubljani, a od 1902. do 1905. na Sušaku gdje s nadarenim amaterima izvodi čak i opere, prve na hrvatskom jeziku u tom talijaniziranom kraju. Sljedećih pet godina vojni je kapelnik u Zagrebu, zatim dvije godine vodi kupališni orkestar u Opatiji, u sezoni 1913./14. direktor je Osječke opere, otkuda odlazi za prvog intendanta novoosnovanog Gradskog kazališta u Varaždinu, gdje ostaje sve do 1922., kad preuzima mjesto direktora Opere u Mariboru (do 1931.). Poslije toga, sve do smrti 1940., profesor je na Muzičkoj akademiji u Zagrebu.

U nedostatku najosnovnije dokumentacije i bez ikakve sustavne administracije iz tog vremena, ne može se sa sigurnošću tvrditi kakve su veze i kontakti postojali između osječkog Kazališnog odbora i Mitrovića i da li je on slovio kao službeni kandidat za novog direktora Opere. Osim umjetničkih razloga postojao je još jedan vrlo važan, zbog kojeg je Mitrović svim silama nastojao doći u Osijek. Tu je, naime, živio novinar i bivši suradnik Frana Supila u riječkom »Novom listu« Anđelko Gjurski, otac njegove supruge, tada još mlade, a kasnije poznate i slavne hrvatske operne pjevačice Ančice Mitrović, koja je svoj debut imala u Osijeku kao Fiametta u Suppéovoj opereti *Boccaccio* 11. rujna 1913. Mitrović u toj sezoni predstavlja pet opera: *La bohème* Giacoma Puccinija, *Cvrčak na ognjištu* Karla Goldmarka, *Krabuljni ples* Giuseppea Verdija, *Cjelov* Bedřicha Smetane i *Manon* Julesa Masseneta, što je vrijedno svake hvale, te se, s obzirom i na prošlu sezonu, sada već može, iako vrlo stidljivo, razmišljati o početcima osmišljenijeg koncipiranja opernog repertoara (4 djela talijanskih skladatelja, 3 francuska, jedno njemačko i jedno slavensko). Kako je i Marković bio pristalica ideje da dio premijera mora biti »za svačiji ukus«, to se izravno kosilo s Mitrovićevim ambicijama i umjetničkim uvjerenjima, pogotovo što je i bio primoran staviti na program i nekoliko novih opereta. To su bile *Ciganski primaš* Imre Kálmána, *Muž-veseljak* Edmonda Eislera, *Bosonoga plesačica* Srećka Albinija i *Poljačka krv* Oscara Nedbala. I opet o odlasku Markovića i Mitrovića nema vjerodostojnih podataka, ali činjenica da je krajem veljače 1914. ansambl na turneju poveo Leon Dragutinović, daje naslutiti da se Marković već vratio u Zagreb, a Mitrović najvjerojatnije otišao ravno u Varaždin. U svakom slučaju, posljednje dvije godine bile su sigurno najuspješnije u ranoj fazi rada osječkog HNK, zahvaljujući Markoviću i Mitroviću, uz sporadične bljeskove Nikole Fallera.

I opet sezona u Osijeku završava krajem veljače 1914., a ansambl kreće na turneju 2. ožujka: Dubrovnik, Split, Šibenik, te Mostar (1. – 29.6.) i Tuzla (1. – 13. 7.), u kojima je kao završna predstava izvedena premijera opere *Ma-*

non Julesa Masseneta. Iz tog je kalendara vidljivo da je atentat na austrijskog prijestolonasljednika Ferdinanda u Sarajevu zatekao osječko kazalište u Mostaru, pa je pravo čudo da je uspjelo opstati i preživjeti ondje još čitav tjedan nakon atentata, a onda u Tuzli nastaviti gostovanje. Čini se da su u Bosni i Hercegovini zbog nastale opće pomutnje Osječani jednostavno bili potpuno zaboravljeni. Nakon hitnog prebacivanja preko Save (kao nekad za vrijeme aneksione krize), u već nastalom ratnom vihoru kazalište uspijeva održati samo još dvije predstave u Slavonskom Brodu, 27. i 28. srpnja 1914. Osvrćući se na to razdoblje Mirko Polič u svojim zapisima zaključuje da je bilo značajnih i priznatih uspjeha, ali da dvije temeljne stvari za egzistenciju svakog kazališta nisu postignute, a to su čvrst repertoar i stalan personal. U drami to je ostvareno samo djelomično, ali u operi nikako. Na trećem mjestu spominje kronični nedostatak vlastitog umjetničkog podmlatka, koji bi bio u stanju nositi se sa sve većim repertoarnim zahtjevima. Polič smatra da je i to jedan od bitnih razloga zašto je tih prvih godina prevladala tehnički lakša opereta na račun opere, bez obzira na sklonosti publike prema opereti, koje se u ondašnjoj financijskoj strukturi kazališne organizacije nikako nije smjelo zanemariti. Stoga i nije čudo da su se samo četiri opere izvedene u tom razdoblju uspjele dulje zadržati na repertoaru: *Prodana nevjesta, Nikola Šubić Zrinski, Hoffmannove priče* i *Traviata.* Mirko Polič taj dio svojih zapisa završava slijedećim riječima : *Da je Hrvatsko narodno kazalište u Osijeku u tom prvom razdoblju svog rada dokazalo svoj razlog postojanja na najbolji način, govori činjenica da je 1914. sve bilo pripremljeno za gradnju nove kazališne zgrade, a da je po tom pitanju pala definitivna odluka baš na dan proklamiranja opće mobilizacije – to je tragična sudbina ovog zavoda.* (Neka mi bude dozvoljena digresija sa skokom u sadašnjost: Bez obzira na ljepote i vrijednost prirodnog rezervata i nacionalnog parka, močvara i mulj nalaze se u neposrednoj blizini Osijeka. Ali kulturnu močvaru i mulj još je teže ukloniti iz sfera ljudskog razmišljanja. Valja se sjetiti kasnijih djelomičnih ili temeljitih obnova kazališne zgrade sve do 1974., kad se deset narednih godina jalovo raspravljalo što učiniti sa zgradom. Ipak, stara je dama obnovljena, ali je u vihoru Domovinskog rata brutalnim granatiranjem ponovno srušena. Osijek je u međuvremenu stasao u slavonsku metropolu velikih ljudskih potencijala na svakom području. S tih aspekata sigurno zaslužuje da se inicijativa iz 1914. godine obnovi i ostvari, pa makar i nakon punih 100 godina!).

Kad bi se u najkraćim crtama htjelo sažeti domete i rezultate rada Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku u prvih sedam godina (sezona), odmah treba istaknuti da je sudbina mlade hrvatske pozornice gotovo posve ovisila

o sposobnostima, stručnosti, izdržljivosti i ambicijama (u pozitivnom smislu pojma) pojedinaca. Među njima se izdvajaju dr. Nikola Andrić, Nikola Faller, Srđan Tucić, Mihajlo Marković i Andro Mitrović, kao intendanti, direktori Opere, dirigenti, redatelji i organizatori. To su bile one pokretačke snage, koje nisu dozvolile da napredak kazališne misli i prakse u Osijeku zapriječe razne političke, materijalne, organizacijske i zakulisne igre, nego su snagom svojih ličnosti to teško breme stalno vukli naprijed. Osim toga, ti su ljudi imali jasne vizije umjetničkog profila osječkog kazališta za kakvim su težili i nastojali ga u što većoj mjeri ostvariti bez obzira na bezbroj poteškoća, na koje su svakodnevno nailazili. Bili su svjesni činjenice da se novo kazalište svojoj užoj i široj sredini može nametnuti samo opsežnom produkcijom. Neka bude još jedamput zabilježeno da je Hrvatsko narodno kazalište u tom razdoblju u Osijeku odigralo više od 1.100 predstava, uz još 868 na već ranije opisanim turnejama u 33 grada i mjesta, čime se približilo fantastičnoj brojci od oko 2.000 predstava!

(Nastavlja se)

Ivka KRALJEVIĆ

Haiku

Olujne bura.
Bezlisne grane pune
plastičnih kesa

Stara kostelja:
Mokar novinski papir
»ukras« na grani

Kuhinjska krpa
luta pustom ulicom
– vjetar fijuče

Polomljen križ
ugašen lampion
– bura na groblju

Sunčeve zrake
griju praznu šetnicu.
Zastave vijore

Podne u gradu.
Kanta za smeće puna
gladnih mačaka

Stravičan prizor:
pod granom bora skršen
novi mercedes.

Lebićada.
na granama šimšira
Zrnca soli

Krijesti more.
Barake u portu plešu
krabuljni ples.

Na horizontu:
ribarski brod u raljama
divljih valova

Vjesnik proljeća
bijelim cvjetovima
prkosi buri

Mimozin cvijet
mami polaznika
bojom sunca

Trg M. Marulića
Leteći prijatelji
nad spomenikom

Zalazi sunce.
U odsjaju zrcali
otok ljubavi.

Pogled kroz prozor.
Bura nije omela
cvat ljubičica

Teče zimski dan.
Bura mete puste
gradske ulice

Steže hladnoća.
Niotkuda smijeha
na novoj Rivi.

Mijo Miće UŠIĆ

Štorice – priče kroz rođendane

Prvoga se svojega rođendana, 6. 1. 1924. – bome i ne sjećam koliko god se naprezao. To isto mogu reći i za drugi i za treći, a o četvrtom mi se nešto mutno vrti u glavi, da sam trčkarao gole guzice u nekoj maloj, kratkoj »kotulici«.

Do sedmog rođendana mi je mutno, osim prvog dana škole, kad u školu nisam došao. Prestrašio sam se, jer me nitko nije vodio. Drugi me dan majka dovela i ispričala se »maještrovici«, a ona mi na materinskom jeziku kaže: Ej, moj lipi »pulastrić«, kantat ćeš ti meni sutra ka kosić! I doista sam kantà, ali ne po našu, nego po talijanskom.

To njezino sutra nije dugo došlo i nisam je vidio dok se nije vratila 1945. god. iz konfinacije sa Sicilije, kamo su je vlasti prisilno prognale, da nas ne zarazi našim hrv. jezikom.

Deveti mi je rođendan bio najtužniji, jer mi je ujac Mijo, najdraži ujak, umro u 37. godini života od posljedica ranjavanja u I. svjetskom ratu od Talijana, koji su mu kasnije, na spomen-ploči, mrtvom promijenili ime i prezime u « Stermotti Michele «. Ni mrtvi nisu tada imali mira. Izrovalo nam i naša sveta groblja.

On je bio napredan i uzoran pčelar (sto raznobojnih ulišta), ujna ga je nadživjela 61 godinu kao udovica. Primala je njegovu malu invalidninu. Barem nešto za sve pretrpljeno!

I danas, poslije 75 lit s ponosom se sjećam njegovih pametnih i proročanskih riječi: »Nemoj, sinko, da te tuja lipa vanjština očara, nemoj svoj jazik ni za kakve šolde prodavat, aš ćeš svoju domovinu razočarat.«

Jedanaesti mi je rođendan ostao u sjećanju, jer su nam Talijani sa zvonika skinuli najveće zvono, ostalo je školsko i jedno malo za uporabu. Nakon toga su ga rastopili i upotrijebili za izradu bombi. Skinuli su i željezničku prugu Poreč – Trst la »Parenzana«, koja je navodno potopljena negdje na Mediteranu, namijenjena za Abesiniju. Pričao mi je jedan povratnik iz Abesinije, kako su tamo 1935-36. ratovali s domorocima, koji su branili svoju okućnicu, pa na turu nosi ožiljak od strelice.

Dvanaetoga se rođendana itekako »rikordan«, jer sam te godine dobio prve – tenisice: »Ćo moj, ki će se smenon.« Nitko mi nije bio ravan, veselju nije bilo kraja, svima sam pokazivao noge u njima – da bi zločesti mulon izaziva zavist

– skakutao i trčkarao od kuće do placa. Onakvo ushićenje i veselje dojmilo bi se smiješno i demodirano današnjih tinejdžera, kad mogu imati što god zažele već u trećoj ili petoj godini.

Trinaesti mi je bio također sretan, jer sam tada za »Bermu« dobio od »šantula« »oroloj«, da vidiš razrogačene oči onih koji nisu ni to dobili. Siromašan kum!

Četrnaeti mi je rođendan ostao naročito u pameti, dobio sam na dar »bičikletu«, otac mi ga je, na nagovor majčin, kupio na rate za ondašnjih 300 lira kod Durina na Đardinima.

Tada je, opet na nagovor majke, ona je bila pokretač, liječnik Cukon iz Valture otišao u Pulu i upisao me u I. raz. trgovačke škole »Giovanni Grion«, i tako je počelo moje mukotrpno školovanje Valtura – Pula i natrag na selo (10 km), gdje su me čekali svi seoski poslovi, a navečer petrolejka pod napon na ognjištu, uči i uči do ponoći, a druge čuješ gore u kameri hrkati. Ujutro pospan na bičikletu i juriš! Nije bilo sudara ni auta, ali je onaj jedini, kojim je liječnik dolazio u ambulantu, na uglu današnje zračne luke usmrtio jednog Valturca na motorkotaču.

Nisam ni sada, u 84. godini zavidan današnjim klincima kad ih tatice ili mamice voze u BMW-u školu ili na trening. Jao nama, blago njima! Možda bi se, da smo onda imali današnje tehničke mogućnosti, oni sada vozili u školu ne u tatinim BMW-ima, nego u letećim tanjurima.

Dvadeset i prvi rođendan bio mi je najteži u životu, tada se s 21 godinom stjecalo pravo punoljestva, a bilo je to 6. 1.1945. Proslavio sam ga osamljen u tuđini, »inkognito«, u sjevernoj Italiji kao »soldato sbandato« izgubljen u svemiru bez oca i majke te braće, nakon kapitulacije Italije 8. IX. 43.

Uspjeli smo tada, nakon tri dana borbe s komandnim kadrom, koji nas je htio predati Nijemcima, spustiti se ponjavom preko prozora i razbježati se kud koji, mili moji.

Ja sam se sklonio kod obitelji prijatelja sjemeništarca, Maccoco, u Albi. Kući sam se, radi sigurnosti njihove i moje, javio pseudonimom »NIGA DOMA«. Za brata, koji je bio mornar u gradu Tarantu, nisam čuo, dok se nismo našli doma 1945. godine.

Tada mi je ispričao da se kao Istranin priključio pokretu za oslobođenje Jugoslavije. Kasnije je saznao u kakve je jedinice dospio, jer je tada u južnoj Italiji bilo raznih agitatora svih boja (di tutti colori).

Napisao sam tada (6. 1. 45.), i sačuvao, svoju prvu pjesmu na talijanskom jeziku, koju sam tek 1996. preveo na hrvatski jezik.

Nisam je pisao s veseljem nego iz ljutnje i mržnje što nisam ondje kamo pripadam. Pjesma je uvrštena u moju prvu zbirku pjesama »Valturske Iskre«, 1997., i drugu »Delaj i Muči« 2004., u nakladi HKD-a sv. Jeronima. Naslov: »Il compleanno in esilio«. Citiram samo predzadnju kiticu na jednom i drugom jeziku:

O mamma, se dolente mi vedessi in questo stato
Senza le tue carrezzovoli mani abbraciato
O madre mia, più che cara,
Quì a Cherasco la vita é amara.
Mila majko, nemoj tugovati,
Tvoj te sin ne more zvati.

O majko,da me tužna vidiš ovakvog
Bez tvog danas zagrljaja slatkog,
Znaj, o majko, majko meni najbliža,
Da u Cherasku život nije bez križa.
Mila majko, nemoj više tugovati,
Tvoj te sin ionako ne može zvati.

Bili smo mi Istrani u takozvanim specijalnim battaglionima ponižavani, vrijeđani i maltretirani od sotto-tenenta i tenenta i onih napolitansko-kalabreških sitnih sergenata izrazima kao što su: schiavo, barbaro, čak i bastardo, canta (pjevaj), ali nemoj pjevati »Bandiera rossa«. Usput da kažem, da sam od Slovenaca prvi put čuo u kasarni pjesmu: »Nabrusimo kose«.

Što je bilo, bilo je previše od tih mačkožderača zadojenih idejama »ÜBER M«, da poludiš, rekli bismo mi danas!

Vratio sam se ljeti 1945. preko brda i dolina razrovane sjeverne Italije. Moram priznati da su mi u razdoblju 1943. – 45. pomogli crkveni ljudi u zamjeni osobnih i drugih relevantnih dokumenata, u besplatnoj poduči, u polaganju privatnih ispita.

Dvadeset i treći rođendan, nakon skromnog maturalnog ludovanja i putovanja (tada se nije biralo inozemstvo), tek smo preživljavali. Iz Rijeke preko Bleda, izvora Savice i Vingara do Zagreba. Tu smo se navečer, prvi put, našli na operi: N. Š. Zrinski. Probudio nas je pljesak publike na zvuke: U boj, u boj, mač iz toka...

Vratili smo se sutradan u Internat u Rijeci pa onda doma u Valturu na zaslužene pretfakultetske ferije. Fakultet sam, nažalost, vidio samo izvana.

Počela je agitacija: Šamac – Sarajevo, to je naša meta, izgraditi prugu obveza je sveta! Tko li je tada smio reći NE?

Rusi su imali sibirske gulage za neposlušne, kao što je bio i prof. Ante Ciliga, naš susjed iz Šegotića. Kasnije su ga ipak kao stranca prognali. U Hrvatsku – Zagreb vratio se devedesetih i tu je u 94. umro. Nećak mu živi u Valturi.

Naši nisu imali Sibir, naše su neposlušne otocirali na Goli – današnji spomenik sramote, užasa, strave i nečovječnosti!

Tko će koga, nego svoj svoga, to je nama urođeno (dva su Valturca to iskusila, ali su doma umrla).

I tako sam se priključio Učiteljskoj brigadi i krenusmo put Bosne. Kampirali su nas u Lašvi i tu smo odradili svoj »Horuk«, a doma sam se vratio s posuđenim cavatama, jer su se moje cipele raspale od socijalističkih ideja, a ideje ne štite naše gole noge! Imam još »iskaznicu« iz te avanture.

Bile su to godine gladi – mizerije – kontrahaže – otkupa – sijanja kikirikija, sve za državu, za socijalizam! Nismo do tada ni znali da kikiriki daje plodove ispod zemlje kao i naš (američki) krumpir.

Bile su to godine zona A i B, zone previranja. U Puli blagostanje pod engleskom upravom, u našoj zoni B glad i bijeda.

Došao je i očekivani 15. IX. 47. Tom povijesnom događaju pridonio je i naš istarski borac mons. Božo Milanović. Nastupio je tada »Exodus« iz Pule i Talijana i Hrvata s talijaniziranim i netalijaniziranim prezimenima te Engleza. Naši su povlačeći se pod pritiskom Saveznikâ 1945. iz zone A u zonu B odnijeli što se moglo odnijeti (i moj je otac morao voziti), a sada, 1947., demolirali su ostatak ONI odlazeći u nepoznato.

Dvadeset i četvrti, nakon povratka s pruge Šamac – Sarajevo, našao sam se u – fizički gledano – slobodnoj Puli i I. X. 47. primljen sam u službu u Općini kao prevoditelj, jer je dosta Talijana (svjesni) ostalo u službi Općine.

Prije odlaska Saveznika iz Pule, tu se odvijao buran politički život, manifestacije jednih i drugih političkih nazora. Sjećam se jednog takvog prizora, kad su izbjeglice iz susjednih mjesta Vodnjana, Galižane i Šišana, koji su nas od ranije poznavali, podmetali talijansku »bandiru«, gurajući nas iz glavnog trga »Đardini« s parolom: Druzi, nemate tu što tražiti, to je naš grad, naša zemlja Italia – kidaj u zonu B pa preko Učke kamo ste i prije bježali. Eto, što politika uradi od naroda. Tada je Pula ostala poluprazna i nagrnula je masa zbrda-zdola, netko milom a većina silom. Propaganda je bila naš prvi pokretač.

Amerikanci su onomad krenuli na zapad svojevoljno kolima i zaprežnom konjskom snagom, a ovi današnji, tako reći naši, s istoga su krenuli mehaničkom

konjskom snagom da je Pula postala takav međunarodni grad te je došlo do kakofonije, novi moderni grad BABILON, da nitko nikoga nije više potpuno razumio. Onaj mali broj entuzijasta izbjeglih iz Istre dvadesetih, sada povratnika iz Juge, nije mogao značajno utjecati i dati gradu novo obilježe, novu dimenziju i udahnuti mu novo ozračje i novu dušu.

Dvadeset i šesti rođendan proveo sam u JNA na dosluženju vojnog roka, 6 mjeseci, zato što mi je prvi dio priznat iz tal. vojske. Krenuli smo iz Pazina u četvrtom mjesecu u nepoznato i dospjeli smo – dopeljali su nas kamo drugamo nego opet u Bosnu ponosnu (naša navodno pradomovina), iza Ilidže u Hrasnicu ispod Igmana u radne jedinice. Gradili smo nova naselja i fab. »PAMOS«.

Dopremili su nas s istoka i zapada, svih boja i uvjerenja, sve one koji nisu okusili slasti JNA. Bilo nas je oko 1.000 – starih, mladih, iz svih rodova bivših raznoraznih vojski.

Svako toliko, dolazili bi agenti KOSA i odveli bi jednoga, pa drugog, a i trećega, i nikad ih više nismo vidjeli.

Ja i još nekolicina donekle školovanih momaka obavljali smo poslove administracije kao ćate. U kancelariji smo obračunavali norme – radne sate – prebačaje itd. Tko nije ispunio normu, nije primao više od 20 din. dnevno, a mi ćate dobivali smo fiksno 1.000 mjesečno. Izdržali smo tih šest mjeseci, tj. 8, jer su nam susjedi svaki čas zveckali oružjem na rumunjsko-bugarskoj granici.

Vratim se ja krajem godine (1950.) u Pulu te sutradan navratim u Valturu da vidim kakva li je situacija, jer sam načuo da sve seljake tjeraju na prugu Lupoglav – Štalije, i doista zatekao sam živu žalost, nema mrtvih, ali nema doma ni živih. Na Šamac – Sarajevo išli su mladi, zdravi, a sada mladi i stari (otac je imao tada 56 g.) svi na izgradnju Pruge.

Ugljen iz Raše, Labina i Pićna ne može čekati, bila je »parola«; trebaju ga fabrike, željeznice, škole, narod itd.

I tako, doma sam zatekao zatvorena vrata, krave u štali muču, mater je od nekuda došla i objasnila mi da je najstarija u bijegu, jer je milicija traži, a najmlađa i otac pod Učkom!

Kad nisu našli sestru, pokupili su mater i u kamion s drugim ženama pa pod Učku u Šušnjevicu. Drugi se dan majka vratila, pobjegla, ali za kratko. Opet su je bez milosti pokupili.

Nakon četiri dana ponovo se vratila, ali uz liječničku pismenu potvrdu. Ja sam još bio na dopustu nakon vojske i pomagao doma koliko se u takvoj situaciji moglo pomoći.

Milicija je i dalje nemilosrdno vukla po sobama starije žene, koje su se opirale dobrovoljno poći. Nelogično zvuči: dobrovoljno je, a MORAŠ! Mili Bože, kud sam zašo...

Trideset i četvrti rođendan smatram u svom privatnom životu darom Sudbine! Mladu sam upoznao u restoranu »Poreč« u Puli. Došla »purgerica« na more, na 15 dana, a ostala je još punih 36 godina mojih rođendana, dok je nisam vratio njezinima, 1995.

Šalim se, oprostite, skupa smo se vratili, odnosno napustili Pulu i još smo skupa, hvala Bogu. Zusammen!

Vrijeme je teklo svjetlosnim godinama: dva puta se vidjeli na kupalištu »Stoja«, a treći put sam je zaprosio u Zagrebu (rekli su mi da bi samo munjen mladić to uradio) i odgovarao na teška puničina pitanja. Nepovjerljiva eventualna buduća punica postavljala je teža pitanja nego ispitna komisija na maturi. Taj ispit sam nekako položio s plus 4 pa sam je tu večer smio povesti van bez pratnje. Izveo sam je na večeru u restoran »Okrugljak« i ne usudim se ni reći koliko su me tamo operušali. Nek ti bù, tajkunu jedan! Kod prethodnog ispitivanja, buduća punica nije rekla da joj kći puši, vjerojatno nije ni znala, pred njom nije moja buduća pušila. Rekla mi je samo to da je moja buduća, ako do toga dođe, nesuđena učiteljica, jer su je prije kraja školske godine, u četvrtom razredu, izbacili iz škole kao nepodobnu za odgoj djece u Socijalizmu! Završila je potom gimnaziju.

Četvrti put došla je ona u pratnji najstarije od osam sestara na ogled kod mojih u Valturu. Tu nije baš jednoglasno i oduševljeno prošla. Da su znali da još i »fumà«, ča bi bilo. Nije fumala pred mojima još godinu dana, dok se nije »štufala«.

Bila je »furešta«, a bilo je domaćih lipih divojki, ali na moje uporno inzistiranje ipak je dobila prolaznu ocjenu.

Kod petog susreta, 31. XII. 1958., vjenčali smo se u crkvi sv. Blaža u Zagrebu. Roditelji su mi poslali čak 100 l vina za tu prigodu, naravno – bez zle namjere!

Mada je to bilo »blic« vjenčanje, eto i danas smo zajedno sretni i »zaljubljeni« i slavit ćemo uskoro i zlatni pir, ako Bog da i preživimo izbore 2007. – i dobijemo i prihvaćenu četvrtu ratu mirovine iz prošlog stoljeća, žrtvovane za oslobođenje domovine. Nek se zna!

Nakon trogodišnje uzorne veze, poveo sam je, odnosno zajedno smo krenuli na izostalo bračno putovanje. Krenuli smo brodom Pula – Zadar – Split – Dubrovnik da bismo preko Mostara stigli na Ilidžu i razvikane sumporne

kupke, onamo gdje sam pedesetih godina kao vojnik (naše) JNA pio prvi put rakiju iz »čokanjča« i prvi put čuo »ćato« »boza« »ćevap«.

Biti tamo, a ne posjetiti vrelo Bosne, bio bi zločin stoljeća. Ona vožnja alejom lipa i kočijom, ona janjetina na ražnju, da prste poližeš. Ne trebaš ni salvetu!

I tako, upoznasmo pola naše ilirske države pa preko Baščaršije, gdje se napismo boze, dalje preko našeg Jajca, koje još krvari, a gdje smo odslušali snimljeni govor druga Tita, i preko Banjaluke do Laktaša na »angurije«, ogromne lubenice prirodnog okusa, i onako napuhnuti krenusmo put rodnog mjesta svoje odabranice. »Agrama«.

Nakon nekoliko dana predaha i analize doživljajâ, vratili smo se preko Zidanog M. doma u Pulu i, radeći svaki na svom poslu, tu ostadosmo do 14. 7. 1995. – kada smo kao umirovljenici odlučili napustiti moj i otići ženinom rodnom kraju, ostaviši »istarski kamen, more, brnistru i ružmarine, šparuge, smokve a i naše – lipe boškarine«.

I tako rođendani prolaze, a moj 38., kobni rođendan nastupio je 1962. godine. Tada sam u Općini, nakon 14 godina uzornog rada, čak na kraju godine 1961. nagrađen i unaprijeđen, postao u trećem mjesecu 1962. višak radne snage. Tako je pisalo u rješenju, a kakve li ironije – na moje radno mjesto zaposlena su čak dvojica. Jedan je još živ.

Nakon podosta istraživanja, saznao sam iz pouzdanih izvora da je uzrok »moje vjersko uvjerenje«, jer je Općina na moju žalbu Maršalatu (čak smo do tamo došli) odgovorila da svojim vjerskim i kršćanskim ponašanjem kvarim ugled općine.

Zamislite, a zašto? Onda je Ustav lažan. Još danas živući devedesetdvogodišnjak, bivši predsjednik Općine, a i prijatelj, rekao mi je, kad sam ga posjetio, da kada mislim raskrstiti s religijom. I što još reći? Ufaj se u se i uuu...

Stvarni je uzrok sasvim treći. Jer sam usprkos dugogodišnjim i dugotrajnim zahtjevima UDBE odbio suradnju (da budem špia), tj. da u sklopu svoje vjerske aktivnosti (meni će popi vjerovati) radim radnje koje mi moja savjest nije mogla dopustiti.

Učili su nas doma i u školi da budemo čestiti i karakterni. Bilo je i težih supatnika, eliminiranih još u ratnom razdoblju, ili u poslijeratnom šikaniranih i prikraćivanih za elementarna prava.

Pogodila nas je takva situacija finacijski, fizički i psihički, a i ugled su nam pokušali potkopati, ali smo se nekako uz pomoć dobrih ljudi izvukli i, uz zagrebačku solidarnost, i fizičku i financijsku, stabilizirali egzistenciju. Moram

doduše i priznati da su nam iz Ministarstva financija u Zagrebu ponudili zaposlenje u Zadru ili Belom Manastiru, ali nismo prihvatili takvu soluciju. Nisam htio napustiti rodni kraj. Vratio sam se 1945. čak iz Italije, a da sada bježim: Ne. Kreni, čovječe, s ovoga svijeta / U oblake se vini još ovog ljeta / Kule gradi,jer ove se brzo ruše / Ljudi su dolje samo za svoje guše..

Bilo je i sretnih trenutaka, kao 46. rođendan. Tada je otac, iako već teško bolestan, 8. 4. 1970. obnovio u svojoj crkvi u Valturi zajedno s majkom pred vlč. don Željkom Staverom zavjet pedesetogodišnje veze, slaveći skromno svoj Zlatni pir.

Dovršio je sljedeće godine, u 76. godini, svoj težak seljački život, boreći se do tada iz dana u dan da bi obdržao obvezu još od davne 1920. i sačuvao obitelj u granicama što ih je dopuštao života na selu.

Dospio je kao vojnik u I. svjetskom ratu sve do rijeke Piave, a Mussolini ga četrdesetih mobilizirao pa je vidio i Napoli.

On nije znao za današnji ratni stožer, ali je imao puno stožera u dvorištu. Svaka je kopa sijena i slame imala svoj stožer.

Nije doživio naše kune ni lipe, a ne bi se puno ni okoristio, ali je živu kunu zlaticu držao u gajbi, a pod lipom se hladio.

Nisu ga mazili Talijani, a nisu ni naši, najprije na Lupoglav – Štalije, a potom prisilno tući hrđu na brodovima u Uljaniku.

Došlo je Hrvatsko proljeće sedamdeset i prve, zapuhao je novi vjetar, napetosti su se donekle smanjile. Ja sam tada već, uz pomoć dobrih ljudi, bio ponovo zaposlen. Na ponovljeni natječaj primljen sam u ZZZD u Puli na mjesto analitičara-statističara.

Nastupilo je novo ozračje, život je poprimio nove dimenzije, suze nisu bile više gorke nego suze radosnice cijeloga moga istarskog puka, napaćenog, zapostavljenog i napuštenog od svoje matice. Istarski narodni heroj Jakov Cerovac zaplakao je tek 1971., kad je nakon 25 godina našu i svoju omiljenu pjesmu: »Krasna zemljo, Istra mila, dome roda hrvatskog« čuo u novom valu hrvatskog proljeća. Zar je trebalo 25 godina čekati i sazrijevati da bi se saznalo da postoje i sinovi Istre, koji su sa svojom braćom prolijevali krv za oslobođenje.

U tom novom valu svježine i sunca, koje je istjeralo nepoželjne u hladovinu, dolazili bi ljudi iz Zagreba da nam na licu mjesta ukazu na propušteno u proteklim godinama. Tako je iz Zagreba došao i g. Marko Veselica, koji je održavao predavanja o gospodarstvu, o njegovim smjerovima i ciljevima te novom ustrojstvu itd. Publika je bila oduševljena, premda je govorio nekim njima nepoznatim rječnikom, da su neki tražili i objašnjenja. Meni su te njegove riječi

bile poznate, jer sam kao nezaposleni radnik, imao dosta vremena proučavati svoj zanemareni jezik.

Dosta su nam se »izvinjavali«, za sve što su nam uradili, a mi im danas pristojno opraštamo za sve što su nam »uslovljavali« kroz niz godina. Opraštamo, gospodine, samo se prestanite izvinjavati. Zbogom »druže«!

Jao nama, nije nam bilo dano dugo uživanje, došlo je »Karađorđevo«, punili su se zatvori nevinim, poštenim i vrijednim ljudima. Raspalio se još više naš susjedni pedesetogodišnjak i još više harao, do svoje starosti, još 20 godina, da bi tada upotrijebio i vojnu, ratnu i krvavu silu za osiguranje svojih položaja i svoje imperijalističke prohtjeve »Virovitica – Karlobag«, jer smo mu 8. X. 91. – otkazali gostoprimstvo.

59. rođendan proveo sam radno, završio sam uz suradnju pok. prim. dr. Vilija Tonkovića iz ZZZZ i doc. dr. Živka Kulčara iz RZZZZ »Retrospektivu dvadesetogodišnjeg istraživanja i praćenja raka na području subregije Istre 1962. – 81.«, koju je naš Zavod izdao i objavio 1983. Istraživanja su pokazala da je Istra najugroženija subregija i da je stopa smrtnosti znatno veća nego u ostatku Hrvatske.

60. mi je rođendan završio odlaskom u prijevremenu mirovinu, kamo sam urnebesno ispraćen od svih 80 suradnika, uz uobičajene žalopojke: nedostajat ćete nam, kako ćemo bez Vaše aktivne suradnje na području jezične izražajne forme itd. (Ja sam završio sam samo jedan razred hrvatskih škola, a sve ostalo na talijanskom.)

Zahvaljujem im na suradnji i kažem da »nitko nije nezamjenjiv«. Vidite, mene su prije 20 lit zamijenila čak dvojica. Tempus edax rerum!

Drag ti je i ugodan trenutak, kad ti na sedamdeset treći dođe na prvu promociju dvojezične – a mogle su je novine nazvati i trojezičnom, jer u ono doba za Istrane je čakavica jedina bila »glavni jezik« kojim su govorili – zbirke pjesama i proze »Valturske iskre« u Dom hrvatskih branitelja u Puli pola pulskih zdravstvenih radnika i uveličaju tvoju svečanost, a ti od uzbuđenja, jer si do prije 15 god. s njima surađivao, zaboraviš ono što si im htio reći, pa onda uzvikneš, ah ta vražja »dementio senilis«, a oni i druga publika prasnu u smijeh, a g. Draguzet i njegov pomoćnik, da spase situaciju, zasviraju na roženicam »Mantinjadu«. Te njegove roženice, ti zvukovi vraćaju te u prošlost, u mladost, u selo na slobodu!

Svi ti govornici, i oni nedavno preobraćeni, dižu te u visine, a ti, onako težak, još ne popuštaš gravitaciji, koja te još drži prikovanog na površini zemlje punoj kontrasta, nelogičnosti...

Na kraju spuštaju se zavjese, nastupaju TV kamere, intervjui, sva ta frka oko tebe stvara takvo ozračje bliskosti jednih s drugima. Ti letiš, letiš i probudiš se trijezan.

Na reprizu promocije, 27. XI. 97., u Zagrebu, došao i moj prezimenjak, bivši susjed iz Valture, istarska sportska zvijezda – Sven.

Cijelo izdanje, osim stotke, darovano župi Valtura da novac od prodaje upotrijebi za održavanje crkve.

I tako od 58. rođendana i »Registra za rak«, preko odlaska u mirovinu s nepotpunim stažem na 60., promocije »Valturskih iskri« na 73., do 80. rođendana i promocije druge zbirke, »Delaj i muči«, u izdanju HKD-a sv. Jeronima u Zagrebu, nakon čega mi je, kako sam naslov kaže, najbolje je da mučin, jer bih mogao još štošta izvaliti što nekome opet ne bi bilo po volji i eto ti nevolje.

Zadnju zbirku »Delaj i muči« dostavio sam svim eminentnim ličnostima u Istri i Zagrebu, svim župama istarskim, svim školama u Istri besplatno za njihove biblioteke po 2 primjerka. Pet škola vratilo mi je 10 kom. a da omotnice nisu uopće otvorili, premda su bile naslovljene na direktore, do kojih nisu ni došle. Na kuverte su stavili i pečat s napomenom da to ni za njih.

Kakve su to kulturne ustanove, jedna u Puli čak nosi prestižno ime jednog Premanturca. Kakvo li osoblje ima taj direktor?

Nakon sve te rođendanomanije, 82. obljetnicu pokvarila mi je jedna gospodična na Trgu bana J. Jelačića u Zagrebu kod kupnje novina. Preda mnom je kupila Glas Istre; ja je onako iz znatiželje upitam: A i Vi ste Istranka? a ona osorno: A ne, šior moj, ja sam Istrijanka. I ode ona. Ja joj na brzinu kažem: Signorina, vi ste krive novine kupili, to nije Glas Istrije, nego Istre... Sakramenska mala, rekli bi naši stari – pokojni. Tuđe poštuj, svojim se diči.

Budi kozmopolita, nemam ništa protiv, ali budi prvo svoj na svome. Još malo, pa ni mi u Zagrebu nećemo se snaći. Ostat će vjerojatno još ulice po starim nazivima, a sve drugo tražit ćemo u rječnicima.

Trideset lit u sebi tajnu nosiš
Onda pukneš i sve tajne otvoriš.
Nisan dela ča su vajk ud mene stili
Ma san morà mučat, aš su vlast bili.

Na proputovanju kroz život, ovo je samo jedna kratka etapa!

Kraj serije.

Smetišće
(pučki igrokaz)

Lica:
JANKO – mladi nezaposleni učitelj,
MICA – konobarica,
ŠTEF – napredni poljoprivrednik,
FRANJO – građevinski obrtnik,
PEPIĆ – siromah, živi sâm,
OPĆINSKA REFERENTICA,
VERA – predstavnica Županije,
ĐEPO – auto-tajkun, za kojeg se otkupljuje zemlja,
SANJA – Đepina sektretarica i
MIMICA – seoska tračerica – komentator
GEODET

Radnja se događa u gostionici;
na šanku stoji telefon, postavljena dva stola s po četiri stolice.

Scena 1.

Konobarica Mica kod šanka šminka se, uređuje nokte (izazovno obučena).

JANKO: Kaj se tulike rihtaš, im si itak preveč zgodna za ove zatucane sele.

MICA: A ti te mene morti komplimente hićeš?

JANKO: Te ti nije same kompliment, te ti je prava Božja istina. Nu, dej mi prosim te, jednu kavicu i, ak su došle novine, trebam nekaj videti.

MICA: Kej buš gledel one gole mačke na zadnje stranice? (*Donosi mu kavu i novine.*)

JANKO: Ma nee, interesera me ima li kakev natečej za vučitela? Znaš da sem završil pedagoški faks, a več šest mesece sedim doma bes posla.

MICA (*razočarano*): Je, moreš ti biti pameten kak god hoćeš, ali ak nemaš penez, ili nekoga da te porine, onda nemreš nikam naprej. Evo ja sem završila za frizerku pedikerku, a komu bi tu v selu rihtala frizure i nokte tak da moram konobariti da zaslužim neku kunu.

Janko čita novine, ulazi geodeta sa štapovima i drugim spravama, te taškom.

GEODET: Dobar dan.

MICA: Dobar dan, izvolite.

GEODET: Ja bih popio jednu kavicu i mali pelinkovac.

MICA: Odmah stiže.

GEODET: Gospodična, znate li možda, ima li netko u selu tko bi mogao pomoći nositi štapove, idem izmjeriti neku parcelu tu u vašem selu.

MICA (*gleda Janka*): Morti bi Vam on mogel pomoći?

JANKO (*prilazi stolu za kojim sjedi geodet; pruža ruku*): Voljan sam pomoći ak' se to plaća.

GEODET: Naravno da se plaća, to je Županija naručila, pa će ona i platiti taj posao.

JANKO: Zanima me gdje točno mislite ići mjeriti?

GEODET: Vidjet ćete (*vadi nacrte iz taške*).

Ulaze Štef i obrtnik Franc, sjedaju za stol i nastavljaju razgovor započet vani.

FRANC: Mene te jake interesira, ak bi ti dobil kredit za tu investiciju, nadam se da bi ja dobil posel na izgradnji tih objekata.

ŠTEF: Mala! Daj donesi dva konjaka, za početek. (*Obraća se Francu:*) Franc, vidiš, ja mislim napraviti, gore pri svojem trsju objekt seoskog turizma, gde bi ljudi iz grada mogli spiti i pojesti domaću pijaču i hranu, a ujedno bi mogli videti domaće životinje: krave, konje, purice, guske i ostale kaj hranim doma.

FRANC: To ti je dobra ideja. Naše Zagorje treba svetu pokazati kak je ljepše Nek Švicarska, same kaj mi to ne znamo iskoristiti. (*Nastavljaju razgovor tiho.*)

JANKO: Vidite, gospon geodeta (pokazuje na nacrt), te Vam je na kraju sela neke zapuštene parcele gacije i šikare ispod trsja onoga bogataša (*pokazuje Štefa*), same kaj on v trsje ide po drugem putu, ne po tem klancu. Mislim, da je on vlasnik jednoga dijela tega klanca, a za druge nesam siguren.

Ulazi Mimica, na glavi joj rubac, ima i pregaču

MIMICA: Bog ljudi (*prilazi stolu za kojim su Janko i geodet*). E morem k vam sesti, da na brzinu spijem jenega pelinkovca, nekak mi nije dobre v želucu.

JANKO: Morete, strina Mimica, kak ne. Mica daj jenoga pelinkovca strine Mimice.

Mica donese pelinkovec, istovremeno koketirajući s Jankom i geodetom.

MICA: E bi gospoda još nekaj spili?

GEODET: Nemamo vremena, žuri nam se na posao.

MIMICA: A kaj to vi pregledavate?

JANKO: Gospon geodeta ide meriti nekaj tam v Pepčevom klancu?

MIMICA (*zainteresirano*): Pak tam imam i ja jen komad huste, a za kaj vi to, gospon, mislite meriti?

GEODET: Ja vam to ništa ne znam, ja sam samo dobio nalog od Županije, a ako vas interesira nešto oko toga, hodite na vašu općinu, pa pitajte, oni su s tim dobro upoznati.

Janko i geodet odlaze.

FRANC (*okrene se prema Mimici*): Kaj čujem, da taj čovek ide meriti tam Pepčev klanec?

MIMICA: Je, same kaj ne zna zbog čega ideju te premeravati, neg je rekel, ak nas kaj interesira moreme iti na općinu pitati.

ŠTEF: Koga to vraga općina dela nama iza pleča, im te nije općinska zemlja?

FRANC: Te ti je zbiljam nekaj čudne.

ŠTEF: Ja baš sada idem na općinu u vezi one druge stvari, pak bum rekel naj netko sa općine dojde i kaže nam kaj pak je na stvari.

Štef ustaje i odlazi.

MIMICA: Ne znam gdo si te more priuštiti da po mojem gruntu ide zmerjavati?

To je moje i ničive više. Bume videli kak bu te završile.

FRANC: Im mi se žuri. (*Obraća se Mici:*) Mala, daj još jednega konjaka, ipak bum počakal da se Janke vrne z tega merenja, morti bu znal povedati i nekaj več o čemu se dela.

MIMICA: Idem ja skočiti do Pepeka, naj i on dojde sim, tuj se i o njegove kože dela.

Mimica odlazi. Mica donese konjak Francu.

MICA (*više za sebe*): Gdoj zna kaj se bu tam delale? Da se mene pita, najbolje bi bile da napraviju disko, kaj bi mi mladi imali kam prejti i družiti se. (*Zvoni telefon.*) Halo, gostiona »Kod dve grlice« (*malo sluša, rukom poklopi slušalicu*) Zove neka ženska s općine, kaže da bu za jednu vuru došla objasniti zakaj se meri (*skine ruku*). Dobro gospođa, bum probala reči sima teri su zainteresirani da dojdeju u gostionicu (*sluša*) a kam drugam im nemame nikakvog drugog prostora (*stane*) škola je zaprta (*spusti slušalicu*).

Ulaze Pepić i Mimica.

A je bedasta. Kaj ona ne zna da je područna škola još pre pet let zaprta i da zdaj zgledi kak da je bomba na nju pala. (*Prema ljudima u gostioni*:) Ljudi, taki bu došla gospođa s općine pak si sednite i počakajte.

PEPIĆ: Mica, daj donesi jenega gemišta. A kaj buš ti, Mimica?

MIMICA: Pelinkovec, prosim lepo.

Mica donosi piće, a na vrata ulaze Janko i geodet.

FRANC: Onda, Janke, kaj vi prav za prav merite?

JANKO: Premerili sme celi Pepčev klanec.

GEODET: To je otprilike veličina za koju je Županija zainteresirana.

JANKO: Meni se te zaprav ne dopada da se ide nekaj delati, a da se ne obavesti ljude čive te je.

PEPIĆ: Ne mogu oni meni određivati kaj bum ja svojem grunte delal.

FRANC: Praf da velim, husta ti je prava šikara. Niti ju čistiš niti orežavaš.

PEPIĆ: A kaj je pak tebe te briga, im ne hodim h tvoju hustu po dreve.

Ulaze Štef i općinska referentica.

ŠTEF: Evo vam, referentice, pak ju zdej pitajte se kej vas interesera.

JANKO: Onda gospođo, recite zbog čega se vrše ta merenja?

OPĆINSKA REFERENTICA (*stoji kod šanka*): Znate, gospodo i gospođe, po novom zakonu svaka Županija mora imati vlastito odlagalište otpada.

MIMICA: Pak ste im Vi onda ponudili naše sele da cela Županija svoje smetje vozi. Vi nijeste normalni. A kaj bi mi za te dobili?

OPĆINSKA REFERENTICA: Općina bi otkupila to zemljište po tržnoj cijeni.

ŠTEF: Pa bi se stijem poslom dale dobre zaslužiti.

PEPIĆ: Tak da znate, moj grunt nema cenu, a kamoli tržišnu. (*Obraća se Štefeku*:)

A kaj ti misliš Štef, da ti bu smetje lepo dišale kad buš pri svoje kleti s pajdaši. Ljudi jeste vi opće svesni kaj bu to donesle selu?

MIMICA: Ja jesam: smrad, zatrovanu vodu u bunarima, a v našem potoku buju se ribe pocrkale.

OPĆINSKA REFERENTICA: Nemojte tako govoriti. To će biti potpuno ekološki zaštićen projekt.

PEPIĆ: Gospođo, mi sad imame čistu prirodu, čista ekologija bi rekli, kaj bi trebali dozvoliti da ju hništite da bi je vi poklje mogli ekološki štititi.

JANKO: Tak je. Nemo te dopustili.

Počnu svi u glas galamiti.

OPĆINSKA REFERENTICA (obraća se Mici): Mogu se poslužiti telefonom?. Nazvat ću investitora neka nam on objasni šta će sve učiniti za zaštitu okoliša.

MIMICA: Naš okoliš bumo mi čuvali i štitili (*stane*); a gdo je taj investitor? Kaj to nije Županija?

OPĆINSKA REFERENTICA: Ne, Županija je dala privatnom poduzetniku u koncesiju za eksploataciju odlagališta na deset godina.

PEPIĆ: Pozovite i toga investitora i nekoga sa Županije. Pak bumo videli doj bu kaj delal i e bu delal?

Općinska referentica uzima telefon i zove.

OPĆINSKA REFERENTICA: Halo, ovdje referentica općine Trnišće, da li je tamo gosp. Đapo? (*Malo sluša.*) Gospodična Sanja, dajte recite gospodinu Đapi neka hitno dođe na lokaciju odlagališta otpada. Ovdje su nastali neki problemi. Nek uzme nekog iz Županijskog ureda za prostorno planiranje, da objasne ljudima što namjeravaju napraviti? (*Obraća se ljudima*:) Evo uskoro će doći netko sa Županije i gospodin Đapo, privatni investitor.

PEPIĆ: Ljepe, ljepe, gde ste pak tog penezara spuknuli, po prezimenu čini se da nije z našeg kraja.

FRANC: Mogli bi, ljudi teri tam imaju zemlju, dobre zaslužiti, ak bu cena prava. Ja takaj imam dolje ispod klanca jenu njivu, morti bu i ona ušla u taj projekt.

JANKO: Mi bi morali razmišljati kam se bume preselili ak bu to smetišće tu napravljene, jer tu ne bu za živeti od smrada i muh.

MICA: Dajte platite ovo kaj ste do zdej spili i kaj bum mogla novi račun pisati.

PEPIĆ: Pa viš da nemame čas!

MICA: Posel je posel, a penezi su penezi.

Dogovaraju se tko je što popio, vade novce da plate.

JANKO: Daj mi račun da vidim... 124 kune (stavljaju novce na tacnu).

Geodet odlazi. Na vrata dolaze predstavnica Županije, gospođa Vera, investitor Đapo i njegova tajnica (Đapo s crnim načalama, u crnom odijelu; Sanja u minici, našminkana).

VERA: Dobar dan, ja sam predstavnica Županije Vera, iza mene je gosp. Đapo investitor, njegova tajnica gospođa Sanja.

SANJA: Gospodična Sanjica, molim lijepo, nisam je gospođa, ali uskoro ću biti, kaj ne dragi? (*Vješa se za ruku Đapi*).

ĐAPO: Daj malo ohladi Sanjica, nismo do toga došli (*drži ju zagrljenu*).

PEPIĆ: Onda gospođo, dajte nam objasnite kakve sranje je to zdaj nastale?

VERA: Polako, polako, nemojte upotrebljavati takve razine riječi. Naime, prema Zakonu, svaka Županija je dužna osigurati vlastito odlagalište otpada, te smo tom problemu prišli studiozno i došli do zaključka da je najpogodnije mjesto za odlagalište u vašoj općini, obzirom na slabu naseljenost.

MIMICA: Onda znači da naše sele bute zatrpali smetjem, da bi bile se po vašem zakonu.

PEPIĆ: Je, istina je, da do zdej od Županije nijesme dobili niš, a zdaj nam velikodušne hoćeju sve svoje dreke isporučiti.

ŠTEF (*još uvijek gleda svoj interes*): A po koju cenu bi Vi platili tu zemlju?

OPĆINSKA REFERENTICA: Investitor nudi 10 eura po klaftru.

ŠTEF (*malo se predomišlja*): Je, to su lepi penezi, ali te te ni dosti.

FRANC: Daj Štef, pa s temi penezi bi mogel započejti delati te tvoj selski turizem.

JANKO: Kakov vražji selski turizem bu na smetišću? Im nišći od smrada nebu štel ni blizu sela dojti.

OPĆINSKA REFERENTICA: Evo neka vam se investitor gospodin Đapo obrati.

ĐAPO: Dajte se malo smirite. Pa smo ljudi. Sve se možemo dogovoriti. Ako krenemo u posao, ja sam voljan veliku lovu uložiti.

MIMICA: A kak ste Vi opće sim došli?

ĐAPO: Imam ja svoje ljude svagdje.

JANKO: Kaj bu z našu cestu po nje se zdej teške voziti, a napravljena je još dok se ubiral samodoprinos za stare Juge.

ĐAPO: S vremenom ćemo tu cestu dovesti u vozno stanje.

JANKO: Al je predi bute do kraja hništili.

MIMICA: A kaj bu z vodu, im bu se ta gnjojnješćina zlevala v naše bunare i potek.

ĐAPO: S vremenom ćemo ugraditi pročistač otpadnih voda.

PEPIĆ: Prije teg vremena bute vi prešli k vragu kak god ste i došli. (*Malo se zamisli*:) Neg kak ste vi opće došli na ideju da financirate smetišće?

ĐAPO: Pa mislim da bi se na tom poslu dalo dobro zaraditi, a što se tiče financiranja, imam ja svoje ljude od Općine do Ministarstva. Za to se vi ne trebate brinuti.

MIMICA: Kaj se toga tiče, ja svoju zemlju nem prodala pa da vi nudite i sto eura za klafter. Ja očem da Zagorje ostane lijepe, zelene, čistog zraka i čiste vode.

ĐAPO: Nakon deset godina eksploatacije i ako će ići sve po planu, mislim ako bude dobra zarada, ja mislim tamo napraviti golf igralište.

PEPIĆ: Za deset let gdoj živ, a gdoj mrtev. Draža je meni moja husta, neg sva vaša obećanja.

JANKO: S tega posla ne bu nič. Gospon dragi, predi neg mislite takvoga kej delati, trebali bi prvo med ljude prejti, da vidite kaj narod misli. Neg vi mislite da su ljudi na selu bedasti da se buju polakomili za par eurof. E pa vidite, mi znamo da je najvredneše na svetu: cesta, čista voda, čist zrak i zelene naše Zagorje.

ŠTEF: Kad si bolj razmislim, tak kak Janke veli je prav, bolje iti u selski turizem makar bum moral kredita zdići, neg da z našeg sela napraviju smetište.

FRANC: Te ti je Štef bormeš spametne.

ĐAPO: Šta to čujem da idete razvijati seoski turizam? Čuj gospodine, ja para imam, ti imaš sve drugo što treba. Idemo se udružiti.

ŠTEF: Pa ne bi te bile loše, same se morame predi dogovoriti sa mojim seljanima (*ostanu razgovarati*).

PEPIĆ: Ta ti je prava. Ljudi sim trebaju dolaziti. Uživati u lijepoj prirodi i domaćim špecijalitetima, a ne šnjofati smrad. Mica, daj ljudem piti, a gdoj bu platil te bume več videli.

JANKO: Nego, Vi gospođo sa Županije, gdoj bu mene platil kaj sem išel merit Pepčev klanec z ovim gospodinom? (*Okrene se*:) Pa gde sad pak je?

VERA: Ja ne znam za nikakvo mjerenje, to vi tražite od onoga za koga ste radili.

JANKO: Baš lijepe, pak sem zvisel. Jedine dobim, ak se deliju batine.

Ulaze mužikaši, Mica nosi pijaču.

PEPIĆ: Mužikaši u pravo vreme ste došli, dajte zaigrajte jenu putnu, kaj budu gospoda lježe prešli. Onu našu pravu: »Ljepe ti je, ljepe ti je, Zagorje zelene»

Štef i Đapo se pozdravljaju.

ĐAPO: Još ćemo se mi vidjeti, a sve što smo popili, plaćam ja...

Baca novac na tacnu konobarici a onda s njom zapleše; priključuju se ostali.

KRAJ

Timjana MAHEČIĆ

Jesen na Medvednici
(haiku)

Stoljeća broji
kamen Medvedgrada
– ljudi prolaze.

Starac i štap
odmjereno lupkajući
hodaju putem.

Silazeći stazom
dječaci stabla časte
– udarcima štapa.

Pjenušavi slapić
nosi mrtvog ptića
nizvodno.

Škripe na blagoj
uzbrdici invalidska
kolica.

Đaci skaču po
Drvenom mostu – tresu
se naprtnjače.

Izvor vode i
lavež nečijeg psa
Kraljičin zdenac.

Skakućući po
kamenju bučna obitelj
prelazi potok.

Kuckanje
djetlića – nad stablom
Sunce u zenitu.

Na oboreno deblo
naslonio starac glavu
i štap – spava.

Nakon užine
planinari odlaze
pjesma je sve tiša.

Suton na Zdencu
koraci se gube u
žutosmeđem sagu.

Šum potoka
noću uspavljuje
Medvedgrad.

Noću svjetlost
kula dotiče potok
zlatnim nitima.

U Zagrebu, 8. srpnja 2007. g.

NOVE PUBLIKACIJE

1. **Đuro Arnold: VJERA, FILOZOFIJA I UMJETNOST. Govori i članci,** Glas Koncila, Zagreb 2007.
2. **Petar Grgec: KATOLICIZAM, KULTURA I POLITIKA. Članci, govori i studije,** Glas Koncila, Zagreb 2007.
3. **Rajmund Kupareo UM I UMJETNOST. Eseji,** Glas Koncila, Zagreb 2007.
4. **JEZIK 1/2008, časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika,** Hrvatsko filološko društvo u Zagrebu
5. **OBNOVLJENI ŽIVOT 1/2008,** Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb
6. **CRKVA U SVIJETU 1/2008,** Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu.
7. **REPUBLIKA 2/2008,** DHK i Školska knjiga; Zagreb
8. **FORUM 1–3/2008,** Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 2007.
9. **SLUŽBA BOŽJA 1/2008, liturgijsko-pastoralna revija,** Katolički bogoslovni fakultet Split
10. **CROATICA ET SLAVICA IADERTINA, br. 3,** Sveučilište u Zadru, 2007.
11. **ARCHAEOLOGIA ADRIATICA, br. 1,** Sveučilište u Zadru, 2007.
12. **BOSNA FRANCISCANA, časopis Franjevačke teologije Sarajevo, br. 27,** Sarajevo 2007.
13. **ČASOPIS ZA SUVREMENU POVIJEST 3/2007,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb
14. **POVIJESNI PRILOZI, br. 33,** Hrvatski institut za povijest, Zagreb 2007.
15. **GLASNIK SRCA ISUSOVA I MARIJINA, travanj 2008.,** Hrvatska pokrajina Družbe Isusove Zagreb
16. **KANA, kršćanska obiteljska revija, travanj 2008.,** Kršćanska sadašnjost, Zagreb
17. **POLITIČKI ZATVORENIK, glasilo Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, travanj 2008.,** Zagreb 2007.
18. **MATICA 4/2008, mjesečna revija Hrvatske matice iseljenika,** Zagreb
19. **BLAGOVEST 3/2008, list Beogradske nadbiskupije**
20. **ZVONIK 4/2008, katolički mjesečnik,** Rimokatolički župni ured sv. Roka, Subotica
21. **OGNJIŠČE 4/2008**

Prilozi u ovoj rubrici iznose osobne stavove svojih autora, s kojima se uredništvo može, ali i ne mora slagati.

Otkriva li francuska laička država ponovno vjerske vrednote i vjerničko djelovanje u društvu?

Mnogi vjernici i crkveno novinstvo često naglašavaju da je Hrvatska »većinski katolička« zemlja, pa bi mediji, posebice televizija, o tome trebali voditi računa. Protucrkveni pobornici pozivaju se istovremeno na odvojenost Crkve i države te u ime »demokracije« jednostranim izborom tema – »vjerničkih« propusta, šire protucrkveno ozračje. Pomnijom sociološkom analizom došli bismo do složenijih rezultata, ali sigurno ne i prevage u korist katoličko-kršćanskog morala u javnom životu. Kako se jednostrano i nepristojno hrvatski mediji i političari smiju i mogu ponašati prema Crkvi, čuli smo i vidjeli u predizbornom nadmetanju stranaka krajem 2007. godine. Izrazito degutantan bio je ispad hrvatskog predsjednika prema biskupu Jezerincu. Dijelom zbog nezainteresiranosti europskih medija, a vjerojatno i zbog diplomatske obazrivosti, predsjednički ispad, a posebice diplomatski »faux pas« s nuncijem ostali su u okviru hrvatskih granica. Današnji će tridesetogodišnjaci i oni stariji napade na Crkvu u Hrvatskoj pripisati komunističkoj prošlosti i dugogodišnjoj ideologiji ateističkog marksizma.

No (Katoličku) Crkvu u Europi prije komunizma poharalo je više pošasti, kojih su posljedice u zapadnoeuropskim demokracijama uglavnom otklonjene. U Njemačkoj je nakon Bismarckovog »Kulturkampfa« prevladao pruski pragmatizam, pa su država i Crkva razvile suradnju i podijelile društvene uloge. Francuska pak nakon Revolucije i dugogodišnje militantne nesnošljivosti prema Crkvi donosi 1905. g. zakon o razdvajanju države i vjerskih zajednica. Taj su zakon tijekom cijelog 20. stoljeća često (slično kao komunistički zakon) u Francuskoj tumačili na štetu vjerskih zajednica, a ne u korist njihove slobode. Francuski katolici i Crkva nisu se mirili s nametnutim ograničenjima raznih političkih moćnik, već su uporno do danas širili svoje »sloboštine«.

Zbog svog karitativnog i humanog djelovanja, koje zakonom o odvojenosti Crkve i države nije predviđeno, Katolička Crkva stekla je u Francuskoj ugled i izborila mjesto u pluralističkom društvu. U takvom demokratskom ozračju

g. 2002. socijalistički premijer Lionel Jospin započeo je dijalog s Katoličkom Crkvom. Javnost je to prihvatila i tumačila kao dio političke kulture. Godinu dana kasnije kod Cerfa izlazi knjiga ministra unutrašnjih poslova Nicolasa Sarkozya, »La République, Les Religions, l'Ésperance« (Republika, vjere i nada). U svibnju 2007. Sarkozy je, »na vrhu svoje popularnosti«, izabran za francuskog predsjednika da bi »obnovio i modernizirao« Francusku. Zbog svog »nekonvencionalnog« ponašanja i izjava, on je i stalna meta raznih medija. Vijesti koje se odnose na njega, ponajviše su »tračersko-senzacionalističke«, kojima on svojim »privatnim« životnim potezima ide dobrano u prilog. Njegove političke izjave, program i viziju budućeg francuskog društva inozemni mediji većinom prešućuju. Nas Sarkozy kao »čovjek slomljena ili čeznutljiva srca« ne zanima. Naša pozornost usmjerena je Sarkozyju predsjedniku Francuske, kako je to prilikom njegovog službenog posjeta Svetoj stolici u prosincu 2007. rekao francuski kardinal u Vatikanu Paul Poupard. Taj službeni posjet povod je ovom članku.

Nicolas Sarkozy došao je službeno k papi Benediktu XVI. da bi 20. prosinca 2007. bio ustoličen za počasnog kanonika lateranske katedralne crkve u Rimu Ta počasna titula dodjeljuje se francuskim suverenima od 1604., kada je kralj Henrik IV. crkvi sv. Ivana Lateranskog darovao Opatiju de Clairac s njenim bogatim primanjima. Prvi francuski predsjednik kojemu je nakon Revolucije svečano uručen naslov počasnog kanonika bio je René Coty, 1957. godine. Nakon njega, sve do Sarkozyja, ta se dodjela odvijala više skrovito nego javno. Poslije večernjice služene u lateranskoj katedrali, predsjednik Sarkozy održao je u Lateranskoj palači pred vatikanskim i francuskim crkvenim dostojanstvenicima te francuskim bogoslovima na studiju u Rimu, pohvalan govor o Katoličkoj Crkvi u Francuskoj s kritičkim osvrtom na Zakon o laičkoj državi. Europa, a pogotovo bivše komunističke države, koje, kao Hrvatsku, još uvijek pritišće jednostrani medijski teror i isključivost, morale bi zaključke i ideje francuskog predsjednika iznesene u tom govoru, primijeniti u svojoj svakodnevnici.

Nakon kurtoaznog pozdrava nazočnima, zahvale i najave Papinog posjeta Francuskoj u 2008. g., Sarkozy je istaknuo dugogodišnje francuske veze s Crkvom i napomenuo da je krštenjem Klodviga Francuska postala »prvorođena kći Crkve«, te da je kršćanstvo odigralo presudnu ulogu u Francuskoj i u Europi. Spomenuo je da je Pipin Mali darovao papi svoja osvojena područja na kojima je nastala papinska država i najstarije francusko diplomatsko predstavništvo. »Osim toga«, rekao je Sarkozy, »kršćanska vjera prodrla je u sve pore francuskog društva. U njegovu kulturu, način života, arhitekturu, književnost. (...) Bit

francuskih korijena je kršćanska ... a Francuska je uvelike pridonijela pozitivnom ozračju kršćanske vjere.« Sarkozy je nabrojio plejadu francuskih svetaca i mislilaca poput sv. Bernarda iz Clairvauxa, sv. Bernardice Lurdske, sv. Ivana Marije Vianneya, Pascala, Bernanosa, Maritaina. Spomenuo je i francuske bibličare u Svetoj zemlji, pokojnog pariškog kardinala J. M. Lustigera ali i francuske crkvene dostojanstvenike u Rimskoj kuriji, kojima se Francuska ponosi. Kao dokaz francuskih kršćanskih korijena, Sarkozy je spomenuo i pobožne zaklade koje se u Rimu brinu da bi se služile mise za Francusku u crkvi sv. Lucije i sv. Petronije.

Nakon toga Sarkozy se osvrnuo na Zakon o striktnoj odvojenosti države i Crkve, nazvavši ga »neizbrisivom činjenicom iz francuske povijesti, poput Klodvigova krštenja« i nastavio: »Znam koliko je patnji njegova primjena donijela katolicima, svećenstvu i redovničkim zajednicama u Francuskoj (...). Znam i to da je naknadno prikazivanje toga zakona činom slobode, tolerancije i neutralnosti uljepšavanje prošlosti. Svojom žrtvom u Svjetskom ratu, dijeleći patnju sa svojim sunarodnjacima, francuski svećenici i redovnice razoružali su antiklerikalce. Svojom razumnošću katolici su omogućili da Francuska i Sveta stolica nadvladaju prošlost i uspostave dobre odnose. Francuski Zakon o odnosu s vjerskim zajednicama danas predstavlja slobodu. Dopušta svakome da vjeruje ili da ne bude vjernik. Štiti slobodu savjesti, daje pravo roditeljima da odgajaju djecu prema svom uvjerenju. ... Zakon je uvjet društvenog mira. (...)« Predsjednik Sarkozy stoga pojašnjava što se tim zakonom ili u njegovo ime ne može i ne smije provoditi.

»Takav kakav jest, Zakon o laičkoj državi ne može nijekati prošlost. Zakon ne daje (nikome) punomoć da Francusku odsiječe od njenih kršćanskih korijena. Zakonom se to nastojalo postići, a to se ne bi smjelo. Kao Benedikt XVI., i ja smatram da narod koji zapostavlja svoje povijesno, etičko, duhovno i vjersko nasljeđe, čini zločin protiv svoje kulture protkane povijesnim nasljeđem i narodnom tradicijom kojom je dan pečat našem, načinu življenja i mišljenja. Iščupati povijesne korijene, znači izgubiti značaj, oslabiti spone nacionalnog identiteta i socijalnih odnosa. (...) Došlo je vrijeme da ubuduće u tom smislu sve religije, posebice katolička vjera, koja je u Francuskoj većinska, traže nove ciljeve za budućnost, a ne da gledaju samo na nanesene rane prošlosti. Dijelim i mišljene Pape iz njegove posljednje enciklike, da je nada najvažnije pitanje našeg vremena. Nakon prosvjetiteljstva, Europa je isprobavala mnoge ideologije. Sve više je polagala svoju nadu u emancipaciju pojedinca, razvitak demokracije, tehnički napredak, poboljšanje gospodarskih i socijalnih uvjeta i u građanski moral. To

je dovelo do zastranjenja posebice u komunizmu i nacionalsocijalizmu. Nijedna od spomenutih perspektiva nije bila u stanju ispuniti osnovne potrebe ljudi, dati im smisao života. Osnovati obitelj, baviti se znanošću... zauzimati se za određene ideje, voditi državu, može nam dati značenje životu. (...) ali sve to ne daje odgovor na temeljno čovječe pitanje: što je smisao života i što se krije iza misterija smrti? Što se događa prije života, a što se odvija poslije smrti?« Nakon detaljnije razrade tih misli predsjednik Sarkozy je nastavio:

»U duhovni čin spada i prirodna sklonost svih ljudskih bića da se pitaju o onozemaljskom, u vjerski pak – odgovor na tu temeljnu ljudsku čežnju. Dugo vremena laicistička država podcjenjivala je važnost ljudskih duhovnih čežnji. Čak i nakon uspostave diplomatskih odnosa između Francuske i Svete stolice, država je bila prema vjeri više sumnjičava nego dobrohotna. Sve ustupke dane nekoj vjerskoj strani (...) prikazivala je kao nužnost koja se nije mogla izbjeći. Tek godine 2002. prihvaćen je institucionalan i redovit dijalog s Crkvom. (...) Još danas Republika Francuska ima redovničke zajednice pod nekom vrstom skrbništva, ne priznaje da je karitativno djelovanje vjerska i crkvena značajka, odbija priznati visoko crkveno školstvo, pa teološke diplome nemaju nikakvu vrijednost, premda bi po Bolonjskom ugovoru to trebala učiniti.« »Smatram«, rekao je Sarkozy, «da je takvo stanje za našu zemlju štetno. Sigurno da svi koji ne vjeruju trebaju biti zaštićeni od svake vrste nesnošljivosti (...). Ali, čovjek koji vjeruje, čovjek je nade. U interesu je Republike Francuske da ima što više muškaraca i žena koji posjeduju nadu. Očito je da nezadrživ raspad seoskih župa, duhovna pustoš u gradskim predgrađima, dokidanje patronata i nedostatak svećenika, nisu Francusku učinili sretnijom. Neosporno je da postoji i ljudski moral neovisan od vjere, ali u interesu je Republike Francuske da postoji i moralno razmišljanje temeljeno na vjerskom uvjerenju. I to zato što građanskom moralu bez vjerskih temelja stalno prijeti opasnost da se raspline ili se prometne u fanatizam jer se ne temelji na nadi koja ispunjava čežnju za beskonačnošću.« Svoje izjave Sarkozy je potkrijepio mislima teologa Josepha Ratzingera i naglasio da bi francusko društvo profitiralo kad bi dopustilo i prihvatilo duhovnost i bogatstvo različitih povijesnih predaja.

Naglasivši da ne želi promjenu zakona o striktnoj odvojenosti Crkve i države, Sarkozy je svoje poimanje o razdvajanju Crkve i države nazvao »laicité positiv« i objasnio da pod tim razumijeva brigu države da omogući slobodu mišljenja, kako bi svatko mogao odlučiti hoće li vjerovati ili ne. No, država ne smije smatrati vjeru društvenom opasnošću, već svojevrsnim društvenim adutom. Potrebno je ući u dijalog sa svim velikim religijama u Francuskoj

te im načelno olakšati, a ne otežavati svakodnevnicu, naglasio je. Obratio se zatim francuskim dužnosnicima u Vatikanu, na koje je Francuska ponosna, a bogoslovima je poručio da cijeni njihovu odluku da se žrtvuju za druge i da vjeruje da će oni uz pomoć subraće, molitve, sakramenata i čitajući Bibliju nadvladati iskušenja. «Vama i meni«, rekao je, »zajedničko je jedno: poziv. Ne može se biti napola svećenik ili redovnik, već cijelim svojim životom. Ni ja ne mogu biti samo upola predsjednik. (...) Kao predsjednik Republike želim vam reći da cijenim vaš rad, vaš doprinos karitativnim aktivnostima, doprinos obrani ljudskih prava i ljudskog dostojanstva. Vašu spremnost na međuvjerski dijalog i nastojanje da kod mladih oformite um i srce.« Nakon toga francuski predsjednik zahvalio je redovničkim zajednicama nabrojivši njihove zasluge za Francusku i rekao »da nijedan učitelj ne može zamijeniti duhovnika ili župnika u predaji moralnih vrednota, jer učitelju nedostaje spremnost za dnevnu žrtvu i karizmatično djelovanje podržavano nadom«. Kao primjer naveo je imena svećenika koji su posljednjih godina poubijani u islamskim arapskim zemljama i nastavio:

»Francuskoj su potrebni uvjereni katolici koji se ne boje očitovati što jesu i u što vjeruju. (...) Francuska je oduvijek odsijevala velikodušnošću i inteligencijom. Zbog toga ona treba katolike, potpune kršćane i kršćane vrlo aktivne. Francuskoj je iznova potrebna vjera ne samo da bi podnijela budućnost, već da bi ju izgradila. Za to joj trebaju svjedoci koji donose nadu i ne prestaju izgrađivati pravedniji i velikodušniji svijet . (...) Svugdje gdje ćete djelovati, bilo u predgrađima, bilo u zavodima za mladež, u međuvjerskom dijalogu ili na sveučilištima, ja ću vas podržati. Francuskoj je potrebna vaša velikodušnost, vaša smionost i vaša nada«, završio je svoj govor francuski predsjednik Sarkozy.

Francuska je javnost bila iznenađena i zatečena govorom, ali i demokratski tolerantna. »La Libération«, dnevnik blizak Socijalističkoj stranci, naslovio je izvještaj iz Rima: »Šef države zauzima se za mjesto Crkve u društvu«. Na »Le Mondeov« članak reagiralo je preko sto pedeset čitalaca, uglavnom odobravajući veću zastupljenost Crkve u društvu. Glavni tajnik Socijalističke stranke François Hollande zamjerio je Sarkozyu izraz »pozitivni laicizam«, tražeći od njega da definira «negativan« ako on postoji, dok predsjedniku Demokratskog pokreta, Françoisu Bayrouu, smeta miješanje »vjerničke nade« s društvenim aktivnostima. Ostvariti bolji svijet dužnost je države, kaže Bayrou. Predsjednik Sarkozy po mojem je mišljenju pojmove »pozitivni i negativni laicizam« indirektno pojasnio u razgovoru za Radio Vatikan i »Osservatore Romano« 20. 12. 2007., rekavši da se u laičkoj državi mora čuti i vjernički i crkveni

glas. Vjerske zajednice nisu država. One su odijeljene od države, pa moraju svoje nazore i načela iznijeti i za njih se pridobivati ljude. Kad bi bile državna vlast, to im ne bi bilo potrebno jer bi to mogle kao vlast nametnuti, pojasnio je Sarkozy. Iz crkvene hijerarhije bili su također suzdržani. Pariški nadbiskup kardinal André Vingt-Trois zatražio je od vlasti da riješi status redovničkih zajednica, omogući slobodno karitativno djelovanje Crkve i njenih medija te da prizna crkvene diplome.

Nakon riječi uslijedila su i ubrzo i djela. Francuski su mediji javili da su se 7. veljače 2008. u Maglinonu sastali predstavnici francuskih vlasti, premijer François Fillon, ministar unutrašnjih poslova te ministar za kulturu i znanost s predsjednikom Biskupske konferencije pariškim kardinalom Vingt-Troisom i njegovim suradnicima. Dogovoreno je da država prizna teološki i crkvenopravni studij, ali i diplome katoličkih sveučilišta (Institut catholique), a raspravljalo se i o nekim drugim pravnim propisima vezanim uz crkveno i redovničko djelovanje.

Pohvale, zahtjevi i kritika francuskog predsjednika, mogli bi se doslovno prenijeti na hrvatsko društvo. Nije li naša kulturna i nacionalna prošlost prožeta katoličkim kršćanstvom? Ne prešućuje li se ta prošlost u Hrvatskoj? Nisu li hrvatski svećenici i redovnici za svoj narod i zajedno s njime podnijeli i podnosili žrtve? Zar Hrvatskoj ne treba moralna obnova i nosioci nade? Zašto u hrvatskim institucijama za kulturu i znanost, a poglavito u medijima nema interesa za djelovanje i razvitak hrvatskih crkvenih institucija u Rimu niti se spominju njihovi djelatnici? Kada ćemo se konačno otvoreno, bez predrasuda i ideoloških ciljeva suočiti s cjelokupnom nacionalnom i crkvenom prošlošću? Očigledno je da kadrovi proizašli iz »kovačnice bratstva i jedinstva« i »samoupravnog socijalizma«, u kojem su posljednjih godina južnoslavenske države iz škola izlazili »profili«, a ne ljudi s izučenim zvanjem, nisu u stanju udovoljiti izrečenim potrebama i zahtjevima hrvatskog društva.

Svoju podršku vjerskim zajednicama Sarkozy je ponovio u govoru prilikom posjeta Saudijskoj Arabiji i židovskoj zajednici u Francuskoj u veljači 2008. Pritom je upozorio svoje kritičare da nikad nije tvrdio da je »laički moral« niži od religioznog ili da je svjetovni učitelj manje vrijedan od župnika, rabina ili hodže. Ipak, »ono o čemu jedni i drugi svjedoče nije jedno te isto«, pojasnio je.

Ideje francuskog predsjednika Nicolasa Sarkozya bude nadu da će Francuska u sljedećem desetljeću pridonijeti ponovnoj moralnoj i intelektualnoj obnovi Europe. Bilo bi zato dobro da hrvatske crkvene i društvene strukture

šalju mlade na školovanje, studij i stjecanje životnog iskustva u Francusku, po uzoru na prijašnje naraštaje. Kao primjer spomenut ću Eugena Kvaternika, Stjepana Radića, A. G. Matoša, Tina Ujevića i bl. Ivana Merza.

Valentin Purić

Antiglobalizacijski antibarbarus

(Čitajući knjigu Nikole Mate Roščića: *Nova religija globalizma. Ogled o naumu stvaranja nove univerzalne religije,* Zagreb, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevaca konventualaca, 2003.)

Izdana u nakladi gotovo nepoznatoj široj javnosti, knjiga dugačka naslova (»Nova religija globalizma: Ogled o naumu stvaranja nove univerzalne religije»), koju je napisao franjevac konventualac Nikola Mate Roščić, »ugledni crkveni i javni djelatnik«, pokreće niz važnih pitanja zadanih naslovom – naravno, gledanih kroz vizuru katoličkog intelektualca. Knjiga je podijeljena u 19 poglavlja, s tim da je zaključno, posebno polemično poglavlje zapravo Dodatak, u kome autor vehementno polemizira s Vjekoslavom Pericom, koji »je u doba komunizma bio tajnik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, a po osamostaljenju Hrvatske otišao je u Ameriku i ondje doktorirao iz povijesti...« S obzirom na to da se potpisnik ovih redaka u načelu slaže s većinom autorovih postavki – štoviše, smatra ih bitnima u doba istinske najezde potpuno suprotnih stavova – to mu na neki način daje moralno pravo da bude kritičniji prema Dodatku, ne toliko što bi mu u njemu baš sve bilo neprihvatljivo, već, prije svega, zbog isključivosti, pa i svojevrsne zajapurenosti u ideološkom obračunu s neistomišljenikom (u to spada i podrugljivo stavljanje Peričine znanstvene titule u navodnike – »doktor povijesne znanosti»).

Knjiga počinje »Pristupnim slovom«, u kome naš autor citira riječi pape Pija XI. u predvečerje Drugog svjetskog rata: »Treba da se ponosimo što smo svjedoci, čak i akteri, ove velike drame. Jer danas nitko nema pravo da bude polovičan. Misao je katolika da stvorimo elitu koja će biti sposobna za nešto novo i jako. Zašto treba stvarati nešto novo? Zato što svijetom prolaze nove struje...»

Doista, danas »svijetom prolaze« itekako »nove struje« – sve jedna gora od druge! Istini za volju, moramo se prisjetiti da su tadašnje »nove struje« uskoro dovele do Drugog svjetskog rata, još uvijek najstrašnijeg rata u povijesti čovječanstva, ali... već sam svojevremeno, u jednom »Maruliću« iz 2002., napisao da »vrijeme bez rata ne mora nužno biti MIR. Države u kojima je vlast nemoćna protiv mafije, u kojima droga desetkuje mladež (...), ne mogu se pohvaliti da žive u miru.« Pa sam odmah nadodao nešto što se potpuno uklapa i u ovaj kontekst: »Upravo se u tome očituje prikriveni totalitarizam zapadnoga društva – ono je već gotovo čitavo stoljeće (ako ne i više) nemoćno u borbi protiv organiziranog kriminala, a oko pola stoljeća protiv droge, ali kroz čitavo to vrijeme nije učinilo doslovno NIŠTA da bi takvu opasnost spriječilo ili barem umanjilo, implicitno pri tome ističući svoju permisivnost kao neprijeporni aksiom, iako je već odavno jasno da je upravo taj žzločin nečinjenja' odgovoran za ovo stanje prividnog mira u kojem opasnosti vrebaju na svakom koraku!»

Budući da iz citata jasno proizlazi kako potpisnik ovih redaka drži da je sadašnje globalno stanje u svijetu još mnogo gore nego u vrijeme koje je komentirao tadašnji papa, jedan od najznačajnijih aspekata njegova promišljanja svijeta u kome sada živimo jest njegovo uvjerenje da je u okružju katoličke duhovnosti (pri čemu je i svaki ini dobronamjernik dobrodošao!) sazrelo vrijeme za jednu takvu elitu, »koja će biti sposobna za nešto novo i jako«. Za današnje libertiniste sámo promišljanje stvaranja takve moralne nadgradnje predstavlja otprilike isto ono što i biku crvena krpa – već na hipotetičnom planu pojam takvog moralnog korektiva potire aksiom permisivnosti, koji je alfa i omega njihova svjetonazora, a čije se pogubne posljedice množe takvom brzinom da taj proces doslovnog čerečenja etičkih načela gotovo da možemo pratiti golim okom! Za ovakav je stav danas nužna znatna doza građanske hrabrosti (libertinisti su, naime, uvijek spremni popljuvati svakoga tko se ne slaže s njima!), a gotovo da se podrazumijeva da takvu hrabrost pokazuju prije svega intelektualci religioznog usmjerenja, jer su oni samim svojim duhovnim opredjeljenjem otporniji na otrovne strelice dežurnih libertinista.

Koliko je autoru tema iz drugog dijela naslova važna vidi se i po tome što je on elaborira kroz šest poglavlja – od devetog do četrnaestog. U njima, naime, nalazimo pokušaje, kroz stoljeća, da se ostvari utopijska zamisao o svjetskoj vladi i o jedinstvenoj svjetskoj religiji. Zanimljive egzaktne podatke u tom smislu on iznosi u poglavlju pod naslovom »Višestoljetni pokušaji«, u širokom rasponu od humanista u 15. stoljeću, preko raznih filozofa i mislilaca kroz stoljeća, do najnovijih parareligijskih tvorevina. Zanimljiv je u tom kontekstu

i naslov »Povratak naturalizmu«, gdje fra Roščić obrađuje »totalni laicizam«, a direktno ga povezuje s masonstvom. One dijelove knjige u kojima naš autor posebno inzistira na masonstvu potpisnik ovih redaka neće obrađivati, čak i uz opasnost da njegov prikaz time bude nepotpun, jer mu se na stanovit način pomodno inzistiranje na masonstvu mnogih suvremenih autora čini ne samo pretjeranim, već se time često zamagljuju i minimaliziraju neki ključni problemi u danom kontekstu.

Pozivajući se na sintagmu »teološki amerikanizam«, kojom se autor na nekoliko mjesta koristi, dozvolit ćemo sebi izvjesnu digresiju, koja se u ovom kontekstu čini neizbježnom. Pod »teološkim amerikanizmom« autor podrazumijeva *grosso modo* krizu katolicizma u Americi – a uz to i ostalih tradicionalnih vrijednosti, koje su upravo u Americi najviše izvrgnute opasnosti. Prije svega, ono što se u širem smislu podrazumijeva pod pojmom »amerikanizam« doima se kao da je na jednome mjestu skupilo sve degenerativne oblike zapadne (sub)kulture, posebno otkako je duh protestantizma pragmatizirao zadani aksiom o »smrti Boga« i demijuršku ulogu ponudio čovjeku, koji je u najdoslovnijem smislu prodao dušu đavolu eda bi mogao svrgnuti Boga s božanskog trona. Ovdje nije u pitanju samo negacija kršćanske duhovnosti, na čemu posebno inzistira naš autor, već i negacija prava drugih etničkih zajednica na samostalan život, koja se kroz povijest događala, nažalost, vrlo često i pod egidom katoličkog svjetonazora. SAD su – sviđalo se to amerikanofilima ili ne – nastale i opstale kao svojevrsna inačica europskog kolonijalizma, pa su Amerikanci, istrebljujući Indijance, nastavili tamo gdje su europski osvajači stali zločinačkim brisanjem drevnih civilizacija Maja i Inka s lica zemlje.

U ovom je kontekstu posebno znakovito nešto što je autor ovih redaka htio obraditi u posebnome napisu, ali se zapravo najbolje uklapa upravo ovdje. Čovjek ne može, naime, a da se ne divi pismu koje je 1854. godine indijanski poglavica Seattle poslao tadašnjem američkom predsjedniku F. Pierceu, kad je ovaj ponudio Indijancima da ustupe svoju zemlju i napuste teritorij sadašnje države Washington, s tim da se mogu naseliti u drugom kraju. Dijelove tog pisma prvi put sam davno pročitao u »Slobodnoj Dalmaciji« (u sklopu opisa prirodnih ljepota brda Kozjaka), a nedavno čak i u biltenu »Kauflanda« (!):

Mirisne trave su nam sestre; jelen, pastuh i veliki orao – braća su nam. Stjenoviti vrhunci, sočni pašnjaci, toplo konjsko tijelo i čovjek – sve pripada istoj porodici... Svaki dio ove zemlje svet je mome narodu. Sveta mu je svaka blistava iglica bora, svaka pješčana obala, svaki pramen magle po šumama, svaki proplanak i zujanje svake bubice... Nema tihog kutka u gradovima bijelog čovjeka.

Nema mjesta gdje bi se čulo razvijanje lišća u proljeće ili šuštanje krila kukaca... Indijanac voli blagi huk vjetra što juri iznad površine jezera ili miris samog vjetra očišćen podnevnom kišom ili začinjen borom... Prema majci prirodi i bratu nebu bijeli se čovjek odnosi kao prema stvarima koje se mogu kupiti, opljačkati, prodati poput stoke ili sjajnog nakita. Njegova će pohlepa uništiti zemlju i za sobom ostaviti pustoš... Gdje su gustiši? Nema ih više. Gdje je orao? Otišao. Pravom življenju je kraj. Počinje borba za opstanak. Ni bijeli se čovjek ne može izuzeti od zajedničke sudbine. I on će iščeznuti, možda i brže od ostalih plemena... Okužite svoj krevet ijedne ćete se noći ugušiti u njemu...

Je li ikad itko pomislio kako je svijet mogao izgledati da je ovakav svjetonazor, ovakva skladna simbioza čovjeka i prirode prevladala – i to već tada, u vrijeme kada je to divno pismo napisano?! A je li se ikad itko sjetio koliko je otada pa do danas šuma i ostalih prirodnih staništa do temelja uništeno ili, u najmanju ruku, uprljano i zagađeno – do te mjere da je probijena rupa u ozonskom omotaču, tom zaštitnom sloju koji je vjerojatno sam Bog stvorio da pokrije i zakrili svoje ljude, kao što brižna majka pokriva svoju djecu?!

Netko tko se – kao, primjerice, autor naše knjige – u prvom redu smatra braniteljem katoličke tradicije i njenih vrijednosti, ne bi se smio osjećati pogođen time što se u gornjim recima na neki način glorificira poganski svjetonazor. Svojedobno je slavni engleski povjesničar Arnold Toynbee rekao (navodim po sjećanju) da svi oni koji u svojim religijama vjeruju u neko božanstvo i žive u skladu s načelima svoje vjere (ako ona nije protivna osnovnim principima uljuđenosti) vjeruju zapravo u jedinoga Boga i imaju pravo na njegovu milost. To, drugim riječima, znači da je bitno da čovjek iskrenim vjerovanjem transcendira prizemnu ovostranost, što podrazumijeva da u duhovnom smislu nije sporno ako čovjek pripada nekoj nekršćanskoj vjeri, pa čak ako je dosljedni agnostik ili ateist a dobar je kao ljudsko biće – važno je da nije neprijateljski raspoložen prema religiji i ne osporava joj pravo da se javno očituje!

S ovom će se posljednjom postavkom fra Mate sigurno teško složiti, jer on najveći dio svoje knjige posvećuje upravo osporavanju onoga što drži »kvazireligijskim« ili »antireligijskim«. On, naime, osporava – u mnogim slučajevima s dobrim razlogom – sve ono što se nameće kao supstitut posustaloj religijskoj misli, kao neka vrsta svjetovne religioznosti, kao konačna istina *par excellence*. Zato se on tim pojavama bavi u više poglavlja, iznoseći pritom mnoge lucidne i poticajne opservacije, iako ponekad »u žaru borbe« zna podleći apriornim definicijama i vehementnoj isključivosti.

Za našeg je autora danas osnovni problem čovječanstva ono što on naziva »religijom novog humanizma« ili »sekularnim humanizmom«. Pri tome on često spominje i komunizam, koji je danas (osim, primjerice, u Kini i na Kubi) doista sveden na *reliquiae reliquiarum*, a opsesivno inzistiranje na onom »bauku« o kojemu ironično govori Marx na početku svog »Komunistickog manifesta« pokazuje kako ta politička »babaroga« još uvijek opterećuje bivše političke uznike i nacionalizmu sklone intelektualce, uvlačeći se u njihov ideološki diskurs često i tako da mu ometa inače neupitnu suvislost. U tom kontekstu naš autor citira meni nepoznatog autora Eppersona, koji kaže: »Dakle, jer nema Boga, nema ni od Boga danih moralnih zakona. Čovjek je slobodan da odlučuje prema svojoj volji u svim situacijama. Vjerska učenja se ne moraju poštivati. Znači, religija odumire...« Nastavljajući na tragu ovoga zapažanja, fra Roščić kaže za takav »sekularni i laicistički svjetonazor« da se »postupno lišavao svoje kršćanske matrice« te da je »bio porobljen u svojoj duhovnoj i etičkoj dimenziji«. A u recenziji navedene knjige u »Maruliću« 4/2003 Stjepan Kožul na apodiktičan način elaborira ovu premisu, pomalo starozavjetno prijeteći, ali ipak zanimljivo i poticajno – »bez Boga i oslonca, nasukao se i razbio u vrtlogu bijesa, od jakobinaca do nacista i boljševika, i pretvorio u antihumanizam strave i užasa u 20. stoljeću...«

Prije nego što isključivost koja nedvojbeno proizlazi iz ovih citata podvrgnemo prijeporu, mora nam biti jasno nešto s čime će se autor ove knjige lako složiti. Naime religioznost je, koliko god to možda i bogohulno zvučalo, na neki način slična spolnoj nevinosti – kao što, recimo, mlada djevojka može biti ili ne biti nevina, pa samim tim ne može biti malo ili puno (ne)nevina, tako i čovjek može biti ili ne biti religiozan (iako i ovo na neki način zvuči apodiktički). Nije religiozan onaj tko iskazuje svoje vjerske osjećaje samo na Božić, Uskrs ili eventualno još i na Dan mrtvih, a da i ne govorimo o onima koji se deklariraju vjernicima i idu na svaku nedjeljnu misu, a pri tome se čak i ne trude osloboditi se svojih svakodnevnih grijeha (ili ih barem bitno umanjiti) – u širokom rasponu od gramzivosti do raskalašenosti.

Što bi ovo zapravo trebalo značiti? Sviđalo se to nekome ili ne, religija koja se previše prilagođava vremenu i svim okolnostima koje iz toga proizlaze vrlo brzo gubi svoj osnovni smisao, sam svoj *raison d'être*. Ona zapada u opasnost da izgubi taj smisao već i kad se u manjoj mjeri prilagođava okolnostima koje ju okružuju, jer sa svakim takvim pomakom gubi barem djelić svoga poslanja. Svojevremeno sam u jednom napisu u »Maruliću« citirao reakciju jednog Riječanina koji je zgroženo komentirao »nepodnošljivu lakoću« s kojom je

izvjesni fratar (dakle, kolega našega fra Roščića) s Trsata opravdavao psovke pjevača Alena Vitasovića na koncertu koji je upriličila upravo Crkva. Iz »Novog lista« je i vijest da izvjesna djevojka koja predvodi ženski trio što izvodi erotski provokativan ples u nekom riječkom lokalu, pjeva u crkvenom zboru – što je autor prigodne vjestice popratio debelim uskličnikom! Pokroviteljski odnos Crkve prema pjesniku-psovaču u prvom a galantan obzir prema vrckavoj curici u drugom slučaju gotovo je tragikomičan – još je veći krimen, naravno, neosjetljivost prema tzv. »grijehu struktura«, što je u Hrvatskoj, nakon što je ta sintagma današnjeg kardinala Bozanića postala proverbijalnom, shvaćeno kao sinonim za bahato ignoriranje bogaćenja pojedinaca na račun siromaha (nerijetko, nažalost, i sama Crkva pokazuje sklonost uživanju u materijalnim blagodatima).

U kontekstu ovakve neprimjerene popustljivosti Crkve prema pojavama koje unižavaju njezina osnovna načela (Crkva se u ovom smislu ponaša poput nekadašnjeg SK, gdje se članstvo u Partiji nerijetko nudilo čak i onim osobama za koje je bilo razvidno da nisu »na partijskoj liniji« – samo zato da bi ta organizacija i putem omasovljenja zadržala primat u društvu) tim je neprihvatljiviji apriorno negativan stav prema »sekularnom humanizmu«. Crkva se ne može, naravno, uključivati u bilo kakve inicijative koje bi je, samim svojim naglašenim ateističkim usmjerenjem, unaprijed isključivali »iz igre«. Ona, međutim, može i mora u prostoru »socijalnog humanizma« prepoznavati one aspekte koje bez zazora može prihvatiti i svećenik i praktični vjernik, a da time ne ugrožava svoju religijsku opredijeljenost. Svojevremeno je jedan visoki austrijski crkveni velikodostojnik rekao da su Bogu miliji ateisti koji svojim ponašanjem, a prije svega svojim odnosom prema bližnjemu, promiču Božja načela i žive onako »kao Bog zapovijeda«, od vjerskih farizeja koji iza vanjske fasade religioznosti skrivaju svoju sklonost grijehu i opačinama. Ovo je toliko samorazumljivo da će se s time vjerojatno barem prešutno složiti i oni koje to najviše pogađa.

Upravo u tome, po mišljenju potpisnika ovih redaka, najviše griješi autor ove knjige – on gotovo apriorno odbacuje svaki nereligiozni humanizam, umjesto da u barem nekim segmentima pokuša pronaći dodirne točke s njim. On je, na primjer, sasvim u pravu kada, u raščlambi »humanističkog testamenta« uglednog hrvatskog ateističkog intelektualca Ivana Supeka, kritizira onaj dio njegovog ideološkog diskursa u kojem on prihvaća kršćanina »samo ako se pojavljuje u ulozi heretika ili disidenta«. Ovakva fetišizacija otpadništva dovodi, upravo u ovo naše vrijeme, s kojim se sa sve većom užasnutošću suočavamo, do pogubnih posljedica – fetišizacija otpadništva dovela je ne samo do impli-

citnog otpadništva od Boga, već i od čovjeka kao duhovnog bića. Čovjek 21. stoljeća u znaku tehnološke globalizacije samo je klonirani produžetak stroja (PC, internet, počeci kloniranja životinja i ljudi), da bi se u sve kraćoj dokolici, obilježenoj programiranim i emocionalno praznim *after work party* seansama, opuštao na razini isključivo taktilnih podražaja. S druge strane, i Supek i neki drugi suvremeni humanisti promiču određene principe koji svakako mogu biti prihvatljivi i iskreno religioznim osobama. Zato fra Mate zacijelo nije u pravu kad *en bloc* odbacuje »Parlament svjetskih religija«, kao i njezina nositelja Hansa Künga, kojeg on naziva »katoličkim teološkim disidentom«, ali čijih se etičkih uvjerenja – barem po onome što se može razabrati iz knjige koju je prije desetak godina objavio, a i iz ne tako davne emisije na HTV-u o njemu – ne bi smio postidjeti nijedan istinski vjernik.

Ovaj nas diskurs dovodi i do 19. poglavlja, »Zaključnog slova« – iako ćemo se do kraja ovog napisa vraćati i na poneko ranije poglavlje. Autor je sasvim u pravu kada kaže da čovjek postmoderne »traži religioznost i duhovnost bez Boga i Crkve, stavljajući svoj JA na mjesto Boga, potpomognut, duhovnim tehnikama' i predlošcima *New Agea*«. On je također opravdano kritičan i prema »prorocima novog doba«, pogotovo ako se uzme u obzir notorna a desetljećima zanemarivana činjenica da većinu »novokomponiranih« vjerskih sekti, prije svega u SAD-u, vode kriminalci, psihopati i pedofili (okolnosti kolektivnog samoubojstva pripadnika sekte »Hram naroda« u gvajanskoj džungli, pod pritiskom gurua sekte Jima Jonesa, kao i recentniji »slučaj Waco«, zorno to potvrđuju). Osim toga, znakovito je i samo spominjanje *New Agea.*, kvaziduhovnog pokreta, koji amoralnom hedonizmu postmodernog čovjeka nastoji dati nekakvo neoreligijsko pokriće. Konačno, do kakvih se sve nakaznih razina i bespuća u svojoj idolatriji može spustiti suvremeni čovjek pokazuje i iznimna popularnost koju uživa ljudi kao Jerry Springer u SAD-u i Ali G u Engleskoj (također Židov, koji izigrava crnca) – kreature s kojima čovjek koji iole drži do sebe ne bi ušao (kako voli reći Stipe Mesić) ni u isti autobus!

Upravo zato bi, ponavljamo, trebalo biti puno oprezniji u nekim prosudbama, pa ne trpati u isti koš spomenute ekstremno odurne primjere s nereligioznim nastojanjima popravljanja svijeta u slučajevima koja su u skladu s tradicionalnim ljudskim vrijednostima, te ne odudaraju od osnovnih religijskih postulata. *New Age* je sigurno velika opasnost za Crkvu, jer negira autohtonu kršćansku religioznost i ljudske vrednote koje ona podrazumijeva, te ju želi nadomjestiti moralnom permisivnošću, dignutom na pijedestal postmoderne dogme. Kada bi katolički teolozi – a posebno hrvatski – uvažavali tu distinkciju,

oni bi mnogo više pažnje posvetili pitanju zašto gore spomenute (i njima slične) spodobe postaju idolima milijuna sluđenih ljudi; ili iskorjenjivanju *bullyinga*, tj. fizičkog i psihičkog maltretiranja kojemu djeca odrasla na PlayStation, Pokemonima, Digimonima i sl. podvrgavaju svoje vršnak(inj)e već od razine vrtića (!)... itd, itd.

Na kraju nalazimo još i »Dodatak«, jer je autor – iako je prethodno poglavlje, kako smo vidjeli, nazvao »Završnim slovom« – dopisao još i 20. poglavlje, osjećajući se ponukanim polemizirati sa stavovima Vjekoslava Perice, koji je u bivšoj državi bio »tajnik Komisije za odnose s vjerskim zajednicama«, a spomenute je stavove iznio »ekskluzivnom razgovoru za tjedni prilog Slobodne Dalmacije Magazin, 27. srpnja i 3. kolovoza 2003«. Temeljni Peričini stavovi zbilja mogu (pa možda čak i moraju) iritirati i umjerenijeg hrvatskog vjernika, a pogotovo bahata izjava kako bi »Crkvu u Hrvata – po mojem mišljenju – trebalo ukinuti«! Pericu očito naročito žulja ono što on naziva »mitom o Stepincu« (kao, uostalom, i Radovana Stipetića u barem dva priloga u njegovoj kolumni u »Jutarnjem listu«), pa on »daje sebi ovlasti« da održi na paušalnim zapažanjima utemeljenu pridiku i Svetom Ocu (bez sumnje jednom od najvećih ljudi prošlog stoljeća), kada kaže kako je »izjednačavanjem komunizma s nacizmom i fašizmom Papa otišao predaleko, dajući sebi ovlasti da s izuzetnom arogancijom sudi o povijesti 20. stoljeća«. Radi se, kako vidimo, o onom već notornom prijeporu koji antifašizam (u ovom slučaju baš njegov u mnogočemu sporni dio, komunizam) doživljava kao »svetu kravu«, ne nalazeći ništa sporno u tome što se od njega stvara dogma u istom onom disputu koji navodno osporava svaki dogmatizam.

S druge strane, dobronamjernu preporuku predsjednika TDKS-a, Tomislava Šagija-Bunića (izrečenu u razgovoru s Pericom), koji je »mnogo puta upozoravao katoličke biskupe da prestanu imitirati SPC« (tj. Srpsku pravoslavnu crkvu), ne bi trebalo olako otpisivati kao navodno zanovijetanje okorjelog heretika, već shvatiti kao ukazivanje na stvarna i moguća posrnuća i »Crkve u Hrvata«, kako bi se ih ispravilo, odnosno izbjeglo.

Vratimo se, međutim, meritumu knjige o kojoj govorimo! Samo postojanje velikog broja religija, i starih i novih, podrazumijeva nešto što se naziva »međureligijskim dijalogom«, a što je i naslov posebnog poglavlja. Iako se ovo poglavlje manje bavi temom zadanom naslovom, a više služi kao svojevrsna priprema za tri sljedeća poglavlja (»Epohalan iskorak – Duh Asiza«, »Europo, otvori se ponovno Isusu Kristu« i »Pravorijek Katoličke crkve«), naš autor ovdje ima mnogo više razloga za kritiku nego na nekim drugim mjestima. On se s

pravom buni protiv toga što oni koje potpisnik ovih redaka u mnogim prilikama naziva »gospodarima današnjeg svijeta« odbijaju promišljati »kršćanstvo kao sastavnicu europskog identiteta«. Danas je već općepoznata činjenica da je iz Preambule Povelje Europske Unije o temeljnim pravima (2000 godine, a na prijedlog Francuske – naglašava Roščić) u izrazu »humanistička i religijska baština europskih naroda« pridjev »religijska« zamijenjen pridjevom »duhovna«. Mnogima se danas ta promjena čini beznačajnom i bezazlenom, ali ona je zapravo bitna – i to pogotovo u svojim negativnim konotacijama. »Duhovnost« jest izvorno religijski pojam, ali može biti i čisto laički, a u ovom se slučaju religijski aspekt pojma nedvojbeno namjerno zaobilazi. Ako smo negdje u ovom tekstu rekli da Crkva mora prihvaćati sve one aspekte laičkog humanizma koji su joj prirodno bliski, razumljivo je da to mora biti dvosmjerna ulica – svjetovni humanizam ne smije, naime, zalupiti vratima pred nosom religijskog svjetonazora, a u ovom primjeru on upravo to čini. Kad autor ove knjige kaže da biskupi prosjače »za vizu i dozvolu trajnog boravka Boga u europskom zakonodavstvu, i nije sigurno hoće li to i dobiti«, po svoj prilici je neće dobiti, jer EZ ustraje na isključivanju religije i iz daljnjih preambula!

Zanimljivo je u čitavom ovom kontekstu da se autor, iako već na stranicama 21 – 30 analizira »izazove globalizma« (što je i naslov poglavlja), samim globalizmom možda najmanje i bavi, jer ga globalizacija u prvom redu zanima kao nadgradnja promjenama u odnosu prema religioznosti, a posebno u odnosu na nove »religije«, koje sve više potiskuju izvorno kršćanstvo. Tako njemu spomenuto poglavlje prije svega služi da se što prije »dočepa« svojih omiljenih tema kao što su (u sljedećim poglavljima) »globalizacija i religija« i »nova religija globalizma«. Budući da sam se sam u posljednje vrijeme pokušavao sustavnije baviti upravo »izazovima globalizma« u širem smislu, pa sam o tome već dosta pisao na drugim mjestima, zadovoljit ćemo se ovdje rezimeom koji o globalizmu daje već spomenuti recenzent Kožul: »Kad je riječ o globalizaciji, valja reći da je svjetska ekonomija kolijevka toga pojma! Bogatstvo se sve više gomila u rukama malobrojnih osoba, nacija ili tvrtki, uz cijenu društvenog i gospodarskog slabljenja i isključenja većine. Nastaju silne razlike i goleme neujednačenosti. Stvaraju se velike podjele u svijetu! Politička, ekonomska i ideološka osnova globalizacije prerasla je u ideologiju koja se naziva globalizam. To je nova ideologija koja se nameće, propagira i opravdava kao sigurno rješenje za prosperitet i sreću svih ljudi. I ta ideologija teži poprimiti planetarne razmjere, a bit će dirigirana ‚nevidljivom rukom' najvećeg centra moći i kapitala!...« (Ovome se doista nema što dodati ni oduzeti!)

Približavajući se konačnom zaključku, recimo i to da je naš autor najviše u pravu upravo ondje gdje će biti najviše osporavan, a to se odnosi na HRABRO prokazivanje žestine kojom se protivnici ovakvih stajališta obrušavaju na one koji ih promiču. I manje vehementni pobornici i promicatelji tradicionalnog katoličanstva i uopće kršćanskih zasada imali su priliku doživjeti kako se već i na prvi nagovještaj njihovih javno izraženih stavova čitav čopor »proroka novog doba« spremno osovljuje na zadnje noge i unisonim režanjem daje na znanje da im je stalo samo do njihova monopola na istinu, te da su fraze poput »tolerancije« i »dijaloške otvorenosti« tek dimna zavjesa koja propušta samo stavove identične njihovima.

Ne dajući se zaplašiti ovakvim nihilističkim izazovima, naš autor izriče još jednu veliku istinu kada kaže, inspirirajući se korizmom: »... sržni kršćanski smisao korizme i odricanja ima uzvišenije vjerske i duhovne sadržaje i poruke, u središtu svega je Isus Krist, njegov Križ, ozdravljenje čovjekova duha od grijeha i zloće, obraćenje i vjera. Izvanjsko odricanje samo je pojavni znak... Civilna religija, pod prividom brige za opće zdravlje, veoma humano, u duhu tolerantnosti i ekološki svjesno, uspostavlja ‚civilnu Pepelnicuž, bez Boga, bez Križa, bez molitve i sakramenata, bez odlaska u crkvu, a naizgled sve zvuči tako hvalevrijedno...«

U ovom ulomku zapažamo opći i posebni dio. U prvom, posebnom dijelu riječ je o »civilnoj Pepelnici«, temi koja je autora očigledno posebno zaintrigirala prilikom pisanja upravo tog dijela knjige. Moram priznati da o samoj »civilnoj Pepelnici« (ili o »Pepelnici bez duhanskog dima i pepela») ne znam ništa, ali me je autorovo spominjanje korizme podsjetilo na nešto o čemu sam već pisao. Radi se, naime, o farizejskoj modi odricanja od ovog i onog, čemu se sve više poklanja i medijska pozornost, pa ćete posljednjih godina u mnogim tiskovinama naići na ankete u kojima razne javne ličnosti (a ponekad i anonimne), od kojih se za mnoge sa sigurnošću može reći da gotovo svakodnevno krše skoro pa sve Božje zapovijedi (osim, ipak, one »ne ubij»!), izjavljuju kako se u korizmeno vrijeme odriču cigareta, kolača ili još koječega. Istinskom bi vjerniku, naravno, trebalo biti važno da se svakodnevno bori protiv težih grijeha (i da, po mogućnosti, čvrstom voljom i vjerom u tome i uspije), umjesto da čeka korizmu samo zato da bi u nekim tračerskim rubrikama dokazivao religijske osjećaje kojih kod njega zapravo i nema!

Kada smo već kod korizme, u jednom sam svom napisu u »Maruliću« (pod naslovom »Strah od pletenja«) ukazao na to da je prije nekoliko godina kultni film »Čokolada« Larsa Hallströma svojom osnovnom »porukom« iskoristio

upravo korizmeno okružje da bi izrugao religiju i vrijednosti koje ona promiče. Naravno, bez obzira na to što sloboda – kao i sve drugo – mora imati stanovite granice, iza kojih se pomalja ponor pogubne sveopće permisivnosti, svačije je pravo da u metaforičnom obliku, u okviru *licentia poetica*, izrazi *Weltanschauung* koji se nekom drugome može činiti zazornim. Ipak, kad o tom filmu, u kontekstu u kojem je recipijentu njegov umjetnički doseg ili sasvim nevažan ili ga jednostavno ne može shvatiti, superlativne ocjene (ne zaboravimo: sadržaju filma, a ne njegovoj kvaliteti, koja – i po najbenevolentnijim kriterijima – jedva prelazi granicu prosječnosti) izriču i neki od onih koji svake nedjelje idu na misu, tada je očito da su se nekim gledateljima očito pobrkali lončići u glavi – oni, naime, ni sami nisu načistu s time »kom li će se privoljeti carstvu«!

U ovom je smislu još znakovitiji primjer božićni TV program, uvijek sav u blagdanskom ozračju, što ga šire filmski junaci poput, npr., Ally McBeal, gotovo anorektično mršave odvjetnice, zapravo promiskuitetne osobe i hladne profesionalke, koja se, međutim, za potrebe božićne epizode promeće u prigodnu »majku Tereziju«, posredujući između deziluzioniranog protestantskog svećenika i njegova sina. (Stalni gledatelji ovih serija mogli bi, naravno, navesti nebrojene slične primjere.)

Ovakvi isforsirani »napadi« prigodne moralnosti u scenarijima serija koje inače promiču etičnosti sasvim suprotan svjetonazor, kao i činjenica da diljem svijeta u prigodnim božićnim programima nastupaju, primjerice, i mnogi pjevači, glumci ili drugi zabavljači poznati po ovisnosti o drogama ili nekim drugim bezbožnim navikama, ukazuje na nešto što zahtijeva posebnu pozornost. Očito je, naime, da postmoderna civilizacija ne prihvaća religioznost kao svjetonazor, ali njezin, da tako kažemo, estradni dio (slavljenje Božića, Uskrsa ili nekih drugih vjerskih praznika) vješto uklapa u svoj konzumeristički *reality show*, u čemu sudjeluje sve veći broj konzumenata, koji na taj način, gotovo i ne osjećajući to, prestaju biti vjernicima – vjerski se blagdani, postajući putem medija javni i masovni spektakli, polako ali sigurno lišavaju naznaka molitve i pobožnosti uopće. Desakralizirani na razinu medijske veselice, Božić, Uskrs i slični kršćanski blagdani prestaju biti vjernicima i opomena na pojačanu pobožnost. Oni sve više postaju globalni hepeninzi, a religijski smisao uspijevaju im dati tek rijetki pojedinci ili obitelji, koji ga POKUŠAVAJU slaviti u miru (oplemenjenu iskrenom radošću) obiteljskog doma, po mogućnosti bez »posredstva« nametljivih medija.

Marx je sigurno iskreno vjerovao da je religija »opijum naroda«, u kontekstu ranog kapitalizma njegova doba, koji je prosječnom podaniku sustava nudio

surogate pomoću kojih je on trebao lakše zaboraviti da je zapravo permanentno izrabljivan i lišen mnogih prava koja mu samim rođenjem pripadaju. Danas bi mu se vjerojatno – kako se potpisnik ovih redaka negdje već izrazio – kosti okretale u grobu poput centrifuge u perilici za rublje kada bi znao da kapitalizam, protiv kojega se on s gotovo djetinjom naivnošću borio, ne samo da je doslovno posvuda pobijedio («bauk kapitalizma kruži svijetom«, mogli bismo parafrazirati njegovu poznatu izreku), već je to uspio zahvaljujući u prvom redu pravoj hiperprodukciji »opijuma za narod«, uslijed koje je religija, koju je neokapitalistički mentalitet ne toliko pobijedio koliko profanirao i obezvrijedio, postala tek jedan od razblaženijih opijata, koji današnji kapitalizam podnosi u onoj mjeri u kojoj mu može koristiti.

Ovaj prikaz završit ćemo – bez dodatnog komentara – opširnim izvodima iz napisa što ga je svojedobno u »Vjesnikovoj« rubrici »Stajališta« objavio Krešimir Cerovac («magistar znanosti i stručnjak za elektrotehniku iz Zagreba»), koji, govoreći o istim problemima što zaokupljaju i Roščića, kaže:

«Odvojenost vjerskih zajednica od države je izričaj o jurisdikcijskoj kompetenciji, koja ništa ne govori o odvajanju religije od kulture ili od društva. Nije riječ o odvajanju vjere od društva, jer bi to značilo da su vjernici diskriminirani u odnosu, na primjer, prema nekom materijalističkom ili ateističkom pristupu. Država ne može prilagođivati Crkvu (vjersku zajednicu), i to je bit ustavne odredbe.

Često se čuje da religiju (i vjeronauk) treba držati izvan škole, jer su škole sekularne. No sekularno društvo ne znači društvo oslobođeno od religije, odnosno ne znači da samo nereligijsko ima pristup javnom području. Pogrješan je... svaki poziv na odvojenost Crkve od države na način kojim se kršćanska vizija ljudskog dostojanstva prepušta privatnome vjerovanju. Izbor u korist određenog načina života nije privatna opcija nego temeljni zahtjev pravednoga i moralnoga društva. Crkva, djelujući na čin savjesti pojedinca, ne krši vjersku slobodu, a to joj se posebice predbacuje. U svijetu, pa i u nas... postoji na mnogim mjestima suptilna protukršćanska diktatura mišljenja. Nositelji autentičnog kršćanskog vjerovanja diskreditiraju se kao 'hardlineri' ili fundamentalisti. Ta protukršćanska diktatura mišljenja prihvaća samo prilagođeno kršćanstvo. Niz odlučujućih vjerskih stvari se isključuje ili odbacuje kao fundamentalističko, čak i onda kad je riječ o istinskoj vjeri.

No vjernici se ne bi smjeli bojati pružati otpor protiv prividne tolerancije, koja zapravo vjeru odbacuje, proglašavajući je netolerantnom. Tu... izlazi na vidjelo zapravo netolerantnost 'tolerantnih'. Perfidno se tolerira kršćanstvo, ali

samo u svojoj sporednosti (irelevantnosti)... Crkva ima pravo davati tumačenja i odgovore na brojna legitimna pitanja koja svojataju sekularne ideologije. Legitiman je i opravdan svaki otpor kršćana kvazisekularizaciji koju se podupire novcem svih poreznih obveznika. Evanđelje ne vadi Crkvu iz svijeta nego, naprotiv, poziva je da se afirmira i da što dublje uđe u svijet. Ono ne dopušta Crkvi da se prilagođuje svijetu. Crkva ima pravo, štoviše mora, sudjelovati kritički u društvenoj stvarnosti. To joj Ustav ne brani i ničim ga nije dosad ni izravno ni neizravno povrijedila«, zaključuje Cerovac.

Ante Gradiška

Papi na latinskom

Mi Hrvati od 12. smo stoljeća nastojali sačuvati kontinuitet barem elemenata ugrožene državnosti, stalno težeći što većoj suverenosti. Stoga sam, kada se raspadom Jugoslavije otvorila mogućnost uspostave samostalne Hrvatske, odlučio da i ja dadem obol tom nastojanju, te 3. 12. 1991. uputih iz Zagreba Svetom Ocu Ivanu Pavlu Drugom na latinskom brzojav (1) sa zahtjevom za vatikanskim priznanjem Hrvatske.

Poslužio sam se latinskim jer je to službeni jezik u Vatikanu, a imao sam pri tome na umu i značajnu povijesnu činjenica da je Kraljevina Hrvatska bila na čitavom svijetu zadnji civilni državni teritorij s latinskim jezikom kao službenim, koji je Hrvatski sabor tek 1847. – poslije intervencije Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz 1843. – zamijenio hrvatskim! Svetom Ocu obratio sam se i popratnim hrvatskim pismom (2), obrazloživši i prevevši brzojav. Upotrijebio sam hrvatski bez suztezanja, možda i zato što je papa rodom bio »Bijeli Hrvat«, iz okolice Krakova.

Vatikan je 13. 1. 1992. priznao hrvatsku državu, a ja sam, zahvalivši osobno Svetom Ocu (3), o svojim pismima obavijestio među ostalima i našega kardinala Franju Kuharića (3 a), koji mi je odgovorio blagoslovivši me (4), što je učinio i Sveti Otac hrvatskim dopisom »ex aedibus Vaticanis« dne 10. 3. 1992. (5).

Prilažem kopije spomenutih dokumenata, koji će nekome možda biti zanimljivi, a svjedočanstvo su o skromnom obolu jednoga bivšeg đaka zagrebačke klasične gimnazije nastojanjima oko međunarodnog priznanja naše države.

Zlatko Matković

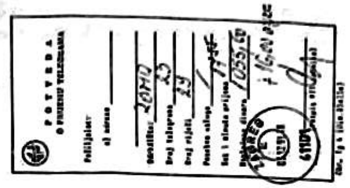

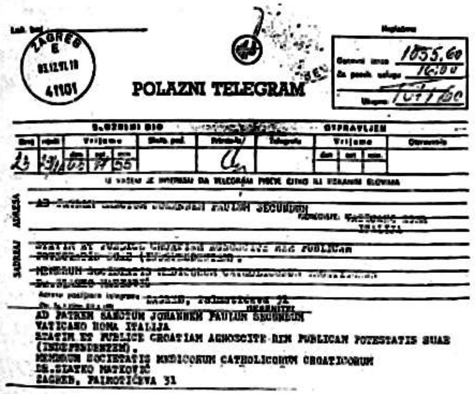

POLAZNI TELEGRAM

1055,60

AD PATREM SANCTUM JOHANNEM PAULUM SECUNDUM
VATICANO ROMA ITALIJA
STATIM ET PUBLICE CROATIAM AGNOSCITE RIN PUBLICAM POTESTATIS SUAE
(INDEPENDENZEM).
MEMBRUM SOCIETATIS MEDICORUM CATHOLICORUM CROATICORUM
DR.ZLATKO MATKOVIĆ
ZAGREB, PALMOTIĆEVA 31

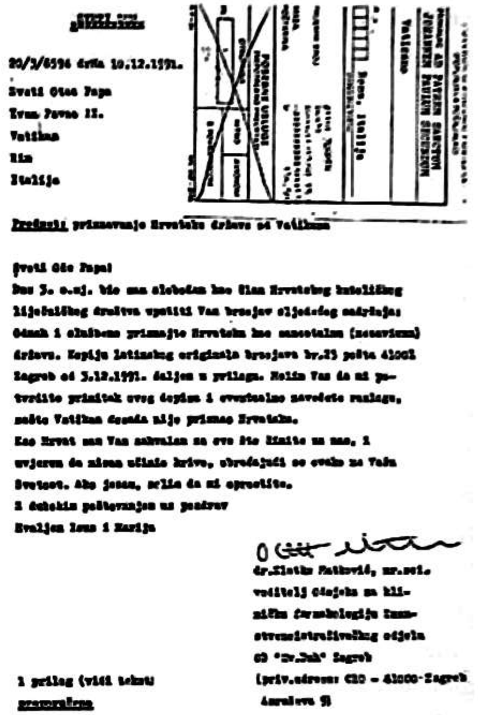

Sveti Otac Papa
Ivan Pavao II.
Vatikan
Rim
Italija

Predmet: priznavanje Hrvatske države od Vatikana

Sveti Oče Papa!
Dne 3. o.mj. bio sam slobodan kao član Hrvatskog katoličkog liječničkog društva uputiti Vam brzojav slijedećeg sadržaja:
Odmah i službeno priznajte Hrvatsku kao samostalnu (nezavisnu) državu. Kopiju latinskog originala brzojava br.23 pošta 41001 Zagreb od 3.12.1991. šaljem u prilogu. Molim Vas da mi potvrdite primitak ovog dopisa i eventualno navedete razloge, zašto Vatikan dosada nije priznao Hrvatsku.
Kao Hrvat sam Vam zahvalan za sve što činite za nas, i uvjeren da nisam učinio krivo, obraćajući se ovako na Vašu Svetost. Ako jesam, molim da mi oprostite.
S dubokim poštovanjem uz pozdrav
Hvaljen Isus i Marija

Dr.Zlatko Matković, mr.sci.
voditelj Odjela za kliničku farmakologiju Znanstvenoistraživačkog odjela
KB "Sv.Duh" Zagreb
(priv.adresa: KBC – 41000-Zagreb
Amruševa 9)

1 prilog (vidi tekst)
preporučeno

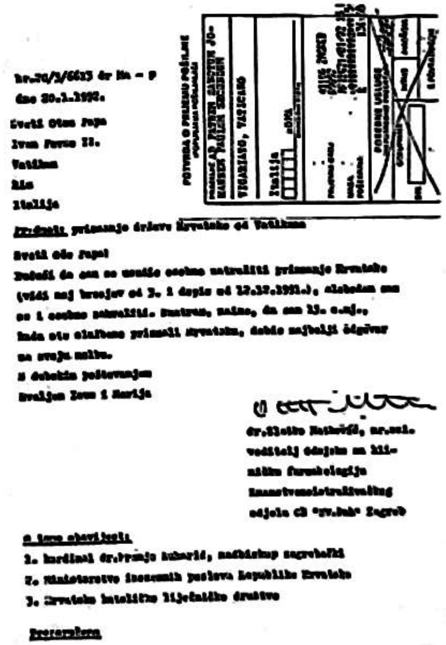

Br.20/3/6613 dr Ma – P
dne 20.1.1992.

Sveti Otac Papa
Ivan Pavao II.
Vatikan
Rim
Italija

Predmet: priznanje države Hrvatske od Vatikana

Sveti Oče Papa!
Budući da sam se usudio osobno zatražiti priznanje Hrvatske (vidi moj brzojav od 3. i dopis od 10.12.1991.), slobodan sam se i osobno zahvaliti. Smatram, naime, da sam 13. o.mj., kada ste službeno priznali Hrvatsku, dobio najbolji odgovor na svoju molbu.
S dubokim poštovanjem
Hvaljen Isus i Marija

Dr.Zlatko Matković, mr.sci.
voditelj Odjela za kliničku farmakologiju
Znanstvenoistraživačkog
odjela KB "Sv.Duh" Zagreb

O tome obavijesti:
1. Kardinal dr.Franjo Kuharić, nadbiskup zagrebački
2. Ministarstvo inozemnih poslova Republike Hrvatske
3. Hrvatsko katoličko liječničko društvo

Preporučeno

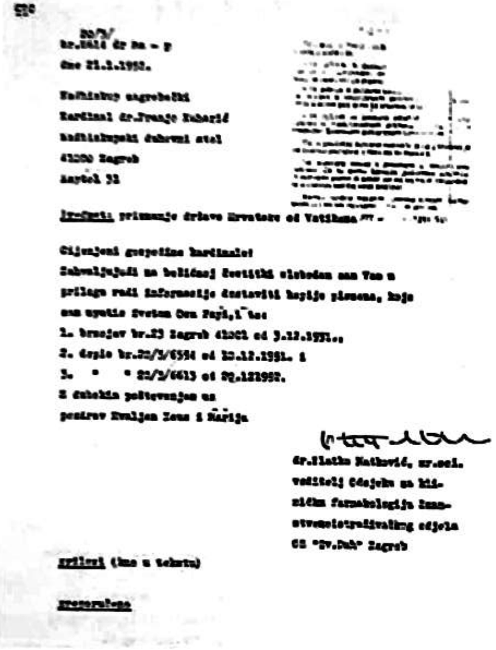

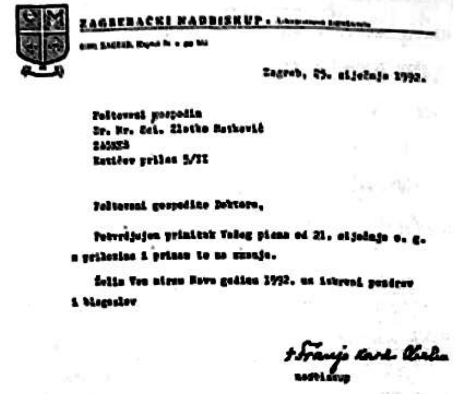

Konfederacija srca – Kulturne i povijesne vrijednosti i istine Iraca i Hrvata

Na otoku Mljetu, prvi put u kulturnoj povijesti Hrvata i Iraca, održan je, od 15. do 18. rujna 2007. godine, jedan njihov zajednički skup, pod nazivom »Simpozij o književnosti, glazbi i filozofiji u Hrvatskoj i Irskoj na prijelazu između XIX. i XX. stoljeća«. Simpozij je održan zahvaljujući financijskim sredstvima što ih je Udruzi Hrvatska – Irska dodijelilo Ministarstvo vanjskih poslova, na temelju službenoga natječaja i projekta ponuđenog od Udruge, čiji je predsjednik, potpisnik ovih redaka, skup organizirao. Cilj skupa bilo je upoznavanje hrvatskog i irskog kulturnog kruga s dostignućima na polju kulture i nekim aspekata povijesti obiju zemalja, te je o izabranim temama pročitano osam referata, a na simpoziju je sudjelovalo dvadesetak umjetnika i znanstvenika.

Simpozij je u ležernoj atmosferi započeo 15. rujna, kada se na Mljetu okupila većina gostiju, te je nakon turističkog obilaska otoka skup otvoren u crkvi sv. Marije od Jezera svečanim koncertom violinskog virtuoza Ive Dropulića, koji je najprije izveo Partitu za violinu solo br. 2 u d-molu J. S. Bacha, a potom i Sonatu za solo violinu Žarka Dropulića (otac violinista), Sonatu za solo violinu br. 4 u e-molu, op. 27 Eugena Ysayea, i virtuozno djelo Nel' cor più non mi sento Niccoloa Paganinia, uz niz dodataka nakon službenog dijela koncerta, što ih je Dropulić za oduševljenu publiku naprosto morao izvesti. Odista je još jednom bio na najvišoj razini, te se barokna raspjevanost njegove violine izmjenjivala s vrhuncima virtuoznosti u djelima njegova oca Žarka, te Ysayea i Paganinia. Njegov nastup znatnim je sredstvima sponzorirao mr. sc. Krešimir Galin, tajnik Udruge Hrvatska – Irska.

U nedjelju, 16. rujna, započeo je dvodnevni ciklus referata, kojemu su u središtu pozornosti bila četvorica pisaca iz Hrvatske i Irske: Antun Gustav Matoš s prijelaza XIX. u XX. stoljeće i Mile Pešorda na prijelazu XX. u XXI. st., te Gerard Manley Hopkins (Englez u Irskoj) s kraja XIX. st. i Desmond Egan s prijelaza XX. u XXI. st., pisci kojima je posvećena i knjiga »Hrvatsko-irske kulturne veze«, promovirana već u Irskoj na festivalu poezije, glazbe i filozofije »G. M. Hopkins«. S druge strane, neki referati imali su

svrhu rasvijetliti određene povijesne okolnosti u Hrvatskoj i Irskoj.

Dvostruki nositelj francuske Legije časti Bruno Gaurier održao je uvodni referat: »Antun Gustav Matoš: Utjecaj francuske kulture na poeziju s kraja devetnaestog stoljeća«, započevši ga citiranjem pisma što ga je Matoš uputio s juga Francuske izvjesnoj gospođi O. H., opisavši u njemu poetično, na francuskome jeziku, ljepotu gajeva i šuma kojima je prolazio. Gosp. Gaurier prikazao je razdoblje od pet pariških godina Matoševih (1899. – 1904.), francuske povijesne prilike i neprilike, kao i idejne pravce i poetička načela, koji su uvjetovali pjesništvo toga razdoblja. Od Charlesa Baudelairea, koji je snažno utjecao na Matoša, preko parnasovaca, koje je kritizirao englesko-irski pjesnik G. M. Hopkins, do simbolistâ Verlainea i Mallarméa, koji je Hopkinsovoj poeziji najbliži, zaključio je Gaurier.

Drugi referat na mljetskom simpoziju, »A. G. Matoš i fra Radoslav Glavaš«, autora dr. fra Andrije Nikića, pročitan je, na hrvatskom i engleskom jeziku, u njegovoj odsutnosti jer se dr. Nikić morao ranije oprostiti sa sudionicima i otići u Hercegovinu. Referat govori među ostalim o boravku franjevaca u Bosni i Hercegovini prema saznanjima fra Radoslava Glavaša (1867. – 1913.), koji je o tome na prijelazu XIX. u XX. st. objavio niz knjiga. Antun Gustav Matoš zapazio je znanstvenu djelatnost fra Glavaša i shvatio važnost franjevačke nazočnosti u Bosni, te je na temelju Glavaševa istraživanja godine 1907. napisao prikaz o tamošnjim povijesnim prilikama, kao i o nastanku nehrvatskoga elementa na tlu Bosne i Hercegovine.

Nakon prvog dijela izlaganjâ čitali su poeziju Mile Pešorde autor, na hrvatskom jeziku, te akademska glumica i pjesnikinja Elaine Murphy, u engleskome prijevodu.

U drugom dijelu programa 16. rujna, pjesnik i znanstvenik Fabijan Lovrić čitao je svoj referat »Pomicanje granica moderne«, u kojem je usporedio predstavnike hrvatske i irsko-engleske moderne Matoša i Hopkinsa, ustvrdivši između ostalog da »ako ustvrđujemo kako je Hopkins, vremenski, početak moderne, onda je Matoš njezin istinski vremenonosac...«.

Niže potpisani autor članka pročitao je svoj referat »Glazba i filozofičnost Matoševih umjetničkih kriterija«, koji je u cijelosti objavljen u »Fokusu«, br. 386/2007, od 5. listopada. Podsjetimo kako je ondje analitički izloženo da Matoš nije bio samo pjesnički i književni »impresionist riječi«, već i filozof umjetnosti, koji je u glazbi, poput opernog skladatelja Richarda Wagnera, uočio okosnicu jedinstva svih umjetnosti.

Drugi dan simpozija otvoren je referatom predsjednika Udruge

Hopkins Richarda O'Rourkea, koji je govorio o »Hopkinsu i irskoj kulturi na prijelomu devetnaestog stoljeća«, objašnjavajući zapravo povijesne prilike u kojima se nalazila Irska i na koji je to način utjecalo na Hopkinsa i suvremenike. U ono vrijeme, krajem XIX. stoljeća, teror britanskoga carstva koji se širio Irskom dosezao je vrhunac. Irski su katolici bili protjerani sa svoje zemlje, čiji je veći dio površine pripao engleskim, protestantskim naseljenicima. Od 1845. do 1850. godine glad je desetkovala populaciju, ali unatoč tome izvožene su velike količine irskih žitarica, kako bi se britanskim posjednicima platio porez. Broj irskih stanovnika počeo se smanjivati zbog izgladnjelosti, bolesti i masovnih imigracija.

Godine 1879. Michael Davitt je osnovao Irsku nacionalnu zemaljsku ligu, čija je agitacija rezultirala takozvanim »ratom zbog zemlje« koji je trajao od 1879. do 1882. godine, što je ujedno i razdoblje najvećeg masovnog iseljenja u modernoj Irskoj. Biskupi tada, zbog počinjenih nepravdi, pozivaju s propovjedaonica stanovništvo na pobunu, što Hopkins, vjerni podanik Carstva, koji je u Irsku stigao 1884. godine, osuđuje, kako je vidljivo iz pisama što ih je pisao raznim ljudima do svoje smrti 1889. godine.

Idući referat pod naslovom »Gdje stoljeća dršću poput lišća« pjesnikinja Elaine Murphy posvetila je glavnom gostu skupa, umjetničkom ravnatelju festivala Hopkins, Desmondu Eganu, koji je »...objavio 18 knjiga pjesama, knjigu proze i eseja imenom ŽSmrt metafore' i prijevode dvaju grčkih klasika, Euripida i Sofokla. 1983. godine bio je prvi europski pjesnik koji je primio nagradu Međunarodne pjesničke udruge u Americi. Osnivač je i umjetnički direktor međunarodne ljetne škole Gerard Manley Hopkins...« Na konkretnim primjerima Elaine Murphy ukazala je na povijesnu ukorijenjenost poezije Desmonda Egana u irsko tlo i na pjesništvo kao emocionalnu memoriju irske povijesti upućenu i budućim generacijama. Nakon referata Desmond Egan pročitao je izbor iz svojih pjesama, a nekoliko njih pročitano je i na hrvatskome jeziku.

Nakon podnevne pauze, u završnici skupa, magistar povijesti i pravnik Sean (John) Bagnal govorio je o temi srodnoj onoj Richarda O'Rourkea, pod naslovom »Obrasci pohađanja Crkve u Irskoj, prije velike gladi«, pokazavši kako se Irce u britanskome carstvu proganjalo prije svega zato što su bili katolici, što je naposljetku dovelo do irskog oružanog ustanka godine 1916., usred Prvog svjetskog rata, Britaniji iza leđa.

Na kraju simpozija Dan Carmody, bivši član novinarske grupe koja je izvještavala o događajima u Sjevernoj

Irskoj od 1969. do 1972. godine, a kasnije više od deset godina glavni urednik »Leinster Expressa«, pročitao je svoj prilog pod naslovom »Sjeverna Irska, rane godine 'nevolja'«. Naime, sve je počelo kada se »... premijer Irske Republike Jack Lynch, nakon pobune u okrugu Derry i invazije policijskih snaga i B-specijalaca na područje Bogside, u kolovozu 1969. godine obratio naciji riječima: 'Irska vlada više ne može samo sjediti i gledati stradavanja i ubijanja nevinih ljudi', i taj trenutak bio je šibica što je zapalila vatru koja je progutala Sjevernu Irsku pa je u idućih malne 40 godina država gorjela i trpjela građanske nemire...« Sjeverni Irci su vjerovali da će ih vlada Republike Irske štititi i stupili su u borbu kojom su se kanili zaštiti od šikaniranja i ubijanja, ali ta ih je vlada na neki način izdala, jer zaštita nije stigla niotkuda. Engleske su snage pak neprekidno dobivale pojačanja i u četrdeset godina sukoba pale su tisuće irskih života, a sadašnji će mir, kako možemo zaključiti iz teksta i konteksta, trajati dok je živ njegov protestantski potpisnik, pastor Ian Paisley.

I tako je nam je skup Hrvatska – Irska pružio temeljit uvid u kulturu i povijest Irske u XIX. i XX. stoljeću, a također predstavio neke hrvatske pisce i osvijetlio pojedine hrvatske probleme, te će ostati zabilježen kao prvo zajedničko promicanje kulturno-povijesnih istina ovih dvaju naroda.

Emil Čić

Ratne rane nikada ne zacjeljuju

(Adela Vidas Car, *Fran Vidas – dobrotvor iz Hreljina. Dokumenti i sjećanja*, izd. HKD Sv. Jeronima, Zagreb, 2007.)

U izdanju HKD-a sv. Jeronima, a uredničkom pomnjom prof. dr. Vladimira Horvata D. I., objavljena je knjiga *Fran Vidas – dobrotvor iz Hreljina*, s podnaslovom *Dokumenti i sjećanja*, do sada malo poznate autorice, Adele Vidas Car iz Lovrana. Kako stoji u obavijesti *O autorici*, gospođa Vidas Car je rođena 1930. u Hreljinu, lijepome mjestu u Hrvatskome primorju. Njezino prezime Car privlači pozornost. Doista, udajom za dr. Nila Cara, gospođa Adela je ušla u obitelj poznatog književnika Viktora Cara Emina. U knjizi kojom se predstavila javnosti, nije se posvetila ličnosti velikoga književnika, već svoga oca Frana Vidasa. O tome piše u *Pogovoru* poznata povjesničarka dr. Agneza Szabo: »Pred nama je zanimljiva biografija koja govori o povijesnom hodu jednoga Hrvata – poduzetnika i katoličkoga dobrotvora iz Hreljina, Frana Vidasa. Rođen je 5. veljače 1886. kao deveto dijete svojih roditelja u Hreljinu, a umro je 10. veljače 1945. u nacističkom zatvoru u Njemačkoj. Za života je činio brojna dobra djela svima koje je susretao u svojoj svakidašnjici, bez razlike vjere i nacije, i Židovima također, osobito u doba Drugoga svjetskoga rata, kada je, kao što svi znamo, to bilo opasno po život.»

Gospođa Vidas Car odlučila je proučiti dokumente o hapšenju i odvođenju svoga oca u smrt u jednom njemačkom logoru. To joj je otvorilo vrata u zanimljiv tijek povijesnih zbivanja prije Drugog svjetskog rata, u kojima je njezin otac bio sudionikom, ali i žrtvom. Bio je poduzetnik koji je trgovao drvom. Hrvat, HSS-ovac, miran obiteljski čovjek, kršćanski opredijeljen, karitativno raspoložen. Kao Primorac prošao je sve nedaće koje su zadesile tamošnji puk nakon talijanskog okupiranja Rijeke i uspostave stare Jugoslavije. Tako je dočekao Drugi svjetski rat. S jedne strane u Hreljin su dolazili talijanski fašisti, koji su okupirali obalu i dobar dio Hrvatske, nametali svoju iredentističku politiku i ugrožavali opstanak hrvatskoga naroda u osvojenim krajevima. A dolazili su iz katoličke zemlje, u kojoj se nalazi i Sveta stolica. S druge strane pojavili su se partizani kao borci protiv okupatora, čime su stekli simpatije i podršku ugroženog hrvatskog čovjeka. Oni su bili antifašisti, ali bezbožnici, komuni-

sti i borci za Jugoslaviju. Nakon pada Italije pojavili su se Hitlerovi vojnici kao još suroviji okupatori. Sa svima njima morali su obični mali ljudi stupati u dodir, podnositi ih, kako bi opstali, uopće – preživjeli. Tome dodajmo i Židove, izbjeglice iz dijelova Hrvatske koji su bili pokriveni njemačkim trupama. Ti su ugroženi ljudi naišli na razumijevanje i zaštitu domaćih Hrvata, koji su i sami bili ugroženi.

U knjizi su dobro prikazani složeni i po život opasni uvjeti u kojima je živjela obitelj Vidas, zajedno s ostalim mještanima Hreljina. Fran Vidas je u takvim okolnostima pokušao nemoguće: sačuvati život, vjeru, naciju, obitelj i poštenje, što je značilo suprotstaviti se okupatoru, pomagati partizanima kao ilegalac, ali ne prihvatiti njihovu ideologiju.

Pored inih, dva momenta opisana u ovoj knjizi nadilaze okvire obiteljske priče. Prvi se tiče zaštite Židova, a drugi, napora gospođe Vidas Car kako bi najprije sačuvala grob svoga oca, a zatim isposlovala ekshumaciju njegovih posmrtnih ostataka i njihov pokop u domovini, te kako bi dobila preslik njegove osude od strane državnih vlasti tadašnjeg Trećeg Reicha.

II.

U poglavlju »Spašavanje Židova na hreljinskom području« autorica piše: «... U to su vrijeme preko Hreljina u Italiju Židovi bježali s tuđim papirima i pri tome su im mnogi Hrvati iz Hreljina svesrdno pomagali. U našu su kuću dolazili mnogi Židovi. Sjećam se gospođe i gospodina Ungar. Ne sjećam se gdje su stanovali, a mislim da djece nisu imali. Moja mama pripremala je hranu, pa je netko u posudici nosio u Kraljevicu gdje su bili konfinirani, znam da je tata stavio unutra 'napoleon' (zlatnik), možda još koji.« Njezine navode potvrdio je poznati hrvatski Židov, umirovljeni profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu, dr. Aleksandar Goldstein. Gospođa Vidas Car navodi njegovo svjedočenje objavljeno u *Biltenu Židovske općine Zagreb* (br. 28/29.; siječanj-veljača 1993.): »Hreljin je u to vrijeme bio okružen gustom bodljikavom žicom, međutim ljudi su svejedno ulazili i izlazili kroz žicu.« Na kraju profesor navodi imena Hrvata koji su riskirajući osobne živote, pomagali Židove. To su: »obitelj Miloš, Kata i Drago, mlinar Čop, Fran Vidas, Nikola Car, svi su ti ljudi riskirali vlastiti život da bi nam pomogli. I ne samo nama jer je u Hreljinu bilo još Židova, bili su to Bihlerovi i Labunjecovi iz Osijeka, Zlatini roditelji... Cijelo selo je za njih znalo i svi su šutjeli.»

Nakon memoarskih zapisa prof. Aleksandra Goldsteina, povjesničarka Ljubica Štefan, odlikovana kao »Pravednik među narodima«, objavila je u Glasu Koncila od 26. srpnja 1994. članak »Koliko ima Hrvata spasitelja

Židova«, u kojemu je, oslanjajući se na sjećanja dr. Goldsteina, spomenula Frana Vidasa. Potom je osobno potaknula gospođu Vidas-Car da zatraži za svoga pokojnoga oca povelju »Pravednika među narodima«. Gospođa Vidas-Car o tome u knjizi piše: »Smatram da je ime mojega oca Frana Vidasa zaslužilo trajno priznanje i to radi uspomene na pokojnika, radi rodnog nam Hreljina, domovine nam Hrvatske, kao i radi obilježavanja trajnog prijateljstva između Židova i Hrvatskog naroda, koje se pokazalo baš u nevolji.« Dne 12. studenoga 1994. gospođa upućuje molbu Yad Vashemu, »s opisom sjećanja na događanja na Hreljinu te na sve što je otac činio kako bi pomogao Židovima«. Preslik molbe poslala je židovskim općinama u Zagrebu i Rijeci. Svjedočiti su pristali dr. Aleksandar Goldstein i Pavao Ungar.

Na molbu Yad Vashemu uslijedila je reakcija utjecajnih Židova koju nije lako razumjeti.

Gospodin Josip Engel, predsjednik ŽO Rijeka, nije razumio kako Fran Vidas ima sačuvan grob na groblju pored zatvora u kojem je umro, te je kćerku pitao »je li bio njemački oficir?«, što je ovu konsterniralo. Obratila se za savjet majci, udovici Frana Vidasa. Čuvši za iskazanu sumnju g. Engela, ona je kazala: »Zabranjujem ti da se ponizuješ! Pedeset godina nitko nije došao na vrata pitati kako smo i ne želim da sada bilo što tražiš!« No, stvar se zahuktala.

Gospođa Vidas Car stupa u vezu s Reuvenom Dafnijem (rođenim u Zagrebu kao Kamilo Kand). On joj saopćava da ništa ne zna o njezinoj molbi upućenoj Yad Vashemu. Potom je pregledao spise i obavijestio ju da je »predmet našao u ladici kod tajnice i da će se kroz mjesec dana odlučiti o slučaju. (Riječ je o tajnici Mirjam Avijazer, Slovenki rođenoj u Karlovcu, ali odgajanoj u Beogradu, povezanoj s 'Jevrejskom opštinom' preko koje je dobila radno mjesto tajnice u Yad Vashemu. Kad su preporučeno poslani spisi za Matu Ujevića da dobije titulu pravednika odgovor nije stizao godinu dana. Na brojne intervencije članova obitelji iz Zagreba, g. Reuven Dafni zamolio je broj preporučene pošiljke. Provjeravajući sudbinu toga pisma na pošti otkrio je da ga je preuzela tajnica Mirjam Avijazer. Kad ju je upitao gdje je pošiljka ona je nonšalantno odgovorila: 'Ah to je ono u ladici.' Op. ur. V. H.). Ubrzo nakon toga je g. Dafni otišao u mirovinu te s njime više nisam komunicirala.»

»Preko spomenute prof. Ljubice Štefan obratila sam se Igoru Primorcu (profesoru političke filozofije, etike i filozofije prava na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu) kome sam pisala o svome zahtjevu, te svim neugodnostima koje sam doživjela. On mi je u svome pismu od 25. srpnja 1995.

napisao: 'Sve je to, nažalost, politika, premda je riječ o ustanovi u kojoj se odista ne bi očekivalo da politički razlozi budu na djelu ma i u najmanjoj mjeri. Kao što ste možda čuli od gospođe Štefan, ovdje je do današnjega dana ogroman utjecaj Srbožidova. On je prisutan i u Yad Vashemu, o na djelu je u nekim slučajevima rasprave o Hrvatima koji su za NDH spašavali Židove. Zvuči posve nevjerojatno, čak monstruozno, da bi upravo Židovi, i to u Izraelu, židovskoj državi, mogli podržavati one koji vrše prvi genocid u Europi nakon genocida nad Židovima u II. svjetskom ratu – ali je nažalost, istina. I vrijedi čak i za one koji rade u Yad Vashemu – ustanovi koja treba ovjekovječiti uspomenu na genocid nad Židovima.»

»Postalo mi je jasno o čemu se tu radi te sam 26. kolovoza 1995. poslala pismo Yad Vashemu u kojem povlačim svoj zahtjev za dodjelu povelje pravednika svome ocu. 'Bez obzira na bilo kakvu povelju, moj otac je pravednik i to ne samo po židovskom, već i po kanonskom pravu i bez potrebne procedure...»

»Cijeli slučaj završio je nakon dvije godine *Pismom zahvale (!?)* koje je Yad Vashem poslao 20. studenoga 1996., iako sam godinu prije povukla svoj zahtjev.« No, mr. Milivoj Kujundžić u »Vjesniku« od 9. studenoga 1998. obznanjuje da Yad Vashem ne dodjeljuje pisma zahvale kao vrst priznanja. U tom članku ugledni partizan i saborski zastupnik ustvrduje da je Fran Vidas »zavrijedio i zaslužio da dobije priznanje 'Pravednik među narodima'«.

»Nakon što sam pročitala taj podatak u *Vjesniku* bila sam šokirana spoznajom o 'pismenom priznanju'. Obratila sam se predsjedniku Židovske općine Zagreb gosp. Ognjenu Krausu. On mi je u svom pismu od 6. travnja 1999. objasnio da navodno postoje dvije razine priznanja: POVELJA PRAVEDNIKA, te PISMO ZAHVALE. '... Stoga ne bi trebalo zaključivati da je djelo pomoći koje je Vaš pok. otac pružio progonjenima ostalo bez zahvale, jer Yad Vashem dodjeljuje dva stupnja priznanja: medalju s poveljom Pravednika među narodima i Pismo zahvale.'»

Gospođa Vidas Car nije bila zadovoljna odgovorom dr. Krausa i 25. travnja 1999. zamolila ga je da Pismo zahvale vrati Yad Vashemu, uz riječi: »Nakon što ste mi objasnili što bi značilo pismo zahvale mojemu pokojnom ocu, ja to pismo vraćam s molbom da ga uputite Yad Vashemu«. Autorica se poslužila internetom i shvatila da »ni službene internetske stranice institucije Yad Vashem ne spominju nikakvo pismo već jedino priznanje *Pravednik među narodima.*«

III.

Frana Vidasa Nijemci hapse 8. travnja 1944. u »jutarnjim satima« i odvode u riječki zatvor u Via Roma. Zajedno sa 17 suoptuženika sproveden je 26. srpnja u Trst. Osuđen je na smrt zbog suradnje s partizanima, a potom pomilovan na doživotnu robiju i transportiran s ostalima u grad Landsberg. Zbog gladi i batina izdahnuo je 10. veljače 1945., dva i pol mjeseca prije nego što su Saveznici osvojili taj grad. Adela Vidas Car donosi potresno svjedočenje vlč. Ivana Marohnića o posljednjim danima Frana Vidasa, a zatim njegovu oporuku.

Dne 19. travnja 1945. u rodnom Hreljinu poginula je »od posljednje njemačke granate« Ružica Vidas, Franova kći, a sestra autorice naše knjige, tek stasala u djevojku.

Nedavno pronađeni dokumenti u Hrvatskom državnom arhivu otkrivaju da su partizanske vlasti znale gdje je i zašto poginuo Fran Vidas. No, njegovoj udovici s malodobnom djecom nisu pružili nikakvu zaštitu ni pomoć. Štoviše, oduzeli su joj imovinu, odn. poduzeće, i prepustili ju neimaštini. Zašto, ostaje istražiti. O braći je preuzeo skrb najstariji Vidasov sin, prekinuvši zauvijek školovanje.

Nakon što se obitelj stabilizirala, gospođa Vidas Car kreće 1966. u potragu za očevim grobom. Počinje tragična epopeja opisana u ovoj knjizi. Navodimo nekoliko karakterističnih ulomaka.

Vidas je bio pokopan »na posebnom groblju pored jedne crkvice gdje su pokapani logoraši«. »Žarko sam željela oca prenijeti u domovinu, koju je toliko ljubio. (...) O 50. godišnjici očeve smrti, 1995. bila sam u Njemačkoj. Budući da su svećenici otvoreno negodovali i nisu htjeli slaviti misu za oca, morali smo dovesti hrvatske svećenike.« Problem je nastao 2003. godine. »Odluka o prenamijeni groblja donesena je u četvrtak, 13. veljače 2003. godine, a već 14. veljače ujutro natpisi s imenima bili su uklonjeni.« Počela je kćerina borba za ekshumaciju očevih posmrtnih ostatka. Njemačke vlasti nisu imale razumijevanja za tu želju. Tek kada se uključila hrvatska diplomacija, stvar je maknuta s mrtve točke. »Nakon 14 mjeseci borbe konačno smo uspjeli. Nisam birala da otac dođe u Hrvatsku ponovo na isti datum, kad je prije 60 godina uhićen i odveden iz kuće. Mislim da je taj termin odredilo sámo Nebo. Na groblje Spötting s nama se uputio i fra Vuk Ante Buljan koji je predvodio molitvu. Dvojica ljudi koji su vršili pripreme za iskop bili su šutljivi i pažljivo mi prišli, skinuli rukavicu i pružili ruku, upitavši me: 'Vi ste kćerka?' Da, odgovorila sam im, jedna od petero djece ovoga časnoga pokojnika kojega su ovdje zakopali, oteli ga iz kuće kada sam imala 13 godina... Bila sam malena i nisam shvaćala težinu trenutka niti sam mogla znati da naš dobri otac odlazi zauvijek... Šutjeli su i gledali u pod, a jedan je

prošaputao: 'Krieg... Krieg...' Rekla sam im da tata nikad nije bio vojnik i da je činio samo dobro, da nikada nismo bili neprijatelji njihova naroda, kao što nismo ni sada. Mi smo oni koji osuđuju i koji su tada osuđivali svaki zločin. Mislim da su se Nijemci bojali da ću na groblje dovesti puno ljudi i da će to biti skup kojeg su oni poštopoto htjeli izbjeći. Na kraju su shvatili da nama nije bilo do galame i bili su sretni što je sve u miru prošlo. (...) U zračnoj luci u Münchenu pri predaji karte kod posljednjeg ukrcaja jedna gospođa me pozvala po prezimenu. Uplašila sam se... (...) U zračnoj luci u Zagrebu kod preuzimanja sandučića s posmrtnim ostatcima svi su pokazivali susretljivost i suosjećanje. (...) Drugoga dana uputili smo se na Hreljin i položili ostatke točno na mjesto na kojem je stajao kada su naoružani vojnici došli po njega i odveli ga. Taj Uskrs po svemu me podsjećao na onaj Uskrs kada je otac odveden. Sprovod je održan u srijedu po Uskrsu i otac je konačno našao svoje vječno počivalište u Domovini pored svojih najmilijih.»

Sahrana ovog zaslužnog čovjeka prošla je bez sudjelovanja predstavnika naroda kojem je pripadao i antifašista s kojima se borio i izgubio život. Neshvatljivo, tužno, pa i sramotno.

Nakon što je uz velike napore i niz neugodnosti s njemačkim diplomatima i činovnicima uspjela očeve posmrtne ostatke prenijeti u domovinu, Adela Vidas Car nastavlja borbu za njegovu pravnu rehabilitaciju. Ona traži od njemačkih vlasti da joj dadu očevu presudu. I ništa više od toga. Za sada bez uspjeha. Premda već u godinama, obišla je arhive u Rijeci, Trstu i Rimu, kuda su je upućivali, šaljući je u krug. Može se iz toga zaključiti kako je riječ o nakani njemačke države da još uvijek neugodne dokumente ne stavi na raspolaganje rodbini. Očito ne žele činiti presedan. Premda, u slučaju gospođe Vidas Car, ostavlja na nas neugodan dojam, s političkog je motrišta i to razumljivije od postupanja države čiji najviši dužnosnici i najdelikatnije njezine dokumente, s oznakom »Strogo povjerljivo«, dijele strancima, kako narod kaže, »na lopate«.

Knjiga gospođe Vidas Car vrijedan je prilog zavičajnoj povijest Hreljina, a neki njezini dijelovi etičkom problematikom, dramatično obrđenom, nadilaze okvire lokalne povijesti.

Đuro Vidmarović

Model obrade (i) drugih dalekih zajednica

(Lovorka Čoralić, *Barani u Mlecima - povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*, izd. Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Dom i svijet, Zagreb 2006.)

Knjiga pod gornjim naslovom novije je djelo naše vrsne znalice povijesti *Presjajne Republike*, Lovorke Čoralić. Bar je smješten na granici onoga što su još u antičko doba razlikovali kao Dalmaciju i Albaniju. Doživio je sjajan predosmanski uzlet, kad je imao sve odlike razvijenog mediteranskog grada, preko 3000 stanovnika i pedesetak crkava. Postojanje i vrijednost takvog Bara poznato je rijetkima, a široj javnosti nimalo, koja je donekle upućena u povijest Boke i Kotora, a vrlo slabo u povijest južnijih komuna, primjerice Bara i Ulcinja. Venecija nije posebno vodila brigu o obrani, s obzirom na to da je grad bio daleko i strateški teško branjiv. Strah i glasine pokrenule su migracije, posebno se masovno iseljavalo od polovice 15. do prvih desetljeća 16. stoljeća, nakon čega će Bar ostati prepušten sam sebi, razbojničkom zaleđu i gusarima. Po oporukama može se naslutiti da ih je u tom razdoblju u Mlecima bilo već oko 400, što je za ondašnji komunalni život bilo mnogo, praktički 15% stanovništva. Turskim zauzećem grada 1571. godine njegov se povijesni kontinuitet prekinuo, dijelom nestao, a dijelom nastavio u podalekim žarištima od kojih posebno valja istaknuti Veneciju.

Čoralić nam zatim dočarava i približava *grad svetog Marka*, osobito predjele gdje su češće i u većem broju obitavali i drugi *skjavunski* doseljenici. U postotku gledano Barani su ondje dali najviše svećenika i redovnika (21% bile su duhovne osobe), prilično broj obrtnika i vještih majstora, malo ih je bilo trgovaca, ali su se zato rado uključivali u vladajuće strukture države, a izbjegavali su umjetnost i vojničke službe. Gotovo polovica ih je bila malo više od sirotinje, s nekih 30-40 dukata imovine, bez nekretnina i na slabo plaćenim poslovima, a i ono što su imali pokućstva, nakita i odjeće nije bilo posebno ni izuzetno. Tridesetak posto ih je bilo srednjeg sloja, a preostalih 22% činio je značajniji i daleko imućniji dio koji je igrao vidnu i nezanemarivu ulogu i općenito i među iseljenicima, pa zaključno možemo reći da su u prosjeku bili nešto imućniji nego drugi istočnojadranski iseljenici. Oni su svojim kćerima mogli ostaviti zamjetne miraze ili djeci cijela mala bogatstva, kao barski plemić Marin Teodorov, bojnik Juraj Baranin ili i za venetske prilike izvanredno bogati Ivan Ferro. Kao i drugi naši iseljenici najčešće su obitavali u predjelu Castello i aktivno sudjelovali u radu i životu Bratovštine svetog Jurja i Tripuna. Autorica na brojnim primjerima potvrđuje njihovu *izrazitu upućenost, komunikaciju i integriranost u svakidašnji život hrvatske iseljeničke skupine* (84). Većim dijelom družili su se, poslovali i ženili s ostalim iseljenicima iz istočnojadranskih komuna od Dubrovnika do Istre, a uvelike su bili upućeni jedni na druge, često na doseljenike iz nedalekih naselja s hr-

vatskim stanovništvom (Kotor, Budva, Paštrovići, Herceg-Novi...), a gotovo se nikad nisu miješali s Albancima.

Istraživani pojedinci mahom su bili katolički vjernici. Sjećanja na zavičaj, obitelj, vjerske ustanove i posjede u domovini u oporukama iseljenih Barana svjedoče nam kako su velikodušno obdarivali svoju napuštenu rodbinu i ono malo što je ostalo od crkava, od kojih je najglasovitija bila opatija sv. Marije Ratačke. Od svih oporučnih legata 23% je upućeno vjerskim organizacijama. Od tri sveca iz titulara Bratovštine sv. Juraj je barski svetac, uz kotorskog Tripuna i *općehrvatskog* Jeronima, što nije mala stvar. Poseban značaj autorica pridaje historijatu i nastanku Barske biskupije, koja je odigrala važnu, a još uvijek nedovoljno rasvijetljenu ulogu u očuvanju identiteta ove iseljeničke zajednice. Posebno treba pohvaliti autoričin izbor vrela, kojih je nekolicinu donijela među prilozima. Uz to knjiga sadrži i kazala toponima i etnonima, te vrlo detaljan popis izvora i literature, pisana je znanstvenom metodologijom, na temelju zahtjevne i teško čitljive građe, ali stilski razumljivo i prosječnom čitatelju. Pohvalno je uopće da se netko sjetio Bara, a ovakav način trebao bi biti model obrade i drugih dalekih zajednica koje su u iseljeništvu pridonosile i hrvatskoj kulturi i identitetu.

Margareta Matijević

Prikaz bezvrijedne knjige

(Egidio Ortona, *Diplomazia di guerra. Diari 1937 – 1943.* Il Mulino, Bologna, 1993.)

Na ovim sam stranicama svojedobno prikazao knjigu Giuseppea Bastianinija, prvoga talijansko-fašističkog guvernera Dalmacije, naslovljenu *Volevo fermare Mussolini, Memorie di un diplomatico fascista* (Milano, 2005). Prikaz nosi naslov *Bastianini »zaboravio« talijansku strahovladu u Dalmaciji* (Marulić, 39./2006., 2, 395 – 399).

Tu sam kazao da je Giuseppe Bastianini posvetio svojoj nečasnoj službi u Dalmaciji tek nekoliko rečenica – za razdoblje od 7. lipnja 1941. do 14. veljače 1943. Malo riječi o svojoj strahovladi, a puno mržnje prema hrvatskom narodu!

Kada je Bastianini bio imenovan guvernerom osvojene Dalmacije, zaželio je da Egidio Ortona bude predstojnikom njegova ureda, što je Ortona rado prihvatio, jer je i prije s njim radio u Rimu.

Taj i takav Ortona napisao je sjećanja na svoje dalmatinske, diplomatske ratne dane tek 1993. godine, kako nas izvješćuje u predgovoru knjige.

Budući da je Bastianini »zaboravio« opisati svoj rad u Dalmaciji, očekivali smo da će predstojnik njegova ureda ispraviti taj nedostatak. Nu, i on je bio veoma škrt u opisima, premda je nešto opširniji od svoga guvernera.

Egidio Ortona opisuje svoju službu u Dalmaciji u III. poglavlju, kojemu je naslov *Da Zara a Roma* (str. 151 – 199).

Ortonina je knjiga bezvrijedan uradak, ali ćemo je ipak prikazati – samo zato što je pisac bio dio Bastianinijeve ustanove u Dalmaciji.

Odmah na početku treba kazati da je Ortona napisao svoja sjećanja s naknadnom pameću *(col senno di poi!)*, jer je gotovo sigurno da njegov *Dnevnik* nije nastao tijekom Drugoga svjetskog rata. Možda su postojale neke bilješke, koje je on nakon toliko godina »dotjerao«. Da je Ortona onda mislio kako je (onda?) napisao, ne bi bio u vrhovnoj fašističkoj službi – bio bi ostavio tu zločinačku organizaciju! S druge je pak strane sigurno da se u ono vrijeme Ortona ne bi bio usudio napisati ono što danas čitamo. A svi skupa znamo tko je mogao biti primljen u tako važne državne službe.

Možemo, dakle, slobodno kazati da je Egidio Ortona bio veliki fašist, ali i spretan diplomat, koji je znao u pravo vrijeme napustiti brod koji tone... Taj i takav čovjek bio je dio države i sustava koji su spalili dobar dio Dalmacije u Drugome svjetskom ratu.

Ipak, knjiga nam donosi i neke pojedinosti koje bi mogle biti korisne našim povjesničarima. Na početku Ortona piše kako su u Dalmaciji imali teškoća zbog nesuglasica između Hrvata i Srba. Spominje sukobe između *paravojski* tih dviju skupina. Nakon toliko godina, tj. 1993., kada je pisao svoja sjećanja, Ortona kaže da misli na Zadar, u kojemu se vode borbe između tih dviju etničkih skupina – baš kao nekada (str. 10). Ta je njegova tvrdnja dovoljna kako bismo zaključili da on nikad nije ništa shvatio o zemlji u kojoj je boravio kao okupator! *Si tacuisses, philosophus mansisses!*

Nažalost, taj diplomat nije razumio ni odnos između Hrvata i Talijana u Dalmaciji. Na str. 169 piše: *ambiente italiano e ambiente slavo o croato sono due compartimenti stagni, due elementi inconciliabili.* Dakle, dva nepomirljiva elementa, dva odjela nepropusna za vodu. Ortona nije bio sposoban, ili nije htio, shvatiti zašto je to tako. Mogao je znati da se hrvatski narod branio i da je Italija bila agresor. Antun Šoljan lijepo je pjesnički kazao

Da u mojoj kući gost
hoće biti gospodar –
ne ide to, gospodo...

Talijanska fašistička vojska otpočetka nije bila nikakav gost u Dalmaciji, nego samo i jedino osvajačka vojska! Neshvatljiv je stoga i njegov dojam o Kaljanima. Na str. 185 piše da je bio u Kalima i da je sve mirno. Čudi se Ortona i veli: *questa razza è così indecifrabile.*

Na str. 141 – 142 ipak je potpuno iskren u pogledu talijanskih namjera u Dalmaciji: Italija će morati silom nametnuti rješenje za Dalmaciju, koju Hrvatska želi barem djelomično za sebe, dok ju Italija namjerava čitavu sebi pripojiti.

Ortona se ukratko osvrnuo na općepoznati slučaj Primoštena (str. 183, 186), koji su Talijani za osvetu bombardirali i ubili stotinjak nevinih mještana. On piše: materijalna šteta od četiri milijuna, terorizirani narod, 60 ubijenih, 150 siročadi itd. Taj ratni zločin protiv civilnog stanovništva za njega je samo – *la nostra sciocca rodomontata*, koja je potkopala njihov ugled. Bila je, dakle, samo šteta za talijanski ugled! Kada su Amerikanci bombardirali na sam uskrsni ponedjeljak Grosseto, Ortona je taj čin nazvao *crudeltà* (str. 229). Bombardiranje Primoštena nije bilo za njega *crudeltà*, nego samo *una sciocca rodomontata*.

Spominje i neka druga fašistička nedjela. Na str. 166 piše da su Talijani u Splitu zapalili židovske trgovine. U Šibeniku su pak zbog tzv. grafita pretukli seljake i građane (str. 179). Zapisao je i izgred koji se dogodio u Rimu prilikom nekog mimohoda. Neki promatrač nije fašistički pozdravio, pa se jedan fašist odvojio iz stroja te tukao »provokatora« (str. 223).

Na više mjesta u knjizi Ortona iznosi svoje negativno mišljenje o fašizmu, a to je malo teže prihvatiti. Te je svoje misli zapisao tek 1993., a nikako ne tijekom Drugoga svjetskoga rata! Na str. 119 i 121 čitamo da su neki protiv državnih poglavara, od Ducea do Ciana. On kaže da treba biti oprezan, jer će ih policija sve više nadzirati. Površan čitatelj mogao bi pomisliti da je fašistička vlast u Dalmaciji bila protiv fašizma i da je samo policija bila fašistička. Besmislica!

U studenome 1942. Ortona je razgovarao s Bastianinijem o potrebi liberalizacije fašizma, vraćanja slobode govora itd. (str. 182). Pod nadnevkom 15. srpnja 1943. čitamo kako se Ortona i Bastianini slažu da je potrebno ukinuti fašističku stranku (str. 248). To možemo vjerovati, jer su se tada Talijani počeli iskrcavati iz broda koji je tonuo...

Zanimljiv je zapis pod nadnevkon 13. veljače 1941., osobito za mladi naraštaj, komu je ta sitnica zacijelo nepoznata. To je vrijeme kada je počelo talijansko uzmicanje, ili bježanje sa svih bojišnica. Ortona je tada bio u Rimu i s prozora je gledao kako je uklonjena velika reljefna zemljopisna karta na trgu. Takav je golem zemljovid postojao i u drugim talijanskim gradovima, pa i u Zadru. Pomičnim talijanskim zastavicama bilježila bi se talijanska osvajanja diljem svijeta. Ali kad se ratna sreća okrenula i kad su osvajači počeli bježati, vlasti su zemljovide uklonile,

jer su znale da je narod upoznat s njihovim porazima, te da se pravo stanje ne može skrivati. Ta je golema karta uklonjena i sa zadarskoga trga...

Na kraju knjige čitamo bilješke o posljednjim fašističkim danima. Ortona je tada bio opet u Rimu. Priča kako se neko talijansko izaslanstvo moralo sastati s Nijemcima, te ih obavijestiti da će *rat i dalje trajati,* premda je fašizam uklonjen (str. 266 – 267). Na taj su sastanak morali poći u uniformama, a ne u civilnom odijelu. Dotad su državni dužnosnici za tu priliku imali uniformu koja se sastojala od bijelih hlača i kaputa plave boje. Htjeli su se sad u formalnom smislu osloboditi srušenog sustava, pa su željeli izmijeniti i uniforme. Netko je predložio: kaput bijele boje i plave hlače! Tipično talijansko ponašanje. Tako je postupio i mletački dužd kada mu javiše da je propala Mletačka Republika: on je skinuo svoju duždevsku kapu, znak moći, te ju je dao sluzi uz riječi: *uzmite je, ne treba mi viš* ...

Taj i takav fašistički dužnosnik nije bio okrivljen ni za kakvo negativno ponašanje, ni za kakvu negativnu zapovjednu odgovornost, nego je odmah 1944. postao članom talijanskog gospodarskog izaslanstva u Washingtonu. Tu je radio punih 15 godina, a od 1959. do 1961. bio je predstavnik u Ujedinjenim narodima. Od 1967. do 1975. – veleposlanik u SAD-u.

Naši branitelji, koji nisu bili u službi osvajača, nego isključivo obrane, danas leže u tamnicama. Italija može biti primjerom, kako se štite vlastiti ljudi, Hrvatska je primjer kako se kažnjavaju vlastiti branitelji!

U našem slučaju nije toliko zanimljiva talijanska diplomacija, koja je uspjela da Italija od osvajača postane prijateljem onih protiv kojih se borila u Drugome svjetskom ratu. Riječ je o pravoj pravnoj tragediji međunarodnog sustava, koji, rušeći prirodno i pozitivno pravo Republike Hrvatske, tj. njezino pravo na obranu, ruši pravne temelje čovječanstva.

Pavao Galić

Čovjek srca i ljubavi

(Krešimir Šego, *Fra Slavko,* izd. Informativni centar Mir, Međugorje, 2006.)

Susret s ovom knjigom radovat će svakog čitatelja koji voli i želi upoznati život istaknutih ljudi. Autor knjige jedan je od književnika koji su svoje pero, između ostaloga, posvetili i mladima, kao i međugorskim zbivanjima, koja su našla odjeka na svim kontinentima. Mladi čitatelji diljem Hercegovine, dobroga dijela Bosne, ali i Hrvatske, dobro poznaju listove Cvitak i Školarac, namijenjene njima. I Cvitak i Školarac, kao i Glasnik mira, koji je namijenjen odraslom čitatelju,

uspješno već niz godina vodi kao glavni urednik Krešimir Šego. Osim toga Šego je autor više knjiga pjesama, pripovijesti, književnih kritika, eseja, ali i knjiga i slikovnica za djecu. Njegove su knjige prevedene na brojne jezike: španjolski, talijanski, engleski, poljski, francuski i češki jezik.

Jedan od recenzenata, književnik i svećenik, Miljenko Stojić, u svojoj recenziji koja je obavljena na stranicama knjige, između ostaloga piše: »Šego podosta prostora u ovoj knjizi posvećuje fra Slavkovu pisanu djelu i njegovim raznim pothvatima. Opisao ga je kakav je on uistinu bio; knjige mu se prodaju u stotinama tisuća, o njegovim djelima se piše...«

Ivan Dugandžić, u recenziji, ističe: »Potkraj knjige jednako zanimljivo i privlačno prikazani su i brojni fra Slavkovi pothvati izrasli iz njegove izražene brige za najugroženije i najbjednije; Majčino selo koje skrbi za siročad i napuštenu djecu...«

Autor nas u knjigu uvodi riječima: »Ne preokrećimo slobodu u povlasticu, već ljubavlju služimo jedan drugome.« Slijede stranice života fra Slavka Barbarića, koje nas vode na staze njegova školovanja i svećeničkog rada. U knjizi su objavljene i brojne fotografije, koje prate njegov put od djetinjstva do groba, put koji ga je vodio u Tobago, Trinidad, Nizozemsku, Njemačku, Austriju, Kanadu, Hong-Kong, Englesku, Australiju, Francusku... i, najčešće, u Međugorje. Susretao se s mnogim ljudima, a ponajviše se radovao susretu s Majkom Terezom. Svoj život završio je u Međugorju 24. studenog 2000. godine.

O fra Slavku rekao je fra Jozo Zovko: »Isus u svoj put križa ugrađuje Šimuna, Veroniku, pobožne žene iz Jeruzalema, Ivana i druge, do danas. I tako ugradi i fra Slavka, koji mu je pomogao nositi križ u milijunima srdaca.«

Svojom knjigom Krešimir Šego nam je na sebi svojstven način predstavio čovjeka koji je zaslužio svoje mjesto među istaknutim ljudima vjere i o kojemu će se još govoriti i pisati.

Branko Pilaš

Prigodom 40. obljetnice »Kršćanske sadašnjosti« nadbiskup zagrebački kardinal *Josip Bozanić* služio je 20. veljače 2008. večernju misu zahvalnicu u zagrebačkoj katedrali. Koncelebriralo je tridesetak svećenika.

* * *

»Hrvatsko slovo« od 29. veljače 2008. godine objavljuje intervju sa zagrebačkom profesoricom *Majom Runje*, predstavnicom građanske inicijative »Krug za trg« i jednom od organizatorica prosvjeda, 8. 2. 2008., za promjenu imena Trga maršala Tita u Zagrebu.

* * *

»Hrvatsko slovo« od 29. 2. 2008. donosi otvoreno pismo *Mladena Jonkea* središnjici Matice hrvatske u kojemu on proziva predsjednika MH *Igora Zidića* zbog navodnog prešućivanja 100. obljetnice rođenja svoga oca, *Ljudevita Jonkea*, uglednog jezikoslovca i zadnjeg predsjednika Matice hrvatske prije njezina ukinuća 1972. godine.

* * *

Tjednik gradišćanskih Hrvata »Hrvatske novine« (22. II. 2008.) objavljuje reportažu o obilježavanju 80. godišnjice smrti književnika, jezikoslovca i teologa *Mate Meršića Miloradića* (1850. – 1928.). Miloradić je bio urednik prvih tjednih novina gradišćanskih Hrvata »Naše novine«, a uređivao je i »Kalendar svete familije«. Napisao je, među ostalim, »Slovnicu hrvatskog jezika« te školske knjige za fiziku i vjeronauk, a svoja znanstvena djela iz područja filozofije, astronomije, matematike, fizike i teologije publicirao je u raznim časopisima širom Europe.

* * *

»Glas Koncila« od 2. 3. 2008. donosi intervju s dr. *Matom Artukovićem*, ravnateljem slavonskobrodske podružnice Hrvatskog instituta za povijest, u povodu objavljivanja kontroverzne knjige »Jedna povijest, više historija« kojoj su mnogi recenzenti, uključujući i Artukovića, dali negativnu ocjenu zbog pokušaja oktroiranja povijesne »istine« i zbog neznanstvenog pristupa istraživanju srpske agresije na Hrvatsku početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, nakon čega je spomenuti rad odbijen kao udžbenik po kojemu bi se učila povijest u osnovnim i srednjim školama.

* * *

»Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora« (HDL-

SKL) predstavilo je u veljači 2008. strip »Ovčara – krik u noći« autorâ *Nenada Barinića*, strip-crtača, i *Danijela Rehaka*, predsjednika HDLSKL-a, o 260 civila i ranjenika odvedenih nakon pada Vukovara iz bolnice u srpske logore, gdje je većina okrutno ubijena. Strip se može kupiti isključivo u Spomen-domu na Ovčari, a prihod od njegove prodaje služit će održavanju doma.

* * *

Velikom izložbom »Dominikanci u Hrvatskoj« u Klovićevim dvorima (20. 12. 2007. – 30. 3. 2008.) prvi put je cjelovito predstavljena ostavština Reda sv. Dominika na hrvatskome prostoru. Na dvije etaže bilo je izloženo više od 500 umjetnina, slika, skulptura, liturgijskoga posuđa i izbora iz dragocjenog knjižnog fonda dominikanske ostavštine koja obogaćuje hrvatsku kulturnu povijest od srednjega vijeka do današnjih dana. Na pripremi izložbe angažirao se velik broj stručnjaka, od autora likovnog postava *Marija Beusana* do kustosica *Biserke Rauer Plančić* i *Ive Sudec*.

* * *

Katoličko glasilo MI (siječanj-veljača 2008.) donosi razgovor s piscem *Michaelom O' Brienom* povodom izlaska njegova novog romana »Island of the world« (Otok svijeta). Središnji je lik romana Josip Lasta, sin siromašnoga školskog učitelja u zabačenom selu visoko u planinama središnje Bosne i Hercegovine, a knjiga, prema autorovim riječima, opisuje raspeće jedne duše i njeno uskrsnuće, zadirući u samu bit pitanja: kako osoba može zadržati svoj identitet i čovještvo u neljudskim prilikama?

* * *

Časopis »Jezik«, br. 1/2008, u rubrici *Uspomene na Ljudevita Jonkea* donosi i sjećanja »na Ljudevita Jonkea, Lúju« iz pera *Alije Nametka*. U istom broju *Dubravka Sesar* piše o problemu hrvatskog pisanja i izgovora prezimena *P. J. Šafarika*, poznatog filologa slovačkog podrijetla, koji je, kako autorica napominje, nijekao nacionalnu i jezičnu posebnost i Slovacima (u korist Čeha) i Hrvatima (proglasivši ih sve osim kajkavaca katoličkim Srbima).

* * *

Komisija HBK Iustitia et pax održala je 8. II. 2008. pod predsjedanjem mons. *Vlade Košića* svoju redovitu sjednicu, na kojoj je zaključila da je nedopustivo što vlasti ništa ne poduzimaju u odnosu na komunističke zločine, dok se, istovremeno, progone optuženici za ratne zločine iz Domovinskog rata.

* * *

U časopisu »Bosna franciscana«, br. 27, *Ladislav Tadić* piše o utjecaju

bogumilskog mita na autorsku poetiku *Miroslava Krleže*, a u »Časopisu za suvremenu povijest«, br. 3/2007, *Ivan Bulić* prikazuje angažman *Miroslava Krleže* u Hrvatskoj zahvaćenoj 1. svj. ratom, tijekom kojega se postupno formiralo Krležino opredjeljenje za »ideje Oktobra«.

U istom broju »Časopisa za suvremenu povijest« objavljen je i polemički osvrt dr. *Vladimira Geigera* na zbornik »Bleiburg i Križni put 1945.« Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske. Geiger zaključuje kako u Hrvatskoj zagovornici komunističkog svjetonazora i dalje prešućuju ili omalovažavaju svako istraživanje koje ne podupire »antifašističku« sliku prošlosti te kako im hrvatski mediji pri tome uglavnom služe kao transmisija. Prihvaća međutim stav *Ive Goldsteina* koji valja primiti s rezervom: da naime *Titovu* odgovornost za bleiburški zločin treba ocjenjivati prema »ondašnjim kriterijima«.

* * *

Sredinom veljače objavljen je u Italiji roman *Ferruccia Parazzolija* »Adesso viene la notte« (Dolazi noć), u kojemu Sotona traži od Boga da stavi na kušnju papu *Pavla VI.*, dok se Crvene brigade spremaju oteti talijanskog političara *Alda Mora*. Novinar časopisa »Famiglia cristiana« *Giusto Truglia* knjigu smatra još jednom autorovom provokacijom na religijske teme, u duhu Parazzolijeva znanstvenofantastičnog romana iz 1990. »La nudità e la spada« (Golotinja i mač), u kojemu se skicira kronika iznenadnog i krvavog sloma kršćanske religije u bliskoj budućnosti. Ipak, iz razgovora s piscem, u istom broju časopisa, bjelodano je kako veoma cijeni papu Montinija i njegovo ponašanje za vrijeme jedne od najdramatičnijih epizoda novije talijanske povijesti.

* * *

Umirovljeni nadbiskup zadarski *Marijan Oblak* preminuo je u 15. veljače 2008. u Nadbiskupskom domu u Zadru u 89. godini života, 63. godini svećeništva i 50. godini biskupstva. Pogrebni obred i oproštaj od nadbiskupa bio je 19. veljače u zadarskoj katedrali sv. Stošije, gdje je mons. Oblak i pokopan.

* * *

Na tribini »Hrvatsko slovo uživo« 7. veljače u Zagrebu prikazana je knjiga *Ivana Gabelice* »Blaženi *Alojzije Stepinac* i hrvatska država« u kojoj autor pokušava raščistiti problem odnosa bl. Alojzija Stepinca prema ideji hrvatske države, a napose prema njezinu ostvarenju u obliku NDH tijekom Drugoga svjetskog rata. O knjizi su uz autora govorili *Anđelko Mijatović*, *Stjepan Matković* i *Zlatko Matijević*.

* * *

Početkom ožujka objavljena je u Italiji knjiga *Saverija Gaette* i *Andree Torniellia* »Padre Pio – L'ultimo sospetto. La verità sul frate delle stimmate« (Otac Pio – Posljednja sumnja. Istina o stigmatiziranom fratru), odgovor na optužbe protiv svetog oca *Pija iz Pietrelcine* koje su u posljednje vrijeme uzele maha uznemirujući nedovoljno upućene u činjenice iz života stigmatiziranog kapucina. Bez hagiografskih namjera, zasnivajući se na povijesnim dokumentima i svjedočanstvima iz prve ruke, ovaj istraživački pothvat dokazuje kako su tijekom dugog procesa kanonizacije svi prigovori bili temeljito analizirani te riješeni na zadovoljavajući način.

* * *

»Famiglia cristiana«, br. 9/2008, donosi članak *Errija de Luche* »Le sante dello scandalo«, u kojemu on analizira početak Evanđelja po Mateju, s posebnim naglaskom na pet ženskih imena unutar muške genealogije: *Tamara* Kanaanka, *Rahaba* iz Jerihona, *Ruta* Moapka, *Betsabeja* Hebrejka, te *Marija*, majka Isusova. De Luca piše kako je znakovito da u najznačajnijoj hebrejskoj obiteljskoj lozi, Mesijinoj, figuriraju žene strankinje, pripadnice naroda koji su živjeli u Obećanoj zemlji prije dolaska Židova. S njihovim prenošenjem miješane krvi potomstvu, smatra autor, hebrejska povijest udaljava od sebe sablast krvne čistoće i rodovnika.

* * *

U književnom časopisu »Forum«, 1–3/2008, *Mladen Machiedo* piše o *Tassu* u Hrvatâ, od *Zlatarićeva* do *Tomasovićevih* prijevoda velikog talijanskog pjesnika.

* * *

U Splitu, Šibeniku i Dubrovniku održani su od 8. do 18. ožujka 2008., u organizaciji izdavačke kuće Verbum iz Splita, četvrti »Dani kršćanske kulture«. Manifestacija je, tradicionalno, završila dodjelom nagrade »Buvina« za doprinos kršćanskoj kulturi, koju je, nakon *Vittorija Messorija, Michaela O'Briena* i *Radovana Grgeca*, ove godine dobio hrvatski skladatelj, aranžer i dirigent *Ljubo Stipišić Delmata*.

* * *

Mjesečnik »Republika« u br. 12/2007. donosi o temi broja, »Bog«, tekstove *Andrewa Bartletta, Božidara Brezinščaka Bagole, Ružice Pšihistal* i *Lidije Dujić*.

* * *

Hrvatsko katoličko društvo prosvjetnih djelatnika upriličilo je 19. 3. 2008. predavanje prof. dr. *Zrinke Jelaske*: »Jezik naš hrvatski, standardni, govorni«.

* * *

U Matičinu dvotjedniku »Vijenac«, br. 367, *Zoran Kravar* piše o tobožnjoj *Nazorovoj* odi Poglavniku, zaključujući, na temelju novijih priloga o toj temi, da ta oda ne postoji niti je ikad postojala. Upozorava međutim da bi Nazor, u svojem civilizacijskom pesimizmu i vitalističkom poetskom zanosu, bio *Paveliću* vjerojatno oprostio grijeh totalitarizma, samo što se Pavelić, za razliku od *Tita*, nalazio na strani budućih ratnih gubitnika.

* * *

U njemačkom gradu Ravensburgu preminuo je 13. ožujka 2008. godine hrvatski slikar *Gašpar Bolković Pik*, koji se rodio 19. svibnja 1929. godine u Rabu, a u Ravensburgu je živio od 1967. U inozemstvu je ostvario značajan opus, a kao hrvatski domoljub, šesnaestogodišnjak, nakon rata je zbog članstva u tajnoj organizaciji hrvatske mladeži, TOHO, bio osuđen na tri godine zatvora.

* * *

U Rimu je 14. ožujka 2008., u 88. godini života, u svom domu umrla *Chiara Lubich*, utemeljiteljica Pokreta fokolara, međunarodne mreže malih zajednica posvećenih ekumenskom idealu povezivanja svih rasa, nacija i konfesija. Pod njezinim vodstvom pokret se proširio na više od 180 zemalja, te danas broji oko 140.000 članova raznih vjeroispovijesti.

* * *

»Bogoslovska smotra«, br. 4/2007. donosi članak *Slavka Sliškovića* o monografiji *Rafka Valenčiča* »Sveti Hieronim – mož s Krasa: prispevek k ubikaciji Stridona, rojstnega kraja sv. Hieronima«, u kojoj se autor, umirovljeni profesor pastoralne i moralne teologije na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, opredjeljuje za krašku pretpostavku o ubikaciji Stridona, smještajući rodno mjesto sv. *Jeronima* na područje između Kvarnera i Pivke te Učke, Snežnika i Nanosa.

* * *

Mijo Jurić objavio je, pod naslovom »Wölfe im Frühling – ein Leben im Zeichen der Diktatur« (Vukovi u proljeću – život u znaku diktature), njemačku verziju svoje jeronimske knjige »Osamnaesto proljeće«, »političko-književni manifest čovjeka kojega su progonile jugoslavenske tajne službe«, kako se knjiga reklamira na njemačkom tržištu.

* * *

Časopis »Obnovljeni život« (1/2008.) donosi članak *Josipa Berdice* »Religija u misli *Johna Rawlsa*«, u kojemu autor osporava tezu prema kojoj bi Rawls u svom radu bio usredotočen uglavnom na teme izvan

odnosa politike i religije. Analizirajući njegove radove, od nedavno otkrivenog diplomskog rada, koji svjedoči o Rawlsu kao uvjerenom i ortodoksnom episkopalnom kršćaninu, pa sve do najpoznatijih djela («Teorija pravednosti« i »Politički liberalizam«), koja su ga promaknula u najutjecajnijeg političkog filozofa XX. stoljeća, Berdica skicira put od »kršćanskoga« k »sekularnom« Rawlsu, ističući kako se filozof do kraja života iskreno bavio proučavanjem odnosa religije i politike, koji je u srži problema što ih je liberalistička filozofija stoljećima nastojala razriješiti.

* * *

Na Filozofskom fakultetu DI u Zagrebu održao je 9.4. *dr. Stanislav Vitković* predavanje prigodom 140. obljetnice djelovanja Jeronimskog društva.

Sadržaj

Perica Grgec: „Ljudi ne gledaju ni u prošlost ni u budućnost, nego gledaju televiziju“ 223
Elisabeth Hurt: Izazov medijske religije (Pojava novog tipa religije) 224
* **Torquato Tasso:** Procesija križarâ na Maslinsku goru (*Oslobodeni Jeruzalem*, XI., 1–15) 233
Ivan Armanda: Josip Karninčić O. P. – apostol bolesnih i umirućih (II.) 240
* **Aleksandar Kalmar:** Zrij, vjerovanje moje 248
Evelyn Underhill: Buđenje jastva 249
* **Malkica Dugeč:** Ulična svjetiljka; Ophođenje sa srećom; Ne zovi me! ... 264
Javier Sierra: Italija: Sputnik u sedamnaestom stoljeću?; Kronovizor 267
***Tomislav Maretić:** Latice na vodi (*sitnopjesni*) 278
Živko Prodanović: Priča o pehu; Mrtvopisni životopis 281
* **Ljiljana Vasilj:** Larisa!; Kad umrem... 283
Franko Stipković: Napad na selo 284
* **Mate Sušac:** Kao klepsidra; Pjesma iz preživjele bilježnice; Sumrak nad Gladušom; Starim, živote moj; xxx 289
Suvad Alagić: Modrobijeli čarobni krug *(ulomci)* 293
* **Rajko Glibo:** Usmjeravanje sna; Posjet; Narator; Dodiri II 304
Vojislav Vujanović: Zgažena duhovna svjetiljka Vladimira Jurčića (II.) ... 305
* **Zijad Duraković:** Prolazna soba 312
Ante Bačić Fratrić: Uskrs našeg djetinjstva 313
* **Zvjezdana Žafa:** I have to come to Sweden 318
Antun Petrušić: Prvih 100 godina druge hrvatske Opere (II.) 321
* **Ivka Kraljević:** Haiku 334
Mijo Miće Ušić: Štorice – priče kroz rođendane 335
Marija Mihovilić: Smetišće (pučki igrokaz) 345
* **Timjana Mahečić:** Jesen na Medvednici (*haiku*) 352
Nove publikacije 353

Mišljenja i reagiranja

Valentin Purić: Otkriva li francuska laička država ponovno vjerske vrednote i vjerničko djelovanje u društvu? 354

Ante Gradiška: Antiglobalizacijski antibarbarus (Čitajući knjigu Nikole Mate Roščića: *Nova religija globalizma. Ogled o naumu stvaranja nove univerzalne religije)* 360
Zlatko Matković: Papi na latinskom 372

Mozaik

Emil Čić: Konfederacija srca – Kulturne i povijesne vrijednosti i istine Iraca i Hrvata 375

Knjige

Đuro Vidmarović: Ratne rane nikada ne zacjeljuju (Adela Vidas Car, *Fran Vidas – dobrotvor iz Hreljina. Dokumenti i sjećanja*, izd. HKD Sv. Jeronima, Zagreb, 2007.) 379
Margareta Matijević: Model obrade (i) drugih dalekih zajednica (Lovorka Čoralić, *Barani u Mlecima - povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*, izd. Hrvatsko građansko društvo Crne Gore – Dom i svijet, Zagreb 2006.) 384
Pavao Galić: Prikaz bezvrijedne knjige (Egidio Ortona, *Diplomazia di guerra. Diari 1937 – 1943.* Il Mulino, Bologna, 1993.) 386
Branko Pilaš: Čovjek srca i ljubavi (Krešimir Šego, *Fra Slavko,* izd. Informativni centar Mir, Međugorje, 2006.) 389

Vijesti

Iz domovine i svijeta 391

MARULIĆ - hrvatska književna revija, Zagreb, Trg kralja Tomislava 21.
Uređuje uredički odbor. Glavni i odgovorni urednik: Radovan Grgec.

Autori priloga u ovom broju:

Suvad Alagić
Ivan Armanda
Ante Bačić Fratrić
Emil Čić
Malkica Dugeč
Zijad Duraković
Pavao Galić
Rajko Glibo
Ante Gradiška
Perica Grgec
Jerko Grgec
Elisabeth Hurt
Mladen Jurčić
Ivka Kraljević
Zdenko Kremer
Timjana Mahečić
Tomislav Maretić
Margareta Matijević
Zlatko Matković
Marija Mihovilić
Antun Petrušić
Branko Pilaš
Živko Prodanović
Valentin Purić
Javier Sierra
Franko Stipković
Mate Sušac
Torquato Tasso
Mirko Tomasović
Evelyn Underhill
Mijo Miće Ušić
Ljiljana Vasilj
Đuro Vidmarović
Vojislav Vujanović
Zvjezdana Žafa

ISSN 0350-4220
9 770350 422005